

EESTI MAAETTEVÕTLUSE ARENGUSUUNAD VIIMASTE AASTATE MAJANDUSTRENDIDE VALGUSES

Artiklite kogumik

Konverentsi „Uus ajajärk maaettevõtluses“ materjalid
9.02.2011 Pärnu

EESTI MAAETTEVÕTLUSE ARENGUSUUNAD VIIMASTE AASTATE MAJANDUSTRENDIDE VALGUSES

Artiklite kogumik

Konverentsi „Uus ajajärk maaettevõtluses“ materjalid
9.02.2011 Pärnu

Fotod Ülle Puusta, Ramon Reimets, Katrin Rannik, Timo Anis, Eve Salumaa

Kujundanud Hele Hanson Penu / Ecoprint

Trükkunud AS Pajo

Välja andnud Põllumajandusministeerium

ISBN

ISBN

Tallinn 2011

SISUKORD

Sissejuhatus	5
1. Maaettevõtluse arengutrendid Eesti maaelu arengukava 2007–2013 meetmete rakendamisel	7
2. Ettevõtte kujunemine ja arenguetapid	17
3. Reimann Retkede lugu – ettevõtte kujunemislugu ning väljakutsed järgmisteks aastateks	24
4. Eesti põllumajandusettevõtja arengukava järgmisel viiel aastal	30
5. Eesti ühistegeliku piimanduse eilne, tänane ja homme päev	34
6. Sektorite vahelised koostöövõimalused	38
7. Mõtteid arendustegevuse tulevikust toidutehnoloogias ning teaduse ja tootmise koostööst	43
8. Ettevõtjate arvu muutus Eestis aastatel 2004–2010	46
Maapiirkonna ettevõtete arv ja struktuur aastatel 2004–2008	49
9. Tulundusühistute arv, liikme arv, müügitulu ja tegevusvaldkonnad	51
Ülevaade tulundusühistutest valdkondade lõikes	55
10. Põllumajandussektori ülevaade aastatel 2004–2010	59
Taimekasvatuse areng aastatel 2004–2010	66
Loomakasvatuse areng 2004–2010	68
11. Maaettevõtluse arendamine läbi Eesti maaelu arengukava 2007–2013 toetuste rakendamise	72
11.1 Meede 1.2 „Põllumajandusliku tegevusega alustava noore ettevõtja toetus”	78
Meede 1.4 „Põllumajandusettevõtete ajakohastamine”	84
11.2 Meede 1.4.1 „Investeeringud mikropõllumajandusettevõtete arendamiseks”	86
11.3 Meede 1.4.2 „Investeeringud loomakasvatusehitistesse”	93
11.4 Alameede 1.4.3 „Investeeringud bioenergia tootmisesse”	100
11.5 Meede 3.1 „Majandustegevuse mitmekesistamine maapiirkonnas”	103
11.6 Meede 1.9 „Tootjarühmade loomise ja arendamise toetus”	110
12. Mida tuleks silmas pidada maaettevõtluse arendamisel põllumajanduskeskkonna seisukohast?	113
13. Elukeskkonna arendamine Eesti maaelu arengukava 2007–2013 raames	117
14. Kohaliku algatuse arendamine Eesti maaelu arengukava 2007–2013 raames	120
15. Maaettevõtluse arengud Euroopa Liidu ühise põllumajanduspoliitika valguses peale 2013. aastat	126

HEA LUGEJA,

Euroopa Liidu üle-eelmine põllumajandusvolinik Franz Fischler põhjendas kunagi põllumajanduse kõrval ka maaelu toetamise vajalikkust tõigaga, et õnnelik põllumees ei pruugi alati tähendada õitsvat maaelu. Volinik pidas silmas seda, et põllumajandustootmine kasutab küll suuremat osa maaressursist, kuid tehnoloogia arenedes vajatakse järjest vähem inimesi. Seetõttu on hädavajalik, et põllumajanduse kõrval säiliks maapiirkondades ka teised majandusharud, mis pakuksid rakendust inimestele. Ehk et maal säiliks elu.

Just sellele eesmärgile on oma teraviku suunanud Eesti maaelu arengukava 2007–2013 (MAK), millest konverentsil „Uus ajajärk maaettevõtluses“ muuhulgas juttu tehakse. Julgen kinnitada, et senised tulemused on olnud head, kuigi programmi käivitamine on võtnud oma aja ning tõenäoliselt viiakse programmiperioodi teises pooles ellu arvuliselt rohkem projekte, mis puudutavad ka suuremat hulka inimesi. Aga iga algus võtab oma aja ja sellega tuleb arvestada.

Rahuloluks on põhjus ka siis, kui me räägime numbrite keeles – ettevõtete hulk maapiirkondades on kasvamas ning paljuski tänu MAKile on suurenenud ka maal tegutsevate mittetulundusühingute, seltside ja teisi aktiivseid inimesi koondavate ühenduste hulk. Elu maal käib ja see ongi ju meie eesmärk. Väarikas on olnud ka Eesti riigi ja Euroopa Liidu panus arengusse – alates 2007. aastast on üle Eesti toetatud tuhandeid ettevõtmisi kokku enam kui 4,5 miljardi krooniga (287,6 miljonit eurot).

Rõhutaksin just seda, et samaaegselt konkreetsete ettevõtlusprojektide toetamisega, on tuge saanud ka nii-öelda pehmed väärtused ehk siis mitteäriilised projektid, mille eesmärgiks on maapiirkonna elukeskkonna hoidmine. Inimesed ei taha elada tühermaal, kus neil peale töö mingit rakendust ei ole. Sestap ei tasu toetuse abil korras- tatud seltsimajade või kiigeplatside üle muiata – eemalt vaadates ei pruugi me lihtsalt mõista nende tähendust kohalikule kogukonnale.

Ligi pool MAKi käesolevast programmiperioodist on aga veel eest ning pärast seda on tulemas uus. Arutelud Euroopa Liidu ühise põllumajandus- ja maaelupoliitika üle küll veel käivad, kuid me saame juba täna olla kindlad, et maaelutoetused ei kao. Sestap on täna enam kui õige aeg vaadata tulevikku ning küsida endalt, kuidas edasi minna. Teha on palju, sest Eestis leidub veel omajagu kohti, kus pole ei tööd ega vaba aja sisustamise võimalusi.

Rõhutaksin siin omaltpoolt kahte asja. Kindlasti peavad senisest tugevamaks muutuma meie Leader tegevusgrupid. Kui seni on küllalt palju pööratud tähelepanu oma töö käivitamisele ja inimeste koolitamisele, siis nüüd tuleb keskenduda toetust väärivate projektide ja ideede leidmisele ja genereerimisele. Tegevusgrupid on eelkõige vahend suuremate eesmärkide saavutamisel mitte eesmärk iseenesest. Potentsiaal selleks on olemas, sest heade ideedega inimesi maal õnneks jätkub.

Jõuliselt tuleb jätkata maaelu mitmekesistamist viisil, et noored tahaksid elu oma kodukohas jätkata ja seal ka peret luua. Ülikoolis tuleb käia, kuid pärast tuleb ka kindlasti koju tagasi tulla. Täna on meie üheks probleemiks tööik, et noored lähevad ülikooli mõttega hiljem kodukohta naasta, kuid õpingute ajal neelavad suurlinnad nad endasse. Maale tuleb luua palju eripalgelisi ettevõtteid ja tegevusvaldkondi, mis pakuksid rakendust nii oskustöölisele kui kõrgharidusega inimestele. Valla parimad töökohad võiksid olla ka mujal, kui vallamajas ja koolis.

Enne teist maailmasõna oli vallale auasjaks, et tal oleks oma seltsimaja, laulukoor ja näitetrupp. Miks ei võiks see olla nii ka täna? Loomulikult on elu arenenud, vahemaad muutunud väiksemaks ja inimeste tegemised mitmekesisemaks, kuid oma loomult oleme me ikka samasugused inimesed. Uuringud näitavad, et tegelikult läheb maaelu inimestele korda ja see annab piisava aluse järgmisteks sammudeks.

Jõudu selleks meile kõigile!

Helir-Valdor Seeder
põllumajandusminister

1. MAAETTEVÕTLUSE ARENGUTRENDID EESTI MAAELU ARENGUKAVA 2007–2013 MEETMETE RAKENDAMISEL

Rando Värnik, Eesti Maaülikooli majandus- ja sotsiaalinstituudi direktor
Mati Mõtte, Eesti Maaülikooli maamajanduse uuringute ja analüüsi osakonna juhataja

Maaettevõtluse tuleviku kujundamisel on oluline arvestada minevikus aset leidnud muutustega. Kes siis on tegelikult maaettevõtjad, keda on toetatud maaelu arengukava meetmetega, millised on suundumused tuleviku maaettevõtluses?

Maapiirkonna majandus ei ole enam määratletud ainult maakasutusega sektoris. On üsna selge, et majanduslik tegevus maapiirkonnas ületab kohalike omavalitsuste piire. Kui rääkida maamajandusest on õigem lähtuda defineerimisel majanduslikust tegevusest, mis leiab aset maapiirkonnas ja/või on ette võetud inimeste poolt, kes elavad maapiirkonnas. Seega me keskendume nendele majanduslikele tegevustele, mis leiavad aset ja on olulised maapiirkonna residentidele. Samal ajal me teame, et meil on inimesi kes elavad defineeritud piirkonnas ja töötavad väljaspool maapiirkonda.

Kui lähtuda terminoloogiast siis maaettevõtja on väljapool linna (suuremaid keskusi) tegutsev ettevõtja, kes kasutab peamiselt kohaliku piirkonna ressursi oma toodete valmistamiseks. Maapiirkonna ettevõtlus erineb linnapiirkonna ettevõtlusest oluliselt. Maapiirkonna ettevõtluse arengule avaldavad enam mõju madal asustustihedus ning pidev põllumajanduse osakaalu langus ettevõtluses. Hetkel moodustavad põllumajandusega tegelevad ettevõtted 50% maapiirkonnas tegutsevate ettevõtete üldarvust. Põllumajandusliku tootmise suurema mehhaniseerituse tõttu on vabanenud tööjõudu, kellest osa on leidnud töö mujal. Samas on sekundaar- ja tertsaarsektoris loodud töökohad suutnud sellest kompenseerida alla kolmandiku (28,9%). Sellest tulenevalt on tööhõive määr maal madalam kui linnas, kahanenud on ka tööga hõivatute arv. Probleem on sobivate töökohtade vähesus maapiirkonnas. Valdavas enamikus maapiirkondades on seega majandustegevus ühekülgne, mistõttu elanikel on väiksem võimalus sobivat tööd leida.

Maamajandusettevõtetele on väga oluline roll maapiirkondade majanduslikus ja sotsiaalses arengus, sealhulgas ka maaelanike tööhõive ja elukvaliteedi tagamisel. Maamajandusettevõtte paiknemine maapiirkonnas seab aga selle tegevusele teatud piirangud.

Maaettevõtluse toetamine on seotud väga erinevate seisukohtadega raha paigutamiseks. Sihtgruppide eesmärkidest ja huvidest tulenevalt suunatakse valikuid. Kui maaelu tugisammas on ajast-aega olnud põllumajanduslik tegevus siis tänaseks on põllumajanduse osatähtsus tööandjana oluliselt vähenenud. Põllumajandussektori roll on aga väga oluline ning toidutootmine ja sellega seonduvad tegevused peavad domineerima teiste maaettevõtluse tegevuste ees. Kui sektoriosaalse maapoliitika paradigma eesmärk on parandada põllumajandus ettevõtlust ja tõsta talu/ettevõtja majapidamise heaolu siis uue maaelu paradigma laiem fookus peaks olema maaelu arengu poliitikal kui kogu regiooni majandusel ja rahvastikul.

Kui spetsiifilise sektoriosaalse lähenemise puhul on eesmärgiks majandusliku heaolu suurendamine (mõõdetuna regionaalset sisemaist kogutoodangut, põllumajandusest saadavat kasumit jne.) siis uus maaelu paradigma peab sisaldama endas ka mittemajanduslike eesmärgi nagu heaolu, õitseng, sotsiaalne kapital, kohalik koostöö-ühistöö ning ühistegevuse tulemuse mõõtmine ja arvestamine.

Samuti on võtmetegur olemasoleva tootmise säilitamine maapiirkonnas, ei tohiks lubada laguneda tootmisüksustel sest iga üksik tööandja on ka riigile maksumaksja. Olemasoleva tootmise säilitamine ja keskendumine maaettevõtluseks sobilike tingimuste loomisele, ettevõtluskeskkonna kujundamisele ja maainimeste aktiivsuse ning ettevõtlikkuse stimuleerimisele on olulise tähtsusega.

Üldandmeid

Viimastel aastatel on vähenenud põllumajanduslike majapidamiste arv ning muutunud nende struktuur. Muutused on toimunud ka majapidamiste juhtide soolises ja vanuselises struktuuris ning töökoormuses. Ajavahemikul 2003–2007 vähenes põllumajanduslike majapidamiste arv 36,7%. Statistikaameti 2010. a põllumajandusloenduse esialgsetel andmetel on põllumajandusliku majapidamise keskmine suurus üheksa aastaga tõusnud 16 hektarilt 48 hektarile ehk kolm korda. Põllumajandusmaa suurus põllumajandusliku majapidamise kohta on ligi neli korda suurem kui Euroopa Liidus keskmiselt. Viimase loenduse andmeil on Eestis kasutusel ca 938 000 hektarit põllumajandusmaad. Põllumajandusmaa kasv on osaliselt seletatav hooldatava püsirohumaa lisandumisega alates 2007. aastast. Kui Euroopa Liidus oli 2007. aastal üle 100-hektariliste majapidamiste valduses 47% põllumajandusmaast, siis Eestis oli see näitaja 2010. aastal 73%. Põllumajandusmaa koondumine suurte majapidamiste kätte oli Eestis suurem veel vaid Slovakkias, T ehhis ja Bulgaarias. Ka veisekasvatuse koondumine suurte majapidamiste kätte on Eestis üks EL suuremaid.

Põllumajandusega tegelevad ettevõtjad peavad oma majandustegevuse juures jälgima erinevaid regulatsioone.

Maaettevõtluse arenguks suunatud toetusi kasutatakse aktiivselt ja ootuspäraselt

Eesti Maaülikooli majandus- ja sotsiaalinstituudi poolt läbiviidava MAK 2007–2013 1., 3. ja 4. telje investeeringutoetuste tulemuste püsihindamise andmetel saab teha järeldusi nii toetuse saajate kui ka üldiste toetuste kasutussuundumuste kohta. Ouline on arvestada asjaoluga, et põllumajandus- ja maaettevõtjad, kes kasutavad MAKi investeeringutoetusi, on pikemat aega tegutsenud, professionaalsemad, riskialtimate ja omavad head ülevaadet toetuste võimalustest.

Vaadeldes MAK 2007–2013 1. telje rahalist kasutamist, siis järgmise kolme aasta jooksul on võimalik toetada põllumajanduse, metsanduse ja toiduainetööstuse ettevõtjaid ca 160 mln euro ulatuses. Toetuste järele jäänud eelarve on seega 45% kogu 1. telje eelarvest, mis näitab aktiivset ja ootuspärast toetuste kasutamist. 3. telje raames on võimalik toetusi määrata veel 33,8 mln euro ulatuses, mis moodustab 27% kogu maaettevõtluse ja külade arendamisele suunatud eelarvest. Kuna 3. telje raames on reaalselt investeeringute elluviimine olnud mõnevõrra aeglasem, siis võib ka nimetatud telje toetuste kasutamist lugeda ootuspäraseks.

Vaadates tagasi perioodil 2009–2010 investeeringute elluviimise edukusele, siis tuleb märkida, et investeeringutoetus meelitab toetusi taotlema, aga investeeringute elluviimine on aeglasem kui varasematel perioodidel. Ettevõtjal tuleb tegeleda väga hoolikalt rahavoogude juhtimisega ja märkimisväärselt kasutatakse liisingu ning laenu abi kuna omafinantseeringuks ei jätku raha. Näiteks meetme 1.4 alameetmete raames määratud toetusega investeeringuobjektide puhul planeeritakse kasutada 37% juhtudel liisingut. Investeeringutoetuse kasutegur sõltub lõpptulemusena täiendavast finantsvõimekusest. Loomulikult ei tohi siinkohal unustada ka otsetoetusi, mis paljudel juhtudel tagavad investeeringutoetuste juurde vajaliku omafinantseerimise võime.

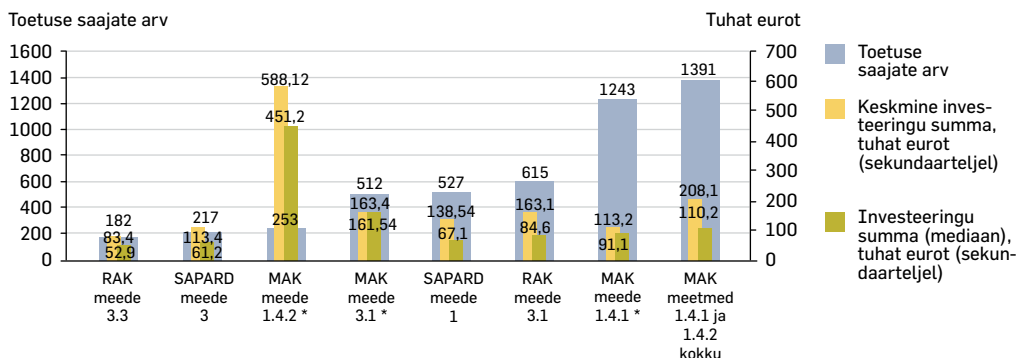
Investeeringutoetuste eelarve koos Leader programmiga on kokku 552 mln eurot. See on üle 3,7 korda enam kui SAPARDi 2001.–2004. aasta ning riikliku arengukava 2004–2006 põllumajanduse investeeringutoetuste väljamaksed kokku (146,3 mln eurot). Seega MAK 2007–2013 eelarve mahtu arvestades peab ka toetuse ulatus ning tulemuslikkus olema selgelt märgatav, kuna ajalised perioodid eelnevate programmidega on võrreldavad. Järgnevalt vaatleme mõningaid olulisemaid maaettevõtluse arengutendentse, mis ilmnevad läbi MAK 2007–2013 investeeringutoetuste kasutamise.

Investeeringute teostamine on laienenud – kas piisavalt?

Investeeringutoetuste puhul ei ole toetuste määramisel otseseid seoseid maa ja ettevõtja suurusega arvestades toetuste kriteeriume. Investeeringute mahu määrab eelkõige ettevõtja äriplaan ja finantseerimisvõimekus. Võrreldes perioodil 2001–2010 toimunud põllumajandusettevõtjatele ja maapiirkonna mitmekesistamiseks antud toetuse maksmist ja määramist, siis ilmneb, et MAK 2007–2013 periood on taime- ja loomakasvatajatele toetuse saajate arvukus 2,7 korda suurem (arvestades seejuures, et programmiperiood on poole peal). Joonise 1 alusel näeme, et SAPARD ja RAK programmiperioodil oli taime- ja loomakasvatajatest toetuse saajaid vastavalt 527 ning 615. MAK programmis on käesoleval hetkel ehk programmiperioodi teise poole alguses 1391 toetuse saajat. Toetuse saajate arv on laienenud eelkõige mikropõllumajandusettevõtjate osas (meede 1.4.1). Teisalt analüüsid korduvalt toetust saanud ettevõtjaid eelnevate programmiperioodide alusel ilmneb, et SAPARD programmist on saanud toetust üle 22% MAK meetme 1.4 alameetmete ja 3.1 toetuse saajatest. RAK programmis toetust saanud ettevõtjaid on üle 32% käesoleva programmi (MAK 2007–2013) analüüsitava meetmete toetuse saajatest. Vaadeldes ka käesoleval perioodil korduvalt taotlenute osakaalu, siis olenevalt meetmest varieerub see 6–27%. Seega saame järeldada, et investeeringutoetuste jaotumine ei ole laialdane. Seda kinnitab ka asjaolu, et põllumajandusliku struktuuriuuringu alusel on Eestis professionaalsete põllumajandustootjate arv 6724 (Statistikaameti 2005. a andmetel, mis võeti aluseks MAKi koostamisel) ehk 4,8 korda rohkem kui investeeringutoetuse saajaid. Olukorda tuleb käesoleval programmiperioodil vaadelda eelkõige MAKi telgede ja eesmärgist lähtuvalt, st konkurentsivõime kiiremat suurenemist võib eeldada programmiperioodi lõpuks ligikaudu 25–30% põllumajandustootmisega aktiivselt tegelevatest ettevõtjatest.

Mitmekesistamise meetmetest erinevatel programmiperioodidel toetuse saajaid analüüsid ilmneb, et toetuse saajate arv on suurenenud üle 2,3 korda. Seejuures tuleb arvestada, et korduvate toetuse saajate osakaal nii MAKi sees kui ka eelnevatest programmidest on üle 30%.

Joonis 1. Investeeringutoetuste saajate arv ja investeeringute suurus SAPARD 2001–2004, Riikliku arengukava 2004–2006 ja MAK 2007–2013 perioodil seisuga 30.11.2010. a

* andmed seisuga 30.11.2010

Võrreldes investeeringute mahtusid, siis perioodil 2001–2010 on keskmine investeeringu summa põllumajandusettevõtjatel (SAPARD meede 1, RAK meede 3.1 ja MAK 1.4.1, 1.4.2) suurenenud 1,5 korda (138,5 tuhat eurot 2004. a lõpus ja 208,1 tuhat eurot 30.11.2010 seisuga). Oluline on siiski vaadelda MAK meetmeid individuaalselt ja nii on meetme 1.4.1 puhul, mis on suunatud eelkõige mikroettevõtjatele, keskmine investeeringu summa üksnes 113,2 tuhat eurot (mediaan keskmine 91,1 tuhat eurot). Arvestades vaatlusaluse perioodi pikkust ja perioodil toimunud majanduskasvu, siis olenemata sellest ei ole mikroettevõtjad võimelised suuri investeeringuid ka käesoleval ajal tegema. Lisaks näitab mediaan keskmine investeeringu summa küllaltki suurt erinevust, mis on tingitud väiksemate investeeringute arvulisest domineerimisest. Meetme 1.4.2 puhul on keskmine investeering siiski programpperioodide kõrgeimal tasemel summas 588,1 tuhat eurot (mediaan keskmine 452,0 tuhat eurot), mis näitab eelkõige loomakasvatushoonetele suurt investeeringuvajadust ning majanduskasvu perioodil 2005–2007. Ei saa märkimata jätta, et antud perioodil olid ka kommertsbankade ja liisingfirmade huvi krediidi andmiseks oluliselt suurem kui sellele järgneval majanduslanguse 2008–2010 perioodil.

Mitmekesistamise meetme (SAPARD meede 3, RAK meede 3.3 ja MAK 3.1) keskmine investeeringu summa on perioodil 2001–2010 kasvanud ligikaudu 2 korda, olles 163,4 tuhat eurot (mediaan keskmine 161,5 tuhat eurot).

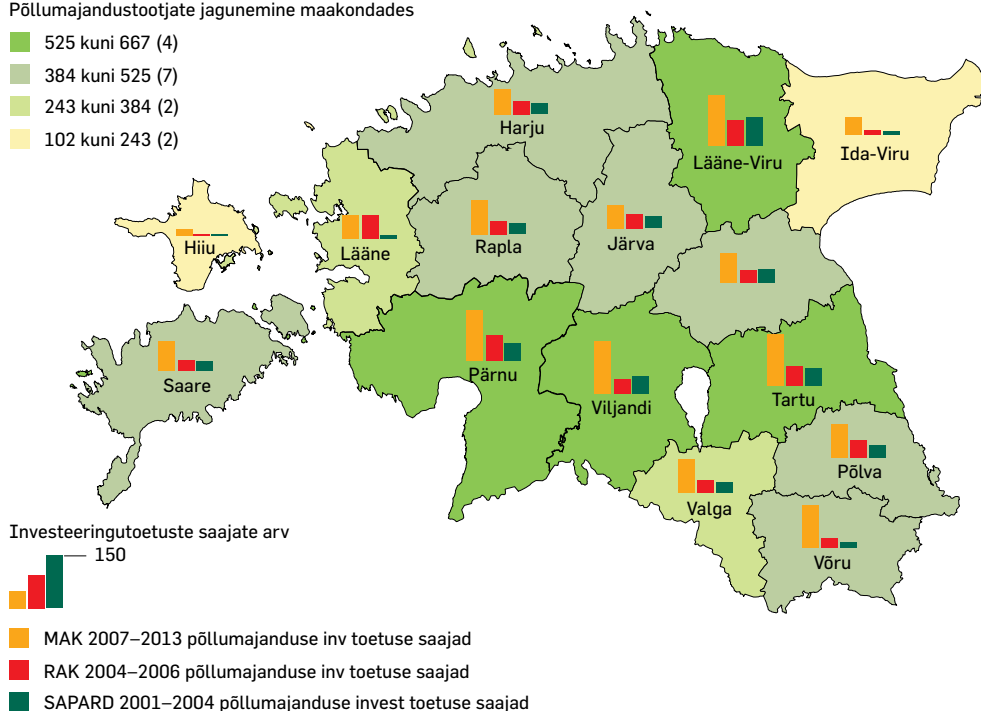
Investeeringute suurust võrreldes saame järeldada, et kasvud on olnud mõõdukad ning endiselt on mikroettevõtjate investeeringute võimekus madal. Samas näitavad loomakasvatuse ettevõtjad (MAK meede 1.4.2) küllaltki head investeeringute võimekust, kuigi tegemist on käesolevaks hetkeks üksnes 253 MAK meetmest 1.4.2 toetust saava ettevõtjaga.

Vaadeldes erinevate programpperioodide toetuse saajate arvu maakondade lõikes, siis ei ole märkimisväärselt muutusi ja on otseses seoses ettevõtjate üldarvuga ning programpperioodil toetusteks antud rahaliste vahendite kogumahuga (kaart 1).

Kaart 1. Professionaalsete põllumajandustootjate arv maakondades ja investeeringutoetust kasutanud põllumajandustootjate arv maakondades

Põllumajandustootjate jagunemine maakondades

- 525 kuni 667 (4)
- 384 kuni 525 (7)
- 243 kuni 384 (2)
- 102 kuni 243 (2)

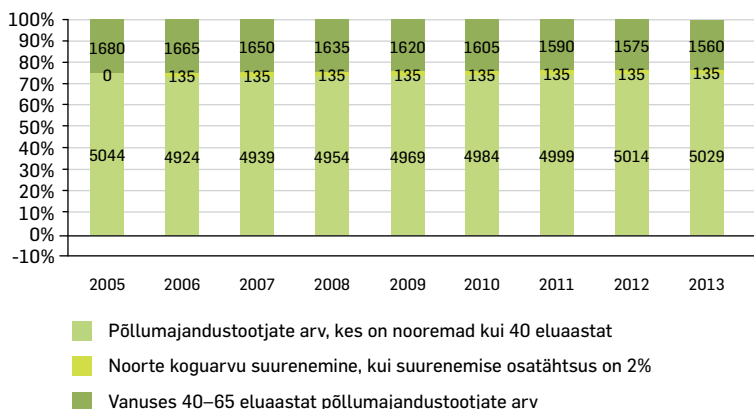
Investeeringutoetuste kasutamise vähesus ei ole probleemiks Eesti äärepoolsemates piirkondades, küll aga tuleb arvestada, et mida vähem professionaalseid ettevõtjaid, seda vähem on ka toetuse saajaid. Tuleb jälgida, et regionaalse arengu tagamiseks on vajalik piisav arv konkurentsivõimelisi põllumajandustootjaid, et tagada piirkonna tööhõive, koostöövõime ning sotsiaalelu.

Noorte osakaalu muutus põllumajandustootmises on vajalik

Eesti põllumajandusettevõtte omanike vanuseline struktuur on liikunud järk-järgult vananemise suunas, millel on seos rahvastiku vananemisega. Statistikaameti 2005. struktuuriuuringu andmetele tuginedes moodustavad alla 35-aastased põllumajandusettevõtete ainuomanikud 10% põllumajandusettevõtjatest ning vanemad kui 55-aastased moodustavad 55%. Võrreldes EL-15 vastavate näitajatega, kus alla 35-aastaste suhe üle 55-aastastesse on 0,12 on Eestis vastav näitaja 0,19. Vastavalt 2005. a struktuuriuuringu andmetele oli Eestis 6724 professionaalset ettevõtjat, kes põhilise osa oma sissetulekute saavad põllumajanduslikust tootmisest (suuremad kui 2 ESÜ). Alla 40-aastaseid ainuomanikke oli 1680, mis moodustas ainult 25% kõigist professionaalsete põllumajandusettevõtete omanikest. Seda kinnitab ka asjaolu, et 30.11.2010 seisuga on MAK meetme 1.4 alameetmetest taotlema tulnud 1569 ettevõtjast üksnes 429 (27,3%) nooremad kui 40 aastat. Eelnevale tuginedes on igati õige MAK 2007–2013 raames riiklikult suunata noorte põllumajanduslikku aktiivsust. Vastasel korral tekiks äärmiselt suur vajadus tootmise ülevõtmiseks tulevikus, millega tekivad nii ettevõtluse kui ka maapiirkonna sotsiaalelu probleemid. MAK 2007–2013 alusel on vajalik noorte ettevõtjate osakaalu suurendamine 2–3% aastas, mille abil 2013. aastaks peaks noorte osatähtsus olema suurenenud 14–21%.

Vaatleme järgnevalt põllumajandustootjate vanuselist struktuuri ja noorte juurdekasvu (joonis 2) eeldusega, et põllumajandustootjate üldarv ei muutu. Selgub, et noorte ettevõtjate osatähtsuse aastane kasv 2% võrra tähendaks nende arvu kasvu iga-aastaselt keskmiselt 135 ja 8-aastase perioodi jooksul 1076 ettevõtja võrra. Samal ajal igal aastal jõuavad pensioni ikka ligikaudu 360 ettevõtjat. Antud analüüsist ilmneb, et nii tagaksime 25–30% noorte osakaalu põllumajandustootjatest.

Joonis 2. Põllumajandusettevõtjate vanuseline jaotus ja võimalik muutus perioodil 2005.–2013. a

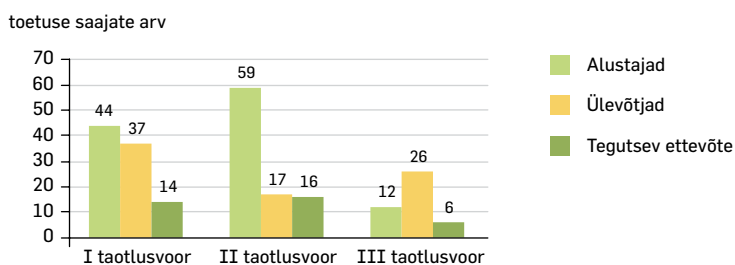

Kui professionaalsete põllumajandustootjate üldarv on 6724, siis peab noori tootjaid olema ligikaudu 1500–2000 ehk juurde tulijaid perioodil 2007–2013 vähemalt 1300–1400 võrreldes 2005. aasta andmetega. Meie hinnangul ei ole praegune MAK meetme 1.2 sihttase 312–350 noort ettevõtjat kogu perioodil kindlasti piisav, sest katab maksimaalselt 20% vajadusest. Noorte jäämine maapiirkonda on hetkel väga küsitav, sest pärast õpinguid jäädakse peamiselt linna tööle. Organisatsioonid ning õppeasutused peavad noortele maaelu ja põllumajandust rohkem tutvustama ning vajalik on saavutada ka toetussüsteemis tasakaalustatud ning sünergiaid pakkuvad lahendused.

Analüüsidest meetme 1.2 toetuse saajaid, siis ilmneb, et kolme vooru tulemusena (andmed seisuga 30.06.2010) on saanud toetust kokku 115 põllumajandusliku tegevusega alustavat noort, 80 vanematelt tootmise ülevõtnud noort ja 36 majandustegevusega ettevõtte ülevõtnud noort tootjat (joonis 3).

Joonis 3. Meetme 1.2 toetuse saajate jaotus majandustegevuse alustamise kohaselt (seisuga 30.06.2010)

Taotlusvoorude tulemused on küllaltki varieeruvad, mis küll kokkuvõtvalt annab positiivse tulemuse eelkõige vanematelt tootmise ülevõtmise osas. Mõnevõrra väiksem võiks olla ilma eelneva tegevuseta alustavate noorte osakaal ning seega suurem juba tegutseva põllumajandusettevõtte ülevõtmine. Noorte pereettevõtete teke tuleks kasuks maapiirkonnale tervikuna ning seda võiks arengutendentside suunamisel rohkem arvestada. Kogukondades, kus ei ole piisavalt noorte peresid, ei ole piirkondlik jätkusuutlikkus tagatud.

MAK meede 1.2 on edukas ka selle poolest, et toetuse saajad on tunduvalt nooremad kui 40 eluaastat (tabel 1). Kui vaadelda peamisi tegevusalasid, siis põllumajandusliku tegevusega alustava noore ettevõtja toetuse abil arenevad eelkõige aianduse (sh mesindus), loomakasvatuse, põllukultuuride ning segatootmise tegevusala. Nimetatud tegevusaladel on toetust saanud ettevõtjate vanus vahemikus 26–33 eluaastat, mis on äärmiselt positiivne tulemus.

Tabel 1. Meetmest 1.2 toetust saanud ettevõtete omanike vanuseline jaotus tegevusalade lõikes (seisuga 30.06.2010)

Tegevusala	Toetuse saajate arv kokku	I ja II taotlusvooru ettevõtjate keskmine vanus	III taotlusvooru ettevõtjate keskmine vanus
Aiandus	27	33	28
Linnukasvatus	1	-	36
Loomakasvatus	52	32	27
Piimakarjakasvatus	13	32	26
Põllukultuurid	95	30	29
Püsilikultuurid	3	37	-
Seakasvatus	2	33	-
Segatootmine	38	31	28
Keskmine	-	31	27

Kuna meetme rakendamine näitab, et üldjuhul hakatakse tegelema väiksemat tööjõudu vajavate tegevustega, siis tuleks kaaluda, kas meetme ja investeringute eesmärki saaks parandada, kui eelistatakse tööjõumahukamaid, kuid suuremat lisandväärtust andvaid tegevusalasid (tegevusi).

Millised on maaettevõtluses põllumajandusele alternatiivsed tegevusalad

Investeeringutoetust on alates 2001. aastast antud ka mikroettevõtluse tegevusalade mitmekesistamiseks. Meetme eesmärkideks on olnud kogu toetuste perioodi vältel võimaluse andmine põllumajandustootjatele arendada mittepõllumajanduslikku tootmist ehk väljuda primaarsektorist. Teiseks mittepõllumajanduslikele mikroettevõtjatele on meede andnud võimaluse arendada erinevaid sekundaar- ja tertsiaarsektorile omaiseid tegevusi. Meetme eesmärgiks on ka kohalikul initsiatiivil põhinevate tegevuste toetamine, mis loovad võimaluse uute töökohtade tekkimiseks, lisasissetulekuteks ja maapiirkonna üldiseks majandusarenguks.

Käesoleval perioodil meetme rakendamist analüüsid saame välja tuua järgmised tendentsid ettevõtjate põhitegevuse jaotuse kohta (seisuga 30.04.2010):

- Järjest enam tuleb taotlema põllumajanduse ja metsandus põhitegevusalaga ettevõtjaid, kes ühtlasi ka domineerivad taotlusvoorudes ning alustavad tegevuse mitmekesistamist;
- Oluliselt on suurenenud kaubanduse ja mootorsõidukite remondi, töötleva tööstuse ning kutse-, teadus- ja tehnikaalase tegevusega ettevõtjate arv;
- Mõnevõrra on vähenenud majutuse ja toitlustuse ehk turismivaldkonnas põhitegevust omavate ettevõtjate arv, kuid on siiski märkimisväärne;

Meetme eesmärki ja ettevõtjate tegevuse lõppeesmärke analüüsid on olulisem siiski vaadelda tegevusalasid, millesse investeringuid tehakse. Toetuse saajate investeringutega seotud tegevusaladest annab ülevaate tabel 2. Oluline on, et üldjuhul hakatakse arendama uusi tegevusalasid, mis muudavad ettevõtluse mitmekesisemaks ja hajutavad ka ettevõtlusriske. Samal ajal ei tohi unustada, et innovatsioon ja

tugev areng võib seisneda olemasoleva tegevuse viimises uuele tasemele ning seega arengute suunamisel läbi toetuste tuleks leida tasakaal ettevõtjate vahel, kes loovad uusi tegevusi ja kes arendavad oluliselt olemasolevat.

Tabel 2. Tegevusalade lõikes MAK meetme 3.1 taotluste arv ja osakaal (seisuga 30.04.2010)

EMTAK tegevusala jaotus	Tegevusala nimetus	Väikeprojektid	%	Suurprojektid	%	Kokku	%
Jagu I	majutus ja toitlustus	215	43%	9	24%	224	41%
Jagu C	töötlev tööstus	103	20%	21	55%	124	23%
Jagu A	põllumajandus, metsamajandus ja kalapüük	49	10%	0	0%	49	9%
	määramata	43	9%	1	3%	44	8%
Jagu R	sport, meelelahutus ja vaba aeg	30	6%	4	11%	34	6%
Jagu G	hulgi- ja jaekabandus: mootorsõidukite ja mootorrattaste remont	27	5%	1	3%	28	5%
Jangu N	haldus- ja abitegevused	10	2%	1	3%	11	2%
Jagu S	muud teenindavad tegevused	10	2%	0	0%	10	2%
Jagu D	elektrienergia, gaasi, auru ja konditioneeritud õhuga varustamine	8	2%	1	3%	9	2%
Jagu Q	tervishoid ja sotsiaalhoolekanne	3	1%	0	0%	3	1%
Jagu H	veondus ja laondus	2	0%	0	0%	2	0%
Jagu M	kutse-, teadus- ja tehnikaalane tegevus	2	0%	0	0%	2	0%
Jagu P	haridus	1	0%	0	0%	1	0%
	kokku	503	100%	38	100%	541	100%

Olenevalt taotlusvoorst on olnud MAK meetme 3.1 investeeringutega seotud tegevusalade arv küllaltki varieeruv. Võttes aluseks EMTAK klassifikaatori üldjaotused, siis investeeringud on suunatud peamiselt (üle 70%) majutuse ja toitlustamise (turism), töötleva tööstuse ja põllumajandusteenuste arendamise tegevusalale. Samas on siiski märkimisväärset ka teisi tegevusalasid (üle üheksa tegevusvaldkonna). Kui võtta aluseks EMTAK detailsem jaotus (nt koodi kolmanda taseme järgi), siis on meetme raames toetusega arendatavad tegevused piisavalt laialdased hõlmates üle 50 tegevusala (üldjaotuste alajaotused).

Analüüsi tulemustest avaldub, et sekundaarsektorisse kuuluvatest meetme 3.1 määruses lubatud tegevusaladest on alaesindatud toiduainete tootmisega seotud tegevusalad (v.a liha, õli tootmine ning puuvilja ja köögivilja töötlemine ja säilitamine, mis olid esindatud), samuti rõiva-, ravimite, paberi-, muude keemiatoodete (liim, lõhkeaine, eeterlikud õlid vms), metalli-, elektriseadmete, mootorsõidukite, haagiste ja muude transpordivahendite tootmine, nahatöötlemine ja trükindus. Tertsiaarsektorisse kuuluvatest tegevusaladest ei esine kirjastamist, telekommunikatsiooni (sh traadita sideteenus), veterinaariat, kunsti, raamatukogude, arhiivide ja muuseumide tegevust

ja sotsiaalhoolekandevaldkonda jäävaid tegevusi (ilma majutuseta). Nii on võimalik leida erinevaid tegevusalasid, mis on vähem domineerivad, kuid oleksid iseloomulikud ja sobilikud maapiirkonna ettevõtluses. Hetkel on saavutatud positiivne tendents, et tegevusalad on vähem korduvad ja tekib suurem mitmekesisus.

Võttes uurimisobjektiks külaseltside arengusuunad, mis omakorda toetavad ettevõtlust, oleme teostanud rakendusuringud ka MAK meetme 3.2 investeeringute osas. Tulemustena ilmneb, et perioodil 2009–2010 on investeeringuobjekti olulisim vajalikkuse põhjendus – uued võimalused veeta vaba aega väljaspool kodu (mänguväljaku, külakeskuse ja skate pargi rajamine, seltsimaja loomine vanasse hoonesse vms) – jäänud samaks (tabel 3), kuid oluliseks on kujunenud investeeringuobjekti tähtsus muuta objekti ennast või piirkonda atraktiivsemaks, väärtuslikumaks ja konkurentsivõimelisemaks.

Tabel 3. Investeeringuobjekti vajalikkus maapiirkonnas MAK meetme 3.2 alusel

	2009		2010	
	Mainitud kordade arv	%	Mainitud kordade arv	%
Uued võimalused veeta vaba aega väljaspool kodu	127	43	274	51
Muudab objekti või piirkonna atraktiivsemaks, väärtuslikumaks ja konkurentsivõimelisemaks	55	18	157	29
Objekt on traditsioonide, identiteedi ja ühtekuuluvuse kandja	63	21	66	12
Muu (tekitab juurde töökohti, edendab turismi vms)	35	12	39	7
Ennetab kuritegevust	17	6	7	1
Kokku	297	100	543	100

12% taotlustes on arvestatud, et investeeringuobjekt on traditsioonide, identiteedi ja ühtekuuluvuse kandja ehk teatud rajatisel või rahvapärandil on kogukonnale oluline väärtus ja kohalike elanikke ühendav lüli. 1% toetuse taotlejate arvates oli investeeringuobjekt oluline seepärast, et rajatav objekt aitab ära hoida kuritegevust. Silmas peeti eelkõige noortele suunatud suhtlus- ja tegevuskohtade loomist. 7% toetuse taotlejatest nimetas muid vajalikke tegureid nagu näiteks töökohtade loomist, turismi edendamist, sujuvamat ürituste korraldamist vms.

Järeldusena saab tuua, et investeeringuobjekti vajalikkus maapiirkonnas on ajas mõnevõrra muutunud. Vaba aja veetmise võimaluste kõrval on investeeringuobjekti vajalikkuse märksõnaks tõusnud looduslik ja sotsiaal-majanduslik aspekt ning vähem tähtsaks on muutunud objekti kultuuriline tähendus.

Leiame, et tulevikus on oluline suurema sünergia tekkimine maapiirkonna ettevõtjate ja kogukonna ettevõtmiste vahel.

Kokkuvõtteks

MAK 2007–2013 investeeringutoetust saanute analüüsist ilmneb, et investeeringutoetustel on suur tähtsus investeerimisotsustes. Tulevikus on vaja säilitada maaettevõtluse oluliste sektorite (põllumajandus kui primaarsektor ja töötlev tööstus kui sekundaarsektor) investeeringute toetamine. Globaalne majandusruum nõuab pidevalt tehnoloogia uuendamist ning vana väljavahetamist selle amortiseerumisel. Küll aga tuleb arvestada, et ettevõtjad on laiema toetussüsteemi sees ning investeeringuid tehakse ka ilma nn sihtfinantseerimistoetuseta. Seega toetuste süsteemi terviklik ja pindlik toimimine on oluline erinevate sihtgruppide vahel koostöö, arendustegevuse ja lõpuks ühise kõrge majandusliku kui ka sotsiaalse konkurentsivõime tagamiseks. Maaettevõtlusele kaasaitavad võrgustikud ja sotsiaalne taristu peavad toetama maapiirkondade elanike elukvaliteedi tõusu.

2. ETTEVÖTTE KUJUNEMINE JA ARENGUETAPID

Ergo Metsla, MSc, Tallinna Tehnikaülikool

Sissejuhatus

Nii nagu inimesedki nii arenevad ja muutuvad ajas ka organisatsioonid. Ka nemad sünnivad, kasvavad, vananevad, hääbuvad ja surevad. Nii nagu inimesed nii saavad ka organisatsioonid oma elukäigu kvaliteeti õigete otsustega parandada ja eluiga pikendada. See sõltub loomisel kaasa saadud ja aja jooksul arendatud organisatsioonilisest võimekusest. Käesolev artikkel baseerub organisatsiooni elutsükli ja organisatsioonilise evolutsiooni teooriatel ning dünaamiliste võimekuste käsitlel. (vt kirjanduse loetelu)

Ettevõttest ja organisatsioonist

Käesoleva artikli raames vaadeldakse käsitluse lihtsustamise eesmärgil organisatsiooni ja ettevõtet kui ühte ja seda sama uurimisobjekti. Samas on siinkohal oluline märkida, et tegelikkuses ei ole organisatsioon ja ettevõte sugugi üks ja see sama. Ettevõtte lihtsalt öeldes on äri ja organisatsioon on keha seal ümber, mis seda äri teostab.

Organisatsioon on kestvam ja pikaealisem kui ettevõtte. Ettevõtet võib teisisõnu kirjeldata ka kui ettevõtmist või keerulisemalt öeldes mingil kindlal eesmärgil mingit kindlat funktsiooni täitvat üksust. Ka haiglad, riigiasutused ja koolid on mingis mõttes ettevõtted, kus ettevõtmise eesmärk ei ole mitte kasumi teenimine vaid mingi muu ülesanne. Kuid ka neil on organisatsioon, mille teovõimest sõltub funktsioonide kvaliteetse läbiviimise kaudu ülesannete täitmine. Siiski keskendub käesolev artikkel äriettevõtetele.

Organisatsiooni puhul saame seetõttu rääkida nii elukäigust kui elutsüklitest, mis on tingitud organisatsioonilise võimekuse muutumisest või arengust. Organisatsiooni puhul on areng just nimelt võimekuste areng.

Ettevõttel on elukaar, mis jaguneb selgesti eristatavateks arenguetappideks. Ettevõtte elukaar või elukäik sõltub ärimudelist või rahateenimisviisist ja on otseselt seotud kasumi, käibe, varade väärtuse kasvu ja muude majanduslike näitajatega. Teisisõnu on ettevõtte areng tema ärimudeli või rahateenimisviisi areng.

Tõsi küll, esmase ettevõtmise puhul ja esimest korda ettevõtet luues on esialgu organisatsiooni ja ettevõtte elukäik kattuv. Võib öelda, et ettevõtte ja organisatsioon ongi üks. Kuid ajapikku hakkab erinevus nende vahel kasvama. Mingil ajahetkel elab ettevõtte: rahateenimisviis või ärimudel, oma elu ja organisatsioon: võimekused ja oskused, oma elu. Nii juhtubki sageli, et küpsed ja pikalt tegutsenud organisatsioonid satuvad tänu kurjale väliskeskkonnale kriisi. Kriis tegelikkuses rõhub ärimudelit või ettevõtet kuid organisatsioon tunnetab seda rünnakuna endale ja hakkab tegelema enda päästmisega mitte ärimudeli muutmisega. Oluline on mõista, et ettevõtte areng ja edu sõltub kahest asjast, milledeks on organisatsiooniline võimekus ja ärimudeli töökindlus.

Lõpetuseks on tähtis rõhutada, et organisatsioon oma elukäigul võib ärimudeli muutmise kaudu näha mitmeid ettevõtteid, mille edukus sõltub organisatsiooni poolt aja jooksul kogutud võimekusest. Paljud pikaealised ettevõtted on aja jooksul sama organisatsiooni raames muutnud kardinaalselt oma rahateenimisviisi. Näiteks Nokia.

Organisatsioonilisest võimekusest ja ärimudelist

Organisatsiooniline võimekus lihtsalt öeldes näitab seda, kuidas ettevõtte suudab raha teenida ja oma tegevust organiseerida. Organisatsiooniline võimekus kujutab endast kompleksset mõistet, mis hõlmab organisatsiooni majandustegevuse efektiivsust, inimressursside kvaliteeti (inimressursside võimekus), kontrolli-, paindlikkuse-, uuen-duste-, õppimis- ja üldist konkurentsivõimet.

Organisatsioonilised võimekused jagunevad baasvõimekusteks ja strateegilisteks võimekusteks. Strateegilised võimekused on seotud konkreetse ärimudeli ja ärivald-konnaga ning baasvõimekused on vajalikud, olevad ja võrreldavad kõikides ettevõtetes. Baasvõimekuste areng sõltub organisatsioonilisest evolutsioonist ning strateegiliste võimekuste areng konkreetse tööstusharu võtmeteguritest ja liikumapanevatest jõu-dudest.

Organisatsiooni baasvõimekus koosneb neljast faktorist:

- Praktilised täideviivad tegevused ja oskused
- Ettevõtlikud loominguilise tegevused ja oskused
- Administreerivad organiseerivad tegevused ja oskused
- Integreerivad kooskõlastavad ja tasakaalustavad tegevused ja oskused.

Organisatsiooni baasvõimekused toetavad ettevõtte elukäiku ja rahateenimisloogika realiseerimist. Baasvõimekuse faktorite konfiguratsioon võib aja jooksul muutuda ning baasvõimekus ise kasvada ja kahaneda. Tähtis on et võimekused ja ärimudel oleksid kooskõlas ja arvestaksid üksteisega.

Ärimudel omakorda annab organisatsioonilise koguvõimekusele sisendi strateegiliste võimekuste näol ilma milleta raha teenimine ei ole võimalik. Tegelikuses on uute äride käivitamine või ettevõtte elukäigu juhtimine just nimelt kriitiliste strateegiliste võimekuste hankimise protsess.

Kasvust ja arengust

Organisatsioonide evolutsiooniteooria järgi arenevad organisatsioonid nagu liigid loo-duses, kus toimub olelusvõitlus erinevate isendite ja populatsioonide vahel ning kus ellu jäävad keskkonnaga paremini kohanevad isendid. Evolutsioon toimub nii organi-satsioonide sees sisemise arenguna kui ka organisatsioonide kui terviku tasandil.

Organisatsioonilise evolutsiooni protsess koosneb nii nagu looduslik evolutsiooni-gi neljast alamprotsessist, milledeks on variatsioonid, valik, ellujäämine ja olelusvõitlus. Taolised protsessid toimuvad nii organisatsiooni siseselt tema erinevate osade vahel ja sees kui ka organisatsioonide populatsioonide tasandil erinevate organisatsioonide vahel. Tugevad on need, kes tänu oma sisemisele evolutsioonile ja oskusele olemas-olevaid sisemisi ressursse edukamalt ära kasutada suudavad ka keskkonnaressursse ja -võimalusi enda kasuks pöörata.

Nii organisatsiooni kui terviku kui ka ettevõtte areng joonistub ajas välja tema elukäi-guna. Organisatsiooni või ettevõtte elukäik on seega ühe individuaalse organisatsiooni või ettevõtte areng, mis koosneb erinevatest arenguetappidest alates loomisest läbi küpsuse kuni likvideerimiseni. Organisatsiooni või ettevõtte arengus esineb ikka ja jälle selgelt nähtavaid kasvu- (laienemine, struktuuride muutumine keerukamaks) ja languse faase (ahenemine, tegevuse vähendamine jms).

Oluline on mõista, et organisatsiooni puhul on areng sisemise võimekuse olemasolu ja rakendamise oskuse tulemus, mitte väliste faktorite mõju. Välised faktorid küll mõju-tavad organisatsiooni arengut kuid täpselt niipalju kui organisatsioon oma sisemiste

võimekustega suudab ära kasutada positiivseid välismõjusid ja vähendada negatiivsete mõjude toimet.

Ainuüksi kasumi ja käibe kasv või kahanemine ei näita organisatsiooni arengut. Nagu eelpool kirjeldatud on see pigem ettevõtte edu näitaja. Finantsnäitajate tsüklid ja organisatsiooni arengutsüklid on küll omavahel seotud kuid samas erineva iseloomuga. Seda on eriti oluline mõista siis, kui üleüldine majanduslangus toob kaasa ettevõtte käibe ja kasumi paratamatu languse.

Siin on oluline langusest tingitud negatiivse psühholoogilise surve talumine ning mõistmine, nii ettevõtete omanike, juhtide kui ka töötajate tasandil, et langus ja ettevõtte tegevuse kokkutõmbamine ei ole katastroof vaid vastus väliskeskkonna muudatustele. Ettevõtte poolt eelnevatel perioodidel kogutud kasum ja organisatsiooni poolt omandatud kogemused on kestva ettevõtte puhul võtmeks mõningase kahjumi ja languse üleelamisel.

Niisiis ei näita organisatsiooni kvalitatiivset arengut mitte tema kasumi ja käibe kasv vaid tema võimekuse säilimine ja edasiarenemine. Võimekas organisatsioon areneb ka siis kui majanduskeskkond on vaenulik ja ettevõtte käive ning kasum langevad. Juhul kui ettevõtte suudab säilitada teeninduse ja toodete kvaliteedi, kliendibaasi, tarnijate ja pankade usalduse ning põhiprotsesside toimimise, siis on ta võimeline edukalt üle elama mitte ühe vaid mitmeid ajutise iseloomuga langusperioodi oma elukäigu jooksul.

Ettevõtte arenguetapid ja organisatsiooni elutsüklid

Organisatsiooni ja ka ettevõtte elukäik koosneb seitsmest selgesti eristavast etapist (vt Joonis 1), Lisaks võib esineda ja esinebki tsüklilisi, korduva iseloomuga kasvu, stabiilsuse ja languse faase, mis moodustavad organisatsioonide kestmise etapi ja ettevõtetes ärimudeli täiustamise ja parandamise perioodi.

Kõigepealt tekib idee. See on ühe ettevõtte ja organisatsioon vaimne sünd.

Asutamise etapis ettevõtet sisuliselt füüsiliselt ei eksisteeri on asutaja ja tulevane omanik oma äriidee ja sageli null krooniga. Kui ettevõtte ja organisatsioon muutuvad käegakatsutavateks või nähtavateks ehk teisisõnu idee materialiseerub – sünnib füüsiliselt, siis ületavad nad eksistentsi joone.

Varajane areng on käivitamise periood, kus ettevõtte organisatsioon on väike ja meenutab pigem sõpruskonda. Selles etapis sureb kõige rohkem ettevõtteid ja organisatsioone. Piisava organisatsioonilise võimekuse, reaalse äriidee ja toimiva ärimudeli loomine on alus ettevõtte edasiseks arenguks.

Kasv on intensiivse laienemise etapp, kus kasvab nii ettevõtte organisatsioon kui käive. Kestmine on küpsete, täiskasvanud ettevõtete elu põhiline etapp. Ka siin esineb kasvufaase, kuid need ei ole enam sellise intensiivsuse ja määravusega kui esimene korralik kasv peale asutamist ja varajast arengut.

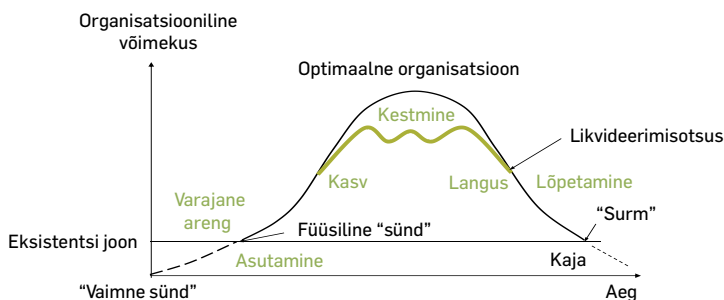
Ettevõtte edukus sõltub sellest, milline on tema geneetiline kood: kui võimekad on olnud loomise ja varajase arengu etappidel tema omanikud ja töötajad, lennutamaks ettevõtet võimalikult kõrgele organisatsioonilise võimekuse teljel võimalikult lähemale ettevõtte tinglikule optimumile. Kestmine või teisisõnu küpsus on arengufaas kus organisatsiooni võimekused on optimaalselt rakendatud ning ärimudel kasvatab ettevõtte varade väärtust võimalikult kõrgel tasemel.

Langus on periood ettevõtte arengus mida tavapäraselt näitab käibe langus, kasumi vähenemine või langus, klientide vähenemine, tootmismahdade vähenemine, töötajate

arvu vähendamine jne. Organisatsioonilises kontekstis on langus organisatsiooniliste võimekuste vähenemine. Piisava organisatsioonilise võimekuse ja õige konfiguratsiooni korral suudab organisatsioon ettevõtte languse üle elada või kasvule pöörata. Juhul kui võimekusi napib seisab nii ettevõttel kui organisatsioonil ees lõpetamine, millele eelneb vastava otsuse tegemine.

Tavaliselt ei kao peale surma ei organisatsioonid ega ettevõtted ilma jälgi jätmata. Oma tegevuse, edu või ebaeduga annavad nad järelkajana sisendi organisatsioonide edasiseks evolutsiooniks.

Joonis 1. Organisatsiooni ja ettevõtte areng

Ohud ettevõtte ja organisatsiooni elukäigul

Arenguga ja eriti kasvuga käivad kaasas mitte ainult võimalused vaid ka arvestatavad ohud. Nimetagem neid ohte teisisõnu lõksudeks ja arvestagem, et nad on omavahel sageli seotud.

Käibelõks

Käibelõks tuleb ettevõtte rahalise käibe kasvust. Kasvavad ettevõtted on saavutanud tugeva positiivse rahavoo ning edu muudab nad sageli hooletuks ning enesekindlaks. Liiga sageli kaotab ettevõtte kontrolli rahavoogude üle ja alustab tegelemist erinevate uute suundadega hakates kasvama ja laienema kontrollimatult. Näib nii nagu oleks kogu käibest saadav rahavoog ettevõtte kasum. Ja nii ei näegi kasvavad ettevõtted probleeme vaid ainult võimalusi. Kuid paraku ei juhi ettevõtte võimalusi vaid võimalused teda. Juhul kui ettevõtte kasv on planeerimata, siis reageeritakse võimalustele planeerimise asemel. Kasvavat ettevõtet võib võrrelda mürsikuga – ta on nagu kõndimaõppiv laps, keda tuleb pidevalt jälgida ja probleemide eest kaitsta. Nagu mürsik, kes tahab kõike, mis kätte saab, kas ära süüa või lõhkuda, tahab ka kasvav organisatsioon tegeleda kõigega, mis huvitav tundub.

Omanikulõks

Omanikulõks tuleb ettevõtte organisatsiooni kasvust. Kasvava ettevõtte suurim vara ja samas ka suurim oht seisneb omanikus-asutajas. Kuna kogu organisatsioon on koondunud asutaja ümber, siis peab too ennast edu saavutamise põhjuseks. Mida suurema edu ettevõtte saavutab, seda arrogantsemaks muutub omanik. Samas oleks vaja alustada ettevõtte protseduuride ja funktsioonide süstematiseerimist. See aga on keerukas, kuna alates ettevõtte loomisest on omanik olnud tegelik organisatsioon. Omanik ja ettevõtte on esmapilgul lahutamatud. Selline organisatsiooni ja asutaja-omaniku ühildumine võib viia omaniku lõksuni. Juhul kui asutajal-omanikul, kes on

kahtlemata võimekas ettevõtja, puuduvad juhivõimed ning juhul, kui ta ei ole nõus võimu jagama professionaalsete juhtidega on tulemuseks ettevõtte hävimine.

Konkurentsilõks

See on keeruline koht ettevõtte arengus ja see tabab varem või hiljem kõiki kasvavaid ettevõtteid. Esmapilgul tühisena näiv väike ja noor ettevõtte, keda seni on suured ja edukad konkurendid pidanud partneriks, hakkab ühel hetkel neid segama. Kasvades väiksest ettevõttest üle suureks, turul olulist osa omavaks tegijaks, tuleb koheselt arvestada hoopis teravam ja agressiivsem konkurentsiga. Teisisõnu tuleks enne „liiga” suureks saamist hinnata realselt oma võimekust rinda pista tõeliselt suurte ja tugevate firmadega.

Turulõks

See oht on eriti aktuaalne tänases Eesti majanduskeskkonnas. Kasvav turg ja viljakas majanduskeskkond soodustavad ilmselgelt ettevõtete kasvu. Kui turg ühel hetkel ootamatult kasvõi stabiliseerub, siis võib ettevaatamatu kasvustrateegiaga ettevõtte leida end pika pidurdusjäljega kraavis. Tähtis on leida ettevõtte seest sellised oskused ja võimed, mis aitaksid kasvada ka stabiilses majanduses.

Organisatsiooniline võimekus erinevates arenguetappides

Nii nagu eelpool kirjutatud koosneb organisatsiooni baasvõimekus neljast faktorist, mis on edaspidi ning joonise lugemise lihtsustamiseks tähistatud vastava tähega:

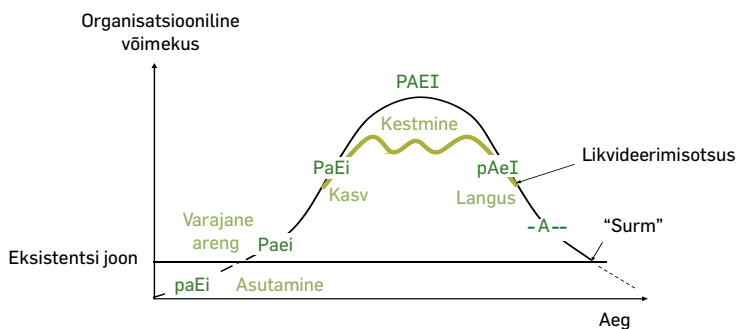
- P** – praktilised täideviivad tegevused ja oskused;
- E** – ettevõtlikud loominguilise tegevused ja oskused;
- A** – administreerivad organiseerivad tegevused ja oskused;
- I** – integreerivad kooskõlastavad ning tasakaalustavad tegevused ja oskused.

Lisaks nimetatud PEAI – baasvõimekustele on oluline ka strateegiliste võimekuste areng kuid käesolev kirjutis keskendub baasvõimekuste kirjeldamisele.

Organisatsiooni arengu eri etappidel on võimekuse konfiguratsioonid erinevad. Suur täht märgib domineerivat võimekust ja väiketäht olemasolevat kuid vähem rakendatud või arendatud võimekust. Kriips märgib võimekuse puudumist.

Joonis 2 kirjeldab selgesti erinevaid konfiguratsioone. Lihtsalt öeldes näitavad võimekused esmalt ettevõtte tervist. Kui kõik võimekused on olemas siis on tegemist heas seisus organisatsiooniga, mis suudab oma äri edukalt korraldada. Kasvava ja eduka ettevõtte ning organisatsiooni tunnuseks on P ja E funktsioonide domineerimine. Allakäiva või vananeva organisatsiooni tunnuseks on A ja I funktsiooni domineerimine ning mõnede funktsioonide puudumine.

Joonis 2. Organisatsiooniline võimekus ja organisatsiooni areng

Organisatsiooni ja ettevõtte juhtimine erinevatel arenguetappidel

Asutamise etapil on oluline, et juht oleks nagu ettekuulutaja et innustada teisi asjast huvitatud osapooli. Sellel ajal on vaja loominguilisust ja ettevõtlikust. Varajase arengu etapp vajab tugevat diktaatori võimetega liidrit, kes oleks jätkuvalt võimeline loominguiliselt mõtlema ja ideesid genereerima kuid samal ajal ka tegusalt ettevõtet juhtima tulemuste saavutamise suunas. Ka kasvuetapp vajab pigem autokraatliku juhti. Kuid kasvuetapil hakkab asutaja loominguilise osa kaal siiski vähenema ja vaja on professionaalse juhtimise oskusi ning tulemustele orienteeritust. Kestmise etapil valitsevad demokraatlikud juhtimisvõtted. Juhid on professionaalsed administraatorid ja integreerijad, kes panustavad suunatud loovusele ja kontrollitud loominguilisusele. Languse etapis loominguilisus kaob, jäävad bürokraadid ja professionaalsed administraatorid. Likvideerimise etapp nõuab juhilt ainult administreeriva iseloomuga omadusi.

Kokkuvõttes peaks iga ettevõtte omanik-juht endalt küsima, kas ta on valmis ajas koos oma ettevõttega muutuma? Kas ta on valmis muutma oma juhtimisstiili? Kas ta on valmis välja vahetama armsaks saanud töötajaid, kui need ei ole valmis muutuma? Kas omanik kes seni on juhina nautinud piiramatut võimu on valmis taandama tegevjuhtimisest ja andma oma ettevõtte „võõrastesse” kätte? Kas ta on valmis ja tahab muuta oma elustiili? Kas ta on valmis ja tahab konkureerida hoopis teistel alustel ja teisel tasandil? Ja kas kõik see ongi see, millest ta oma ettevõtte loomisel unistanud on? Juhul kui jah, siis tuleks mitte oodata vaid tegutseda resoluutselt ja otsustavalt ning edu tuleb varem või hiljem.

Kasutatud allikad:

Adizes, I. (1979), "Organizational Passages – Diagnosing and Treating Lifecycle Problems of Organizations", *Organizational Dynamics*, Summer 1979, pp. 3-25.

Adizes, I. (1999), *Managing Corporate Lifecycles*. Paramus: Prentice Hall, New Jersey.

Aldrich, E. H. and Ruef, M. (2006), *Organizations Evolving*, Sage, London.

Cameron, K.S., Kim, M.U. and Whetten, D.A. (1987), "Organizational Effects of Decline and Turbulence", *Administrative Science Quarterly*, Vol. 32, No. 2, pp. 222-240.

Eisenhardt, K.M. and Martin, J.A. (2000), "Dynamic capabilities: what are they?", *Strategic Management Journal*, Special Issue 21 (10-11), pp. 1105-1121.

Greiner, L.E. (1972) "Evolution and Revolution as Organizations Grow", *Harvard Business Review*, 50(4), pp. 37-46.

Kimberly J.R. and Miles R.H. (1980) *The Organizational Life Cycle*, Jossey-Bass, California.

Miller, L.M. (1989), *Barbarians to Bureaucrats: Corporate Life Cycle Strategies*, Clarkson N. Potter, Inc., New York.

Metsla, E (2003), *Organisatsiooni elutsükli teooriate uurimine ning organisatsiooni elutsükli üldise mudeli väljatöötamine*. Tallinna Tehnikaülikooli majandusteaduskond. 2003 (Teadusmagistri töö).

Metsla, E (2005), *Organisatsiooni elutsükli teooria arendamisest*. XI Majandusorganisatsioonide juhtimisprobleemide konverentsi teeside kogumik. Tallinn, 2005 lk. 54-64 Tehnikaülikooli majandusteaduskond. 2003 (Teadusmagistri töö).

Shumpeter, J.A 1934/2007) "*The Theory of Economic Development*", Transaction Publishers, New Jersey.

Sutton, R.I. (1987), "The Process of Organizational Death: Disbanding and Reconnecting", *Administrative Science Quarterly*, Vol. 32, No. 4, pp. 542-569.

Tushman, M. L. and Romanelli, E. (1985) „Organizational Evolution: a Metamorphosis model of convergence and reorientation“, *In B.M. Staw & L.L. Cummings (Eds.), Research organizational behaviour*, Vol 7 pp. 171-222.

Van de Ven A.H. and Poole, M.S. (1995) „Explaining Development and Change in Organizations“ *Academy of Management Review*, Vol. 20, No. 3 pp. 510-540.

Ward, A. (2003) *The Leadership Lifecycle*, Palgrave, New York.

3. REIMANN RETKEDE LUGU – ETTEVÖTTE KUJUNEMISLUGU NING VÄLJAKUTSED JÄRGMISTEKS AASTATEKS

Mart Reimann, asutaja

Reimann Retked on asutatud aastal 2003. Ettevõtte asub Harjumaal Kuusalu vallas. Peamiseks tegevuspiirkonnaks on Harjumaa ja tegevuseks on aktiivsete loodusturismitoodete pakkumine. Suvistest tegevustest on põhilised meresüstamatkad, lisaks veel sukeldumine ning veesuusatamine. Suurvee ajal pakutakse parvetamist ehk raftingut, kevadhooajale jäävad peamiselt ka kopravaatlusmatkad süstadega. Talvel korraldatakse tõukekelgu- ja suusamatku. Aastaringelt pakutakse räätsamatku, talvel lumel ning teistel aastaegadel rabas. Retkedel keskendutakse loodus- ja kultuuriväärtuste tutvustamisele, aktiivne tegevus on vahend nende väärtuste avastamiseks.

Kas teha oma firma?

Nii mõnelegi on oma firma tegemine lapsepõlveunistus, teisele on mõte tulnud rahulolematusest oma tööandjaga, kes tema võimeid piisavalt hinnata ei oska ja liiga vähe palka maksab. Nõukogude korra lagunedes oli ka neid, kellele oma firma lihtsalt sülle kukkus. On neid inimesi, kellel tuleb hiilgavalt hea äriidee, mida ta kindlasti vaid ise õigesti teostada oskab ning mõnele on see lihtsalt hädaabinõu töötuks jäämise korral.

Lapsepõlves ma oma firma loomisest ei unistanud, minu varajane lapsepõlv langes kolhoosiaja õitsengu perioodi ning puberteediiga juba selle lagunemise aega. Minu isa oli Kuusalu kolhoosis peaaegronoom ja tädipoeg eesrindlik traktorist; mõlemat oli sageli nii telekas näha kui raadios kuulda. Loomulikult oleks olnud loogiline mõnest eelnimetatud austusväärsest ametist unistada, minule aga meeldis metsas käia ja loodust uurida ning minu unistus oli saada metsavahiks või looduskaitsejaks. Puberteedieas hakatakse teatavasti rohkem trende järgima ja kuna minu puberteediiga langes kokku talude taastamisega, siis loomulikult tahtsin ma pere vanima pojana kunagi oma esiisade loodud talu, kus ka kogu kolhoosiaja meie pere oli elanud, peremeheks saada. Seda ütlesin ka kutsekomisjonis üheksanda klassi lõpus, et tahan EPA-sse põllumeheks õppima minna, et pärast talu pidama hakata.

Keskkooli lõpuks tundsin, et minu kaks nooremat venda on tõsised konkurendid taluperemehe kohale ning otsustasin siiski ülikooli loodusteadusi õppima minna ning minu esimene töökoht oli Harju Maavalitsuse keskkonnaosakonna looduskaitse spetsialist. Suvisel perioodil ja nädalavahetustel olin jalgrattamatkade ja kanuumatkade giidiks. Jõudsin ka õppida nii vahetusõpilasena kui ka peale keskkooliõpinguid Taanis, Soomes, Norras ja USA-s.

Kui oli maailmas piisavalt palju ringi käidud ja riigiametniku leiba maitstud, otsustasin, et riigiametniku karjäär on minu jaoks liiga vähe vabadust lubav ning loobusin sellest. Jalgratta- ja kanuumatkajuhina olin töötanud piisavalt kaua ja kõikidel minu tööandjatel jäi millestki puudu. USA-s olles hakkas idee idanema. Nimelt oli tollal nii Põhja-Ameerikas kui Põhja-Euroopas üheks kiiremini kasvavaks harrastuseks meresüstamatkamine. Eestil on selleks tegevuseks meie pika rannajoone ja rohkete väikesaarte tõttu ideaalsed võimalused, aga tollal ei korraldanud meresüstamatku Eestis keegi. Oli tunne, et mul on piisavalt teadmisi, kogemusi, hea asukoht ja lõpuks ka hea idee – aeg on küps oma firma loomiseks.

1. Firma loomine

On teada fakt, et suur osa alustavatest firmadest lõpetavad tegevuse juba enne kui korralikult toimimagi jõuavad hakata. Olin enda arvates piisavalt palju erinevatele firmadele matkajuhi teenust osutanud, olin teinud ka lihtsaid turu-uuringuid ja tundus, et mul on piisavalt head kogemused ja ettekujutus, kuidas üks turismifirma toimima hakkab. Tegelikult kujunes kõik kordades raskemaks ja rohkem tööd nõudvaks kui alguses arvasin.

1.1. Kellega koos firma luua?

Väikeettevõtluses on palju ühe inimese omanduses olevaid firmasid, mille omanikud sageli kurdavad, et jõudu jääb väheks. Sageli luuakse firma tuttavate või sõprade poolt, koos esimeste probleemidega firma loomisel kipub ka sõprus katkema. Olin kuulnud ja kogunud, et perefirmad on ühed tugevamad. Kuna matkakorraldusfirmas kampa löömisest olid huvitatud ka minu transpordifirma omanikust vend ning minu elukaaslane, kellele olin ka ammu rääkinud, et võiks oma firma teha, siis saigi tehtud otsus kolme osaniku kasuks. Alguses olid mõlemad väga innukalt matkakorraldamise juures, kuid peale esimest aastat juhtus vennal õnnetus äripartneriga, mistõttu tema töökoormus transpordifirmas kahekordistus ning peale neljandat aastat tüdines minu elukaaslane matkamisest ja matkakorraldusest. Sellest peale on nemad Reimann Retkedes olnud eelkõige moraalseks toeks ning põhikoormus on langenud minule. Tagantjärele mõeldes on see isegi hea, kuid algusaastate plaanidest on seetõttu üksjagu teisiti läinud. Seega tuleb alati mõelda ka sellele, mis saab siis kui mõned osanikest ei saa või ei taha enam panustada. Loomulikult on alati võimalik ka palgata tegevjuht, kuid kust leida tegevjuht väikefirmale, kes oleks valmis olema kõikides rollides alates koristajast, autojuhust, matkajuhust ning lõpetades müügiesindaja ja esindusisikuga.

1.2. Firma identiteet

Firma loomisel tuleb mõelda selle peale, mida firmale nimeks panna. Internetiajastul on hea panna selline nimi, mis on seotud tegevusvaldkonnaga, et seda oleks otsingu-mootorite abil hea leida. Nii leiab piimatootjate nimes sõna „piim“, forelli kasvatustes sõna „forell“ jne. Probleemiks on see, et sarnases valdkonnas tegutsevad ettevõtted on mõelnud tõenäoliselt sama nime peale ning on väga kurb kui konkurentide poolt tekitatud probleemid teie peal välja elatakse. Pereettevõtetel on hea panna firma nimesse oma nimi, mis suurendab usaldust ettevõtte vastu. Kui firmaomaniku nimi on ka ettevõtte nimes, siis seda tõenäoliselt nii kergekäeliselt pankrotti ei lasta. Seetõttu otsustasime ka Reimann Retkede loomisel oma perekonnanime kasutada.

Kui on plaanis minna välisriiki, tuleb kindlasti mõelda ka sellele, kuidas nimi välismaalastele hääldatav on. Samas äratub tähelepanu ja huvi eksootiline nimi. Selleks sobis hästi sõna retked, mis on hästi hääldatav nii skandinaavia, germaani kui slaavi keelte kõnelejatele. Nii sündiski firma nimi Reimann Retked ja see nimevalik on end siiani väga hästi õigustanud.

Teiseks oluliseks küsimuseks on firma põhiväärtused ja imago. Põhiväärtusi peavad jagama nii firma personal kui kliendid. Väärtuste konfliktid on need, mis võivad paljud potentsiaalsed kliendid eemale peletada. Kui näiteks propageeritakse Eestimaist toodangut ja toodete hulgas on ka mõned välismaised tooted, võib see suure osa ostjatest eemale peletada. Kui räägitakse keskkonnasõbralikkusest ning tooted, mis polettidele tulevad on küll mahetooded, kuid samas tegeleb firma ka mõne muu valdkonnaga, mida ei seostata keskkonnasõbralikkusega, võib see kogu mahetoodangu realiseerimisele kriipsu peale tõmmata. Kuigi põhiväärtused olid alustades suures plaanis paigas, tuli peale esimesi tegevusaastaid neid korrigeerida.

Põhiväärtustes rõhutame, et pakume harivaid retki looduses, kuna tegelikult on Eestimaa loodus ja kultuur põhiliseks põhjuseks, miks meie matkadele tullakse. Kui alguses sai mõeldud, et tõmbenumbriks on tegevus (süstasõit, tõukekelgusõit), siis selgus üsna pea see, et tegevusest tüdinetakse varsti kui midagi huvitavat kõrvale pakkuda ei ole. Kui enne tegevuse alustamist tundus meile, et motoriseeritud puhkajad (ATV, jetisõit, lumesaanisõit) ning kondijõul liikujad on mingis osas kattuvad sihtgrupid, siis mõne aja möödudes selgus, et suur osa kondijõul liikujaid lausa vihkavad ATV-sid, lumesaane ja jette. Seega kui alguses oli plaanis ka näiteks ATV matku pakkuda, siis see mõte sai üsna kiiresti maha maetud.

Kolmandaks on oluline firma domeen. Kuna enamus klientidest külastavad ka firma kodulehekülge enne teenuse tarbimist, on oluline, et see oleks lihtne ja meelde jääv ning ei läheks segamini teiste sarnastega. Õnneks on meie domeen www.retked.ee neid kriteeriume väga hästi täitnud.

1.3. Turg

Nii mõnelgi ettevõttel on olemas juba tema toodangu ostja enne firma asutamist. Põllumajandusettevõttel on sageli turustamine juba ette ära korraldatud. Enamikel ettevõtetel kujuneb turundamine ja toodete kujundamine vastavalt turu nõudmisele võtmeküsimuseks. Eesti maaettevõtetel ongi probleemiks sageli see, et mõeldakse, mis meile endale meeldib või mis meie arvates peab potentsiaalsetele klientidele meeldima. Sageli tahetakse turgu toote järgi kujundada, mitte vastupidi.

Tegelikkuses tuleb põhjalikult teha eelnevaid turu-uuringuid ning tegevuse käigus ka pidevalt tagasisidet küsida ning siis oma tooteid vastavalt turunõudlusele kujundada. Hea turu-uuring ei seisne mitte ainult küsitluses, vaid ka seniste tarbimisharjumuste uurimises ja analüüsimises. Alguses on tahtmine kõikidele midagi pakkuda, kuid aega-mööda jäetakse vähem huvipakkuvad kliendigrupid kõrvale.

1.4. Tooted

Kahjuks juhtub Eestis sageli, et uus toode on sageli naabrimehe kloon. Uute toodetega katsetada julgevad vähesed. Kui Reimann Retked alustas oli kanuumatkakorraldamise kõrgaeg. Talumehed müüsid lehmad maha ja ostsid kanuud, tudengid võtsid õppelaenu ja ostsid kanuusid. Paljudele tundus, et kanuumatkade korraldamine on kiire viis palju raha teenida. Jõe ääres loeti mööduvaid kanuusid, vaadati netist kanuumatka hinda ning siis tehti kiired arvutused ja olidki ilusad numbrid paberil. Kuid paljud eestlased, kes kanuumatkadel juba mitmeid kordi käinud, olid sellest juba tüdinenud ning tahtsid midagi uut. Meresüstamatkamine sobis selleks hästi; pealegi pakub Eestimaa loodus tunduvalt paremaid võimalusi meresüstamatkadeks kui kanuumatkadeks. Esimesed Reimann Retkede tooted olid erineva pikkusega süstamatkad põhjarannikul.

1.5. Meeskond

Paljud ettevõtted jäävad loomata kuna ei ole vastavat tööjõudu. Mõnikord on see tõesti nii, kuid paljudel juhtudel sõltub palju sellest kui palju firma omanikud tegelevad oma töötajate tugevate ja nõrkade külgede analüüsimisega ning nende motiveerimisega. Jakob Pärna talude päriseks ostmise aja teoseid lugedes selgub, et tollal arvasid nii baltisaksa aadlikud kui Eestimaa haritlaskond, et eesti maarahvas on laisk, viinahimuline ja ei viitsi ilma kupja käsuta midagi teha. Ometigi leidsid paljud laiskvorstid mingil hetkel piisavalt palju raha ja jõudu, et talud päriseks osta. Oma silmaga olen näinud kuidas nii Gröönimaa kui Aafrika põliselanikud pakuvad teenust, mis paljudest Euroopa teenustest tunduvalt paremad on. Tõsi, nende juhendajad on olnud eurooplased, kuid nad on ometi suutnud metsikuid pärismaalasi piisavalt hästi koolitada ja motiveerida. Ka meie maarahvas on praegu võimeline palju enamaks kui paljud arvavad.

Kui tegemist on saekaatri või lüpsilaudaga, ei ole sageli toote tarbijal toote valmistamise meeskonnaga mingit kokkupuudet. Toote kvaliteeti hinnatakse tema tehniliste näitajate järgi ning kedagi ei huvita, kas toote valmistamisel olid töötajad viisakad või ropendasid, kas nad naeratasid või olid sünged. Kui tegemist on teenusega, on nõuded tööjõule märksa suuremad ning lisaks vajalikele protseduuridele on oluline ka see, kuidas kliendiga suhelda osatakse, kui hea on empaatiavõime, mismoodi välja nähakse jne. Eriti keeruline on veel siis kui tegevusega on seotud riskid, mida kliendid hinnata ei oska ning kui kliendid satuvad situatsiooni, kus nad enne ei ole olnud ning siis on nende käitumine ettearvamatu. Seetõttu võib öelda, et teenindusvaldkonnas on kõige olulisem ja kõige keerulisem investering personali. Keeruline on see seetõttu, et seda on väga raske mõõta. Kuidas mõõta seda, kui palju sa oled oma töötajatega suhelnud, mida firma veel peale palga pakub?

2. Kuidas firma käima läks

Tavaliselt öeldakse, et firma käivitamine võtab aega 3–5 aastat. Reimann Retkede käivitamine jäi sinna vahemikku. Millal me tundsim, et firma on käivitatud? Võib öelda, et tunne, et nüüd firma toimib, tekkis siis kui:

1) firma meeskond hakkas korralikult toimima.

See tähendab, et töötajad mitte ainult ei teadnud meie põhiväärtusi, vaid mõistsid ka seda, miks need just sellised on. Mõnel käis see lihtsamini, mõnel oli vaja enne üksjagu matku juhtida. Oluline oli ka see, et tekkis meeskonna sisene konkurents. Matkajuhid ei omandanud uusi oskusi ja teadmisi enam mitte ainult sellepärast, et omanikud käskisid, vaid sellepärast, et teha oma tööd sama hästi või paremini kui kolleegid.

2) firmale tekkis püsiklientuur.

Alguses mõeldi palju, kes võtmeklient võiks olla. Tegelikult kujunes klientuur töö käigus ja mitte päris selline kui me oleksime eeldanud. Alguses arvasime, et meie tooted on üsna korralikke väljakutseid pakkuvad, seega kliendid peaksid olema noored ning pigem meestele kui naistele sobivad või vähemalt võrdsed, siis tegelikkuses kujunesid meie võtmeklientideks keskealised haritud naised. Kui me arvasime, et meie kliendid on loodusest huvituvad inimesed, siis ei osanud me arvata, et nad tegelikult loodusest nii vähe teavad. Meie Eesti võtmeklientideks on väga haritud keskealised kontoritööd tegevad tallinna naised, kes huvituvad loodusest ja aktiivsest liikumisest, kuid loodusest huvituvad nad seepärast, et see on nende jaoks midagi uut. Kokkuvõttes on mehi ja naisi suhteliselt võrdselt, aga enamasti on mehed kaasatulijad, mitte otsustajad.

Arvasime, et välisklientidest on peamised soomlased. Tegelikult on soomlased praeguseks põhja-ameeriklaste, inglaste, hollandlaste, sakslaste, austraallaste järel alles kuuendal kohal. Meie põhilisteks välisklientideks on kujunenud Põhja-Ameerika kruiisituristid. Alguses oli see meie jaoks täiesti perspektiivitu sihtgrupp, kuna kõik, kelle käest infot küsisime, ütlesid, et kruiisituristid on vanad, paksud, viinalembesed jne., kes kuidagi ei kuulu meie sihtgrupi hulka. Ometi on peaaegu igalt laevalt, kes meie matkad oma toodete valikusse on võtnud, tulnud paarkümmend inimest nii jalgsimat-kale Kõrvemaale kui süstamatkale Pedassaarele.

3) Toodete valik

Alguses korraldasime vaid süsta- ja jalgsimatku. Meie klientide kõige sagedasem küsimus oli see, et mida te veel teete. Mõne aja pärast saime aru, et lihtsam on teha juurde uusi tooteid kui hankida uusi kliente. Meie tegevus läks järjest aastaringsemaks. Laiem toodete valik muutis firma klientidele tõsiseltvõetavamaks ja pakkus pidevamat tööd ka meie giididele. Mõned uued matkapaketid hakkasid kiiresti toimima, mõned ei läinud käima. Paljud uued tooted saidki tehtud püsiklientide soove ja harjumusi arvestades.

Kõikide aegade kõige edukamalt toimima hakanud tooteks on olnud tõukekelgumatkad. Neid matku alustades tuginesime eelkõige trendidele Eesti ühiskonnas, nimelt olime täheldanud, et nn nostalgiatooted olid järsku väga popiks läinud, näiteks oli uuesti turule tulnud Nõukogude ajal toodetud Regati jäätis ja kohe kõige enimmüüdumaks jäätiseks saanud, lisaks veel kamatahvel ning ka Nõukogude aja stiilis üritused olid väga populaarsed. Kui uurisime, kuidas oleks tõukekelgumatkadega, siis hakkasid kõik kohe rääkima, kuidas nad lapsepõlves sõitsid ja kui tore see oli ning nii kaua ei ole sõitnud. Ostsime endale siis soomlaste leiutatud kaasaageksed kelgud ja piisas ühest ajalehe artiklist ning kõik lumeaja nädalavahetused olid välja müüdud.

3. Kuidas Retked masu üle elasid

Aasta 2007 jääb tõenäoliselt kõigile meelde kui kõige külluslikum aasta Eestis alates jääajast. Eriti suvi oli selline kui kõigil oli raha palju üle. Tundus, et paljudel firmadel oli just enne suve tekkinud vabu vahendeid ning mõnel firmal oli lausa mure, et kuhu raha panna ning paljud firmad otsustasidki investeerida selle oma töötajate meeskonnatöö ja rahulolu kasvatamiseks. Selleks sageli erinevad aktiivsed tegevused. Sellist raha loopimist ei olnud ma näinud ei Euroopas ega Ameerikas. Sõna otseses mõttes hirm tuli peale, sest sisetunne ütles, et see lõppeb pauguga. Oma muret teiste matkakorraldajate ja vaba aja korraldajatega jagades, ma eriti toetust ei leidnud, kuna arvati, et ükskord on ka Eesti arenenud riikide sekka sattunud. Aga olin näinud, kuidas paljud arenenud riikide firmad koonerdasid selliste üritustega.

Ja siis see juhtus, paljud ürituste korraldajad läksid pankrotti. Eelkõige loobusid firmad suurejoonelistest üritustest, näiteks sellistest suvepäevadest, kus mängisid kolm bändi, oli palju süüa ja juua ning pakuti mitmeid kümneid tegevusi. Üritusel osalejad jõudsid osaleda vähestes tegevustes ning ürituse maksumus oli selline, et keegi ei saanud aru, mis siis nii müstilist hinda väärt oli. Nii mõnedki ürituste korraldaja langetasid masu saabudes hindu. Reimann Retked seda teed ei läinud. Meie tegime odavamaid tooteid ning varsti saime aru, et firmade üritused, mis olid siiani peamise sissetuleku toonud on kahanenud miinimumini. Kuid selge on see, et inimesed tahavad ikka puhata ning meie keskendusime eraisikutele, inimesed olid osaliselt samad, kuid nüüd ei maksnud nende eest firma vaid raha tuli enda taskust ja loomulikult mõeldi palju põhjalikumalt enne kui raha välja käidi.

2008 aastal langes palju ka välisturg Põhja- ja Kesk-Euroopa, aga eriti USA, kuid välismaa turg taastus palju kiiremini kui Eesti turg. Üks väga huvitav fakt selgus veel välismaa klientidega suheldes. Nimelt oli enamus neist harjunud juba palju aastaid regulaarselt puhkusereise tegema harjunud. Just sakslastelt ja hollandlastelt sai kuulnud jutte kuidas on kokku hoitud mujalt, kes oli oma maja väiksema vastu vahetanud, kes oli loobunud ühest autost perekonnas – kõike sellepärast, et saaks reisimist vanaviisi jätkata.

4. Mis edasi

Kuna keskkond meie ümber muutub pidevalt, peab ka iga firma pidevalt muutuma. Viimastel aastatel oleme hakanud tõsiselt panustama koostööle. Oleme otsinud uusi partnereid ning oleme ka senisest tihedamat koostööd teinud konkurentidega, seda just välisturunduses. Reimann Retked oli üks algatajaid Eesti ökoturismi klatri moodustamisel, kus oli algsest 13 firmat, kuid nüüd on klaster laienenud. Toetust on saanud EAS klatriprogrammist. Klatri peamiseks eesmärgiks on just Eesti ökoturismi toodete turustamine Lääne- ja Põhja Euroopasse.

Lisaks välisturgude püüdmisele oleme mõelnud ka oma toodangu mitmekesistamisele. Vahepeal oleme vendadega sünnitalu isalt üle võtnud ning kõik vennad on koos isaga OÜ Mikumardi osanikud. Praegu on talus 100 lüpsilehma, 100 noorlooma ja 500 ha haritavat maad. Oleme järeltulele jõudnud, et tuleviku perspektiivis on sellest vähe. Selline hulk lehma oleks piisavalt kasumlik siis kui neid saaks „lüpsta kaks korda“. Mida me selle all mõtleme – tegeleda piimatootmisega ning selle näitamisega turistidele. Turismi kasuks räägivad järgmised tegurid: talu paikneb 30 min sõidu kaugusel nii Tallinna sadamast kui lennujaamast, talul on hästi dateeritud ajalugu alates 1882 aastast ning elamusliku taluturismitoote puudumine Eestis. Seega on plaan OÜ Mikumardi ja OÜ Reimann Retkede kompetents ühendada ning rajada talu teemapark, kus inimesed saaksid ise oma käega proovida põlluharimist, niitmist ning näha piimatootmist. Lisaks veel mitmed talutöödega seotud meeskonna- ja seiklusharjutused nagu ronimine heinaredelitel, viljakottide tassimine, tasakaaluharjutused piimanõudel jne. Lisaks oleme alustanud ca ühe tunnise näitemängu stsenaariumi kirjutamist talu ajaloo kohta, mis on plaanis lisada turismipakettidesse, idee on huviga vastu võtnud ka kohalikud harrastusnäitlejad. Oleme arvestanud, et korraliku teemapargi ja tootevaliku välja arendamine võtab aastaid või aastakümneid. PRIA maaelu mitmekesistamise meetmest on praeguseks eraldatud teemapargi jaoks 1,5 miljonit Eesti krooni. Oleme alustanud Eesti jaoks uue ja innovatiivse maaturismi toote arendamisega.

Kokkuvõtteks

Oleme aru saanud, et ükskõik kui hästi ka ei planeeri ja ei arvesta, ikka tuleb palju ootamatusi. Uute toodete loomine võtab sageli kordades rohkem aega kui alguses planeeritud. Oluline on olla paindlik ja pidevalt mõelda uute toodete ja sihtgruppide peale, see on parim viis riskide hajutamiseks. Samas on oluline tegeleda ka olemasolevate sihtgruppidega, et uute turgude vallutamise käigus püsikliendid unarusse ei jääks. Kogu protsessi on väga oluline meeskonna motiveeritus ning personali valik ja arendus, ilma selleta oleksid investeeringud raha tulde loopimine.

4. EESTI PÕLLUMAJANDUSETTEVÕTJA ARENGUKAVA JÄRGMISEL VIIEL AASTAL

Madis Ajaots, Pilsu talu peremees, Aasta Põllumees 2010

Minu maaettevõtluse alguseks võib pidada aastat 1986, kui vanaema kinkis mulle Pilsu talu hooned Tartumaal Rannu vallas. Esimeseks põllukultuuriks oli redis, selle seemnekasvatus ja turustamine Peterburi väikeaiapidajatele.

Taluseaduse alusel oli 1990. aastal võimalus esimesed 17 ha põllumaad välja osta. Põllul sai kasvatatud kõiki kultuure, mida oli võimalik linnaturgudel müüa.

Aastaks 2010 oleme põllupinna kasvatanud 2300 hektarini ning spetsialiseerunud teravilja ja heinaseemne kasvatusele. Sertifitseeritud seemne põlde on 520 ha. Oleme majandanud oma põlde keskkonnasõbralikult juba 6 aastat, mahepõllumajanduslikku maad on 90 ha.

Suuremad investeeringud on tehtud seemnekeskuse seadmetesse (ligi miljon eurot), põllutöömasinatesse ja põllumaa väljaostmiseks.

Majandame koos isa, venna ja abikaasaga (igaüks on eraldi FIE), kes on ka kõik väljaõppinud agronoomid. Lisaks kuulub meile isa Ennu ja vend Meelisega OÜ Rannu Seeme. Töötajaid on palgal aasta läbi 12.

Pilsu talu ja Rannu Seeme OÜ kuuluvad Tulundusühistusse Kevili, mis on ligi 150 liikmega suurim taimekasvatajate ühistu Eestis.

Teadmistepõhine juhtimine

Minu tee juhtimiseni:

1. üks mees, kaks kätt
2. üks FIE, üks traktor
3. üks FIE, töölised ja traktorid
4. FIE, OÜ, TÜ tööandja, ühistegevus, erialaliidud, nõukojad.
5. Töötaja on hästi koolitatud, tööandja juhendab, tarvikute ost ja saagi müük on usaldatud ühistu spetsialistide kätte. Maaettevõtet juhivad magistridiplomiga spetsialistid.

Strateegiline planeerimine

Häda sunnil, kuna me ei olnud rahul senise olukorraga ettevõttes, palusime appi põllumajanduskonsulendi, et vaagida nii nõrkusi, tugevusi, võimalusi kui ka ohte.

Konsulent, kui kõrvalseisja, oskab paremini olukorda hinnata ja jagada soovitusi. See andis võimaluse igapäevase rabelemise kõrval maha istuda ja olukorda vaagida, vaadata kaugemale tulevikku ja panna paika eesmärgid 5 aasta peale. Selle tulemusel on meil nüüd olemas strateegiline plaan koos SWOT analüüsiga.

Näiteks selgus SWOT analüüsist, et meie võimaluseks on põllumeestele olulises seadusloomes osalemine. Olen põllumajandusministeeriumi teadusnõukogu liige ja kui põllumajandusametnikud käisid meie ettevõttega tutvumas, olid nad väga huvitatud seadusandlust puudutavatest arvamustest ja ettepanekutest. Osad ettepanekud keskkonnasõbraliku toetuse kohta lähevad tõenäoliselt ka käiku.

Kui sul on hea mõte, siis tuleb oma suu lahti teha – iga põllumees saab seadusloomes kaasa lüüa.

Meie võimaluseks on ka kibekiirel viljakoristuse ajal hooajalise töøjõuna kasutada kombaineritena linnamehi. Oleme ka seda praktiseerinud ja mõlemad pooled on rahul.

Meie käes on ka võimalus tõsta maaelu mainet – harides ja hoides korras põlde, lüües tootmishooned ilusti värvilise plekiga üle, et väljanägemine poleks nii hall.

TUGEVUSED	NÕRKUSED
Põllul hea tehnoloogiline tase	Traktorid talvel vähe koormatud
Töötajad on aastaringselt hõivatud	Rendimaa suur osakaal
Hea koostöö konkurentidest seemnekasvatajatega	Puudulik ärikeelee oskus
VÕIMALUSED	OHUD
Osalemine seadusloomes	Ebaselge Eesti põllumajanduspoliitika
Maaelu maine kujundamine	Põhivaldkond sõltub oluliselt ilmastikust
Hooajal linnamees kombaini peale	Hea töøjõud läheb linna lihtsama elu peale

Mis on äri?

Konkurents

Tegelikult oleme meie, põllumehed, omavahel konkurendid.

Konkurentide arvamusi meie ettevõtetest:

Plussid:
Väga paindlik ettevõte
Professionaalne juht ja tema meeskond
Õppimisvõimelised ja avatud uuendustele
Ühtlase kvaliteediga ja piisavalt suured kauba partiid
Pretensioonide lahendamine paindlik ja kiire kui on probleeme siis keegi ei eita
Hästi kursis turusituatsiooniga
Perepõhine kodumaisel kapitalil tegevus – kvaliteetse seemne kasvataja imago
Miinused:
Kohati liiga suured mahud/plaanid
Inimressursi kasutamine kuni viimase piirini.
Võtmeisikud on tööga ülekoormatud
Mõningad kvaliteediprobleemid – kontroll põllult pakkimiseni välja
Jäik hinnapoliitika – kuid hind on alati ostjale kallis ja müüjale odav

Teiste põllumeestega koos tegutsedes ja ühistu kaudu toodangut turustades on meil võimalik saada paremat hinda. Sel juhul on ühistu konkurentideks kommertsvahendajad. Turul käib ju hinnasõda – kes suudab põllumehelt kavalamalt saagi ära osta.

Finantskriisi oli teraviljakasvatuses 2008–2009, kui kallite sisenditega toodeti odavat teravilja.

2009–2010 oli odavalt toodetud, kuid madal saak, see-eest on kokkuostuhinnad laes.

Ettevõtte juhtimises tuli sellest lähtuvalt teha ka vastavalt otsused: olemasolevate finantsidega pooleliolevad investeeringud kiiresti lõpetada; teraviljalatu töötajad saata talveks sundpuhkusele; taimekasvatuses kasutada odavamaid skeeme, sh väiksemaid väetisekoguseid, teisi agrotehnilisi võtteid.

Ühistegevus

Tulundusühistu Kevili arenes välja MTÜ Kesk-Eesti õlikultuuride ühistust, mis loodi juba 15 aastat tagasi, et rapsi Soome eksportida.

Kevili alguseks võib lugeda viie aasta tagust aega, kui neli põllumeest panid ühiselt kokku ja saatsid teele laevatäie nisu. See oli märgilise tähtsusega – esimene eksportitud viljalaev, mille suutsid põllumehed ise kokku panna ja ära müüa. Täna on liikmete arv kasvanud neljalt 150-ni.

Kui tavaliselt arvatakse, et eestlased on individualistid, kes ei taha koostööd teha, siis Kevili kogemus näitab muud. Me ei ole pidanud pingutama laienemise pärast, kõik on läinud iseenesest. Algul oli vaja vaid esimene käik sisse panna ja asi hakkas veerema ning kasvama nagu lumepall.

Kevili missiooniks on läbi ühistegevuse liikmetele konkurentsieelise loomine.

Tegevused:

- liikmete varustamine tootmissisenditega (väetised, taimekaitsevahendid, seemned jms),
- liikmete teravilja- ja rapsitoodangu turustamine,
- turuinfo edastamine,
- teenuste vahendamine,
- infovahendus ja konsulteerimine,
- arendusprojektidega tegelemine,
- rahvusvaheline koostöö,
- liikmete koolitamine.

Kevili müüb otse lõppturgudele, seetõttu jaguneb tavaliselt vahendajatele minev summa liikmete vahel. Seljad koos oleme saanud palju paremaid pakkumisi nii sisendite ostmise kui ka vilja müügi korral. Kusjuures Kevili on koostööd teinud ka Eestis tegutsevate kommertsvahendajatega, näiteks laevade komplekteerimisel.

Sel sügisel, kui vilja hinnad hakkasid kiiresti tõusma, tekkis probleem, mida varasematel aastatel ei olnud. Paljudel olid kevadel vilja peale eellepingud tehtud, osad fikseerisid ka hinna, aga sügisel selgus, et põua tõttu ei saanud mõned üldse lepingutega kaetud koguse ulatuses saaki ja teine osa sai mujalt parema hinna ning jättis eellepingud täitmata.

Kuna Kevili oli eellepingutega kaetud viljakoguse börsil ette maha müünud, tuli nüüd hakata trahvi maksma. Lepingute täitmiseks ostsime vilja turult ja ka oma liikmetelt, kellel oli üle. Trahvi tasumiseks võtsime aga suure laenu.

Ühistegevus ei ole jututuba, sinna tuleb panustada. Olen kuues ühistus olnud, kuid Kevili on ainuke, mis on püsima jäänud ja seetõttu on mul sellesse suur usk.

Põllumehi mõjutavad välised tegurid

Elanike säästud, tarbija laenukoormus ja välisriikide majandusolukord mõjutab põllumeeste äri.

Poliitilised muutused: kui muutub maksuseadus, siis muutuvad ka toidutoorme hinnad.

Teravilja kasvatamise toetused Eestis ei taga teravilja kasvupinna säilimist. Põllumehe valik: mahe või keskkonnasõbralik tootmine. Mahetoetus on kindel sissetulek põllumehele, ilm ja turuhinna kõikumised ei sega mahedaks olemist.

Eesti maaettevõtted ei ole ELi vanade riikidega samal toetuste tasemel.

Muutused 5 aasta pärast

Igal põllul on oma "aadress": eristatakse tootega, millel on lugu.

Toidutööstus valmistab mugavustooteid, tarbija ootab kõrgema lisandväärtusega odavamaid tooteid.

Põllul sõitmine ühel ja samal rajal erinevate masinatega tallamise vältimiseks. CTF (*controlled traffic farming*) põhimõttel masinatega töötamine võib anda kuni 11% enamsaaki. Kulub vähem aega ja kütet. Traktori rattad reguleeritakse laiemaks (3,15 m) ja kõik põllumasinate laiused pannakse omavahel sobima. Näiteks 9 m kultivaator, 9 m kombain, 27 m prits

Konkurentide rivaalitsemine, uued turule sisenejad. Ühistutel on oma liikmete osaluse ja osamakse järgi välja töötatud tõhus majanduslik hoob.

Arvan, et viie aasta pärast müüakse 50% Eestis kasvatatud rapsist Kevili kaudu. Enamus viljast jääb Eestisse ja ekspordikogus väheneb.

Kindlasti läheb käima ühistupank.

Tõenäoliselt liituvad edaspidi eri valdkondade põllumeeste ühistud, et koos soodsamalt sisendeid osta ja toodangut müüa.

Ühistute puhul näen ka ohte, mis on tänavu tulnud välja piimatootmise valdkonnas, kui tegevjuht otsustas piima Lätti-Leetu müüa, aga omanikud sõlmisid lepingu Eesti tööstusega. Sellised asjad võivad ühistegevust lõhkuda. Ühistegevus saab toimida ikka kindlate partneritega.

Masuaastatel on eraettevõtted kõvasti kulusid koomale tõmmanud ja ka inimesi koonandanud. Riigiametid pole nii suurt kärpimist üle elanud. Mulle tundub, et kõigil ametnikel pole piisavalt rakendust, samas on teadus vaeslapse osas, osa ametnikke võiks sinna suunata.

Nõustamisteenus võiks olla teoreetilise asemel rohkem praktiline.

Ka põllumajandusamet võiks Eesti põllumeestele rohkem praktilist abi pakkuda. Näiteks mullaproovide tegemine on üks keskkonnatoetuse saamise nõuetest. Tegelikuses tehakse neid vaid linnukese pärast, kuna need ei anna reaalelus kasutamiseks piisavalt infot. Mullaproovid võiksid olla täpsemad, lisaks peaksid nad olema üks osa kompleksest konsulendi poolt koostatud väetamiskavast, mis arvestab lisaks mulla seisundile ka seda, mis kultuur seal kasvab ja mida turg nõuab. Põldude kohta peaks tegema põldude majandamise kavad, nagu on metsamajanduskavad.

MAKi osas ootan, et Eesti toetused oleksid uuel programperioodil vanade liikmesriikidega võrdsemad. Rohkem peaks toetama tootmist, mitte linnainimestele maa niitmise silmailu pakkumist. Toidust võib puudus kätte tulla ja kui kõht on tühi, siis pole silmailust kasu.

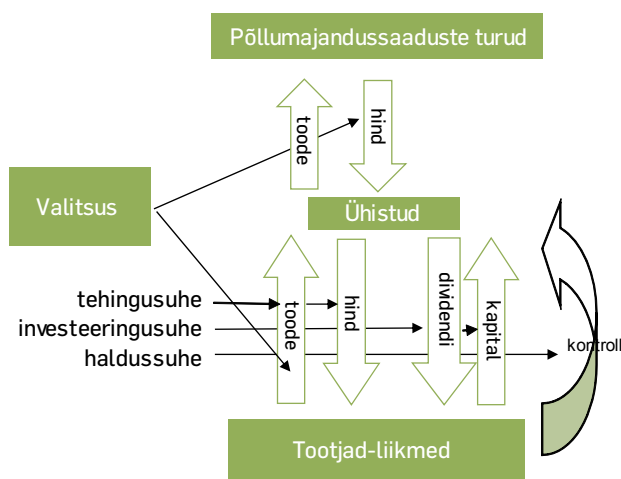
5. EESTI ÜHISTEGELIKU PIIMANDUSE EILNE, TÄNANE JA HOMNE PÄEV

Jaanus Murakas, Eesti Piimaliidu juhatuse esimees, piimaühistu E-Piim juhatuse esimees

Eesti põllumajandus ja piimandus on sajanditepikkuse traditsiooniga ning mitmekülgne. Näiteks juba 15. saj ürikutes on mainitud võid kui naturaaltasu, 16. sajandist on esmased teated juustu tegemisest, 19 sajandil hoogustus karjakasvatust, meiereide asutamine ning ühistegevus, 20 sajandit iseloomustab eelkõige suurtootmine ja eksport ning 21 sajandi märksõnadeks innovatsioon ja teadus-arendus.

Ühistu definitsioon: Liikme omanduses ning kasutuses olev äriühing, mis teenindab liikmeid ning jagab hüvesid ühistu (majandus) tegevuses osalemise järgi.

Joonis 1. Ühistute integreerimise poliitika mõjude analüüsimisel (Bekum, O. 2003, lk 41)

Ühistegevuse algus ja selle areng Eesti piimanduses

Ühistegevusele Eesti piimanduses pandi alus Eesti põllumeeste seltside saadikute esimesel kongressil 1899. a. Esimene ühispiimatalitus asutati küll juba 1898. a Tartumaal, Raadi vallas, kuid kinnitatud põhikirjaga ühistu alustas tegevust Imaveres 1908. a. Piimaühistute hoogne asutamise oli aastatel 1911 kuni 1914. Järgmine asutamiste laine algas peale I maailmasõda ja kestis kuni 1930. aastani, mil alustati ühispiimatalituste võrgu sisemist ümberkorramist, sest ühistuid oli saanud liiga palju. Kui 1929. a oli Eestis kokku 958 piimatööstust, millest 386 olid piimaühistud, siis 1936. a oli tööstusi kokku 789, millest ühistuid oli 300. Ümbertöödeldava piima kogus oli 353 tuh tonni. Suure tagasilöögi nii piimandusele kui ka majandusele tervikuna andsid 1940. a juunisündmused ning II maailmasõda. 1945. aastal töötas veel ainult 205 piimaühistut. 1950. a riigistati kogu olemasolev piimatööstus Eestis ja ühistute asemele moodustati 212 võitööstust. Järgmine suurem reorganiseerimine võeti ette 1958. a, mil moodustati piimasaaduste kombinaadid, mis töötasid kuni 90ndate aastate alguseni.

Eesti Piimandusühistute areng taasiseseisvunud Eestis

Seni viimased suuremad reformid käivitusid 1991. a, mil algas ettevõtete erastamine. 1997. a oli Eestis 35 piimatööstust, millest 20 olid aktsiaseltsid või osaühingud ja 15 piimaühistut.

Täna on Eestis kokku 32 piimatöötlemisüksust, millest 15 kuulub viiele omanikule. Ühistuid, kus töödeldakse ka piima, on ainult neli ja nende osa töödeldavast piimast on 23%.

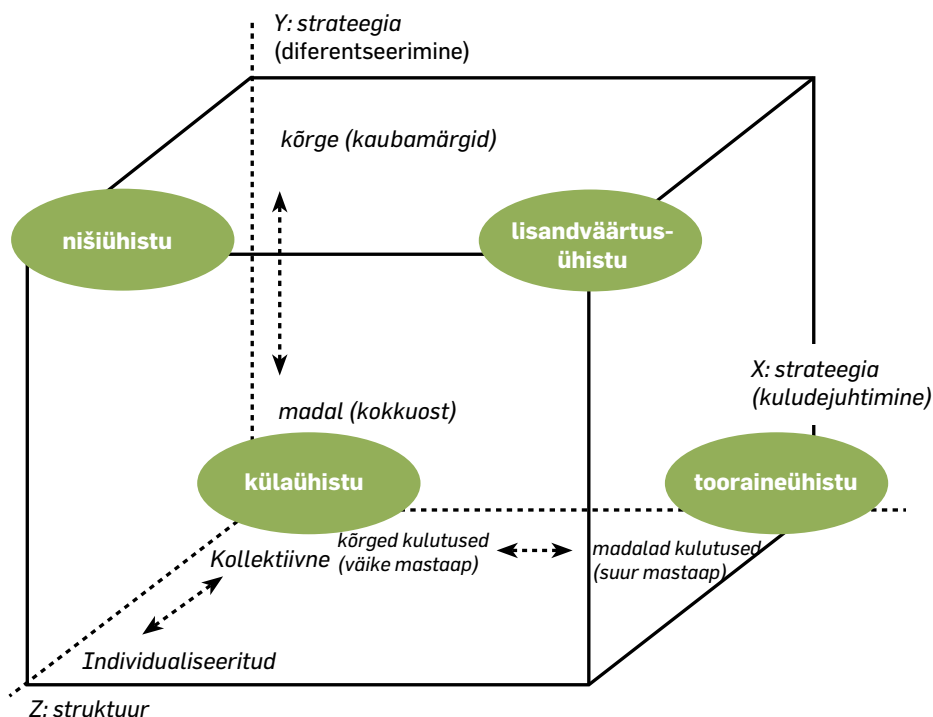
Üheksakümnendate algul taasasustati Eestis mitmeid piimaühistuid. Piimaühistud (kokku 10 ühistut) asutasid Keskühistu Eesti Piim. Keskühistu koordineeris ühistute igapäevast majanduslikku koostööd ja tegeles aktiivselt ühistulise tegevuse tuleviku visiooni ning sobiva arengustrateegia väljatöötamisega. Keskühistu alustas koostööd Saksamaa ühistute ja Raiffeiseni liiduga (DGRV), et omandada kogemusi ning kasutada ka ekspertabi oma ühistu strateegilisel planeerimisel. Püstitati eesmärk kõikide Keskühistu Eesti Piim liikmesühistute ühinemiseks. Pikkade läbirääkimiste tulemusena ühinesid siiski ainult kolm ühistut kümnest – Põltsamaa, Järva-Jaani ja Haimre ning moodustasid uue piimandusühistu E-Piim.

Järjest tihenevas konkurentsisis ei suutnud siiski paljud ühinemisest loobunud ühistud iseseisvana ellu jääda ja lõpetasid oma tegevuse. Piimandusühistu E-Piim liikmeskond aga suurenes muuhulgas ka tegevuse lõpetanud ühistute liikmete arvel.

Piimandusühistud tänases Euroopas. Varumisühistutest lisandväärtusega ühistuteni

Eestis ja teistes uutes EL-i liikmesriikides on täna hulgaliselt tooraine ühistuid ehk varumisühistuid. Hinnanguliselt müüakse Eestis umbes 47% piimast läbi varumisühistute. Vanades liikmesriikides võib näha väga suuri, isegi riigipiire ületavaid lisandväärtusühistuid ehk siis piimaühistuid, kus on olemas ka oma töötlemine ja turustamine.

Euroopa liidus töödeldakse umbes 60% piimast ühistulistes ettevõtetes. Piimaühistud nagu ka teised äriettevõtted konkureerivad omavahel, püüdes teenida võimalikult hästi oma liikmete huve. Kuid kui vaadata sellele ühistu liikme silmade läbi, siis selline ülitihed omavaheline konkurents raiskab niigi nappe ressursse ja dubleerib kulutusi. Selle probleemi vähendamise eesmärgil ongi tekkinud maailmas suured riigipiiride ülesed ühistud. Vanas Euroopas hakkasid piiriülesed ühitud tekkima kümme aastat tagasi. 2000 aastal ühinesid Rootsi (Arla) ja Taani (MD Foods) piimaühistud üheks ühistuks Arla Foods. Enne ühinemist kulutasid mõlemad ühistud tohutul hulgal ressursse omavahelises konkurentsisis ja turuvõitluses. Liikmeid said aru, et naaber riigi talupidaja ei pea olema konkurent vaid liitlane tänu ühesugustele huvidele, hirmudele ja soovidele.

Joonis 2. Ühistumudelite raamistiku kokkuvõtlik joonis (ibid, lk36)

Peaks olema loogiline, et iga tooraine ühistu omab ambitsiooni saada tulevikus lisandväärtusühistuks. Liikme huvide kaitse ja garantiide seisukohast ei ole liikmed huvitatud omavahel konkureerivatest ühistutest, kuna selline tegevus on liikme seisukohast ebaratsionaalne ja mõttetu ning võib viia ühistute lagunemiseni.

Ühistud ja poliitika ning pilk tulevikku

Ühistud on arenenud eelkõige kõrge demokraatia ja turumajanduse riikides mitte totalitaarsetes riikides. (Piima) ühistute areng, kasv ja monopolne roll riigis näitab riigi arengutaset ja küpsust.

Eesti on ühistegevust toetavat poliitikat justkui aetud kogu taasiseseisvuse perioodi vältel, kuid liberaalse mõttelaadi domineerimine ei ole võimaldanud reaalsete meetmeteni seni jõuda. Vähetähtis ei ole siinkohal ka meie ajalooline taust, eelkõige nõukogude periood, mis jättis ühistegevusest mõneti teistsugused mälestused ning kogemused.

Ühistute toetamise vastased on oma argumendid rajanud liberaalse turumajanduse teoreetilistele alustele ning näevad ühistute toetamises ebaõiglase konkurentsi sugemeid.

Täna ametis olev Vabariigi Valitsus on Põllumajandusministeeriumi eestvedamisel hakanud ühistuid toetavat poliitikat realselt ellu viima. Seda tuleb igati tervitada ja toetada, sest ülitugev konkurents nii Euroopas kui ka maailmas ei jäta meile palju võimalusi.

Siiski tuleks tähelepanu pöörata sellele, et poliitika ja vastavad meetmed ühistute arendamisel peavad edaspidi olema eesmärgistatud olemasolevate ühistute omavahelisele koostööle, mitte konkureerimisele.

Samuti on oluline kasvada välja varumisühistute ajast ning liikuda lisandväärtust loovate ühistute suunas. Nii piimanduses kui ka toiduainetööstuses tervikuna on tulevikutrendiks kujunemas funktsionaalsed ja tervist toetavad toidutooted. Samuti pööratakse Euroopa Liidu ühise põllumajanduspoliitika raames senisest suuremat tähelepanu teadus-arendustegevusele põllumajanduses, et tõsta sektori konkurentsivõimet. Poliitikad on reeglina toetatud ka vastavate meetmetega, mille kasutamine on jõukohasem ühistegevusel põhinevatele ettevõtetele. Ühelt poolt on oluline omafinantseerimise tagamine, kuid veel tähtsam on pikaajalise strateegia ning arengukava olemasolu, ilma milleta ei ole innovatsioon võimalik.

Siinkohal on sobilik märkida, et just piimandusühistu E-Piim on suutnud väga edukalt seniseid teadus-arendustegevust toetavaid meetmeid ära kasutada. E-Piim on osanik Tervisliku Piima Biotehnoloogiate Arenduskeskuses, mis loodi Eesti riigi, Tartu Ülikooli ja ettevõtete vahelise konsortsiumina 2004. a. Üheks märkimisväärsemaks tulemuseks on seni olnud probiootilise piimhappebakteri *Lactobacillus Plantarum* Tensia avastamine ja kasutusele võtmine juustutootmises. See saavutus on leidnud tähelepanu nii Koreas kui ka Soomes, kus Tervisliku Piima Biotehnoloogiate Arenduskeskus võitis vererõhku alandava probiootilise mikroobitüve *Lactobacillus plantarum* TENSIA™ eest Soome Kvaliteediinnovatsiooni auhinna. Piimandusühistu E-Piim välja töötatud ja toodetud Sūdamejuust on aga oma kindla koha tarbijate hulgas leidnud.

Kasutatud allikad:

Bekkum, O. Ühistumudelid ja põllumajanduspoliitika reform. Tallinn, 2003.

Eesti põllumajandus XX sajandil, I köide. Ülevaade Eesti põllumajanduse ajaloost omariikluse eel ja ajal, aastad 1900-1940. Tallinn, 2006.

Eesti põllumajandus XX sajandil, II köide. Ülevaade Eesti põllumajanduse loost okupatsioonide ajal, aastad 1940-1990. Tallinn, 2007.

Eesti põllumajandus XX sajandil, III köide. Ülevaade põllumajandusest siirdeperioodil, aastad 1990-2008. Saku, 2009.

6. SEKTORITE VAHELISED KOOSTÖÖVÕIMALUSED

Signe Sarah Arro (MA), MTÜ Eesti Maaturism nõukogu esinaine, Pilguse Mõis OÜ juhatuse liige ja tegevjuht, TTÜ Kuressaare Kolledž ja EHTE õppejõud

Miks me sellest räägime?

Sarnaselt teiste ettevõtlusvaldkondadega on ka maaturismil oma äriiline mõtteviis, mille kohaselt peab ettevõtte omanik tunnistama, et turismiettevõtte elab klientide soovide täitmisest. Kuid ta peab aru saama ka, et nii ettevõtte kui tema tooted on väärtuslikud vaid siis, kui keegi soovib neid osta. Et ettevõtte peamine eesmärk on (siiski) raha teenimine, siis just hea koostöö on edu saavutamise eelduseks, mille puhul on mõistlik nii enda ootused kui nõudmised koostööpartneri omadega ühildada. Samuti ei tohi unustada, et küllastajate vajaduste rahuldamise kõrvalt tuleb ka enda vajadused rahuldada.

Erinevad huvigrupid ehk turismiasjalised ja nende roll arendustegevuses

Turismiasjalised on üksikisikud, grupid või organisatsioonid, kes ise turismivaldkonna otsuseid mõjutavad ja keda need otsused mõjutavad ning kes osalevad küllastuselamuse kujundamise/kujunemise protsessis.

Turismiasjaliste grupid on:

- avalik sektor;
- erasektor (turismi- ja teiste teenuste pakkujad);
- kolmas sektor e mittetulundusühingud;
- kohalik kogukond;
- turistid/küllastajad;
- meedia;
- akadeemilised institutsioonid;
- uurimisasutused.

Huvigruppide erinevad suhtumised:

- Avalik sektor – suhtub optimistlikult, keskendudes peamiselt turismi positiivsetele kaasmõjudele (tööhõive, majanduslik mitmekesisus jne).
- Erasektor – seisukohad on positiivsed, kuid sageli ollakse ka skeptilised – ei usuta, et kõik ootused täituvad, ning kardetakse uute konkurentide ilmutumist sihtkohta.
- Kolmas sektor, sh kohalik elanikkond – varieerub positiivsest negatiivseni ning sõltub tugevalt eestkõnelejate ja -vedajate seisukohtadest.

Turismi planeerimise ja arendamise tulemuslikkus sõltub sellest:

- kas on olemas kolme sektori toetus;
- kas kõik osapooled mõistavad turismi üheselt;
- kas kõik osapooled on kaasatud planeerimisprotsessi võimalikult varajases staadiumis.

Sihtkoha arendus- ja turundustegevus

Sihtkoha arendus- ja turundustegevus eeldab ettevõtjatelt tihedat omavahelist koostööd, mis on aluseks konkurentsivõimelise sihtkohatoote arendamiseks.

Sihtkoha turismitoode:

- Koosneb paljudest osatoodetest, mis kokku moodustavad sihtkohatoote, mille peamine eesmärk on külastaja rahulolu saavutamine.
- Selle loomisel ei saa silmas pidada ainult oma toote potentsiaalset kasumlikkust, vaid sihtkoha arendamisel tuleb arvestada ka arendustegevuse laiemast keskkondliku, majandusliku ja sotsiaalse mõjuga.

Koostöö on olulise tähtsusega

Koostöö ja meeskondlikud oskused on nii tööefektiivsuse kui tööedu puhul olulise tähtsusega, sest suur osa turismisektoris olevatest ametikohtadest eeldavad töötajatelt ühiste eesmärkide saavutamiseks koos tegutsemist. Seetõttu ongi just koostöö-oskused meeskonnas enamike turismiettevõtete jaoks oluline tegur saavutamaks häid töötulemusi.

Mitmed piirkonnad Eestis on juba olemuslikult eraldatud ja ei tee seetõttu omavahel koostööd, see aga pärsib piirkonna arengut nii majanduslikus kui ka sotsiaalses võtmes. Näiteks: nii mõneski maakonnas on sektoriülene turismialane koostöö pärsitud, sest liialt keskendutakse turismisektoris olemise ajafaktori pikkuse rõhutamisele ja isiklikule suhtevõrgustikule, mitte turismiettevõtluse teadmispõhisele arendamisele selles piirkonnas.

Samas leidub ka meeldivaid koostöönäiteid, mille raames ühiselt luuakse turule uusi paketttooteid, eesmärgiga hoida turisti kauem sihtkohas ning tuua võimalikult lai toodete/teenuste valik kliendile võimalikult lähedale. Näitena saan siinkohal välja tuua oma ettevõttega seonduva koostöövõrgustiku: Pilguse Mõis, Loona mõis, Muhu Muuseum, Kuresaare Ametikool, Tõnu reisirid, kus koostöö tulemusena on hooaja pikendamise eesmärgil (välis)turule suunatud keskastme kooliõpilaste 4-päevane väliõppenädala pakett, mis tänaseks päevaks on väga populaarne just Soome õpilaste hulgas ning aitab veel septembris – oktoobriski suvist kõrghooaega pikendada.

Mis on koostöö?

Kui inimkonna saavutusi saaks võrrelda mäeahelikuga, milles kaljurünkad vahelduvad orgudega, siis kollektiivset eneseteostust saab vaadelda kui kõrgeima mäetipu ühist vallutamist – eeldades, et märke ronijad on saanud sellealase ettevalmistuse, omavad tahtejõudu ja on otsusekindlad.

Koostöö võimalikkus:

- Koostöö toimib vaid juhul, kui selle nimel vastutavad kõik, kuid selle arendamine nõuab suurel määral julgust ja seismist jõudu.
- Kui inimeste vahelised suhted põhinevad vastastikusel lugupidamisel ja võrdsel kasul.
- Sallivuse, kannatlikkuse ja empaatia toel saab saavutada palju rohkem, kui inetult ründajatele vastu astudes.

Koostöö eeldused ja tagatised:

- Igasuguse koostöö eelduseks on **tahe** ja **motivatsioon**.
- Eesmärgipärasuse ja õnnestumise koostöösse tagavad aga **oskuslik kaasamine** ning **vastutusvõimeline osalemine**.

Kaasamine:

- Kaasamine toob valikute ja otsuste kujundamisse juurde avatust.
- Et olla edukas kaasajana, on vaja mõista osalejate vajadusi ja osalemise võimalusi otsustamise etappides.

Osalemine:

- Vastutusvõimeline osalemine, aitab kujundada nii ühtekuuluvustunnet koostööpartnerite vahel kui ka vastutust tehtava(te) otsus(t)e suhtes.
- Juhinduda maksab ka põhimõttest, et mida strateegilisem ja suurema mõjuga on planeeritav tegevus, seda suurem peaks olema osalemisvõimalus alates eesmärgi seadmisest kuni tulemuste hindamiseni.

Kaasamine ei toimi kui:

- Otsus on juba tehtud või on võimalik vaid üks lahendus.
- Puuduvad oskused ja võimalused kaasamiseks.
- Puudub austus osalejate ja huvi nende arvamuse vastu.

Kaasamine ei ole:

- Võluvits kõigi probleemide lahendamiseks.
- Käkitegu.
- Kohustus kaasata kõiki kõikjale.
- Ei ole esindusdemokraatia aseaine.
- Võimalus vastutusest kõrvale hiilida või ebameeldivaid otsuseid edasi lükata.

NB! KAASAMINE EI TEE KÕIKI ÕNNELIKUKS!

Koostööle suunavad küsimused:

- Milliste väärtusteta pole koostöö võimalik?
- Meenuta neid juhtumeid, mil Sinu koostöö sujus tõrgeteta?
- Meenuta ka neid juhtumeid, mil Sinuga keelduti koostööd tegemast! Kuidas Sa ennast tundsid?
- Koosta loetelu võimalustest teistega koostööd teha (koostöö reeglid)!
- Kuidas on võimalik koostööd teha oma väärtustele kindlaks jäädes?
- Millal ei tohi (on ebaeetiline) koostööd teha?
- Mis põhjustab ettevõtjatevahelist lugupidamatust?

10 liikumapanevat emotsiooni koostöös/äris:

- Idee, mis hoiab teid kindlas tegevuses.
- Väljakutse, soov võita.
- Kirg oma töö, toote, idee või kontseptsiooni suhtes.
- Pühendumus.
- Eesmärgikindlus.
- Oskus nautida ja tunda rõõmu.
- Soov anda.
- Eneseuhkus, väärikus, uhkus oma organisatsioonist.
- Soov olla ja omada.
- Usk oma organisatsiooni väärtuslikkusesse, usaldamine.

10 hävitavat tunnet koostöös/äris:

- nõrkus
- viha
- apaatia
- stress
- mure (ka tuleviku pärast)
- vaenulikkus
- kadedus
- kõrgenenud võimuiha
- enesekesksus
- mittesallimine (ka vihkamine)

Kasulikud mõtlemisviisid tegutsemisel:

- Orienteerumine pigem EESMÄRGILE kui PROBLEEMILE – see tähendab selle väljaselgitamist, mida tahad saavutada, olemasolevate ressursside leidmist ja nende ressursside kasutamist eesmärgi poole liikumiseks. Süüdistamine paneb Sind halba seisu ja ei aita kaasa lahenduse leidmisele.
- Pigem KUIDAS kui MIKS – KÜSIMUSTE esitamine – kuidas-küsimused aitavad Sul paremini mõista probleemi ülesehitust. Teades, kuidas miski ei toimi, saad Sa proovida teha midagi muud ja kutsuda esile soovitud muutuse. Miks-küsimused on kõige raskemini vastatavad, panevad vastaspoole end õigustama ja ei õhuta midagi muutma.
- TAGASISIDE LÄBIKUKKUMISE asemel – millegi kogemine läbikukkumisena = kaotus ja loobumine. Millegi kogemine tagasisidena = õppimine ja valik.
- Pigem VÕIMALUSTE kui PARATAMATUSE arvestamine – see raamistik muudab tähelepanu fookust. Kasulik on otsida seda, mida Sa saad teha ja näha olemasolevaid valikuid, kui keskenduda ainult olukorrast tingitud piirangutele ja kitsendustele. Sageli pole barjäärid nii kohutavad, kui nad esmapilgul paistavad.
- Pigem UUDISHIMULIKU ja HUVITATUD hoiaku omaksvõtmine kui ENDAST-MÕISTETAVAKS pidamine – millegi endastmõistetavaks pidamine lõpetab inimeses mõtlemise ja märkamise, mille tõttu võib midagi olulist jääda arvesse võtmata.

Millest sõltub edu?

Erinevad ettevõtjad saavutavad erinevaid tulemusi, seda ka sarnaste välistingimuste puhul.

Mida on vaja, et saaksid olla oma töös edukas:

- Motivatsioon – see on sisemine jõud, mis paneb meid tööle, motivaatoriks ei ole ainult raha.
- Aeg – meil kõigil on ööpäevas 24 h, seega kasuta aega optimaalselt ja ära lase võimalusi mööda.
- Kliendid – märka potentsiaalseid kliente ja klientide potentsiaali.
- Oskused tööks – need sünnivad ainult harjutamise najal.
- Häälestus – suhtumine endasse ja firmasse.
- Eesmärgid – sea endale mõistlikud eesmärgid ja pane need tähtsuse järjekorda, kuna kõike korraga ei ole võimalik saavutada!

Nõrkused, mis takistavad eesmärkide saavutamist:

- Mugavus – kalduvus ettekäänete leiutamiseks eesmärgiga jätta töö tegemata.
- Laiskus – soovimatus oma teadmisi täiendada, harjumus loota vabandustele, selle asemel, et probleeme lahendada.
- Otsustusvõimetus – vastutuse veeretamine teistele, selle asemel, et ise probleeme lahendada, võimetus tunnetada ja selgelt määratleda, mida täpselt soovitakse.
- Süüdistamise harjumus – kalduvus süüd teiste kraesse veeretada ja ebasoodsaid tingimusi vältimatuks tunnistada.
- Allaandmise kiusatus – soov esimeste kaotuste puhul alla anda.
- Kriitika kartus – hirm selle ees, mida teised arvavad.
- Enesega liigne rahulolu – arvamus, et ollakse juba kõik saavutanud ja rohkemat pole võimalik saada.

Edukaks ettevõtjaks olemise võtmeomadused:

- Entusiasm – innustumine oma tööst, tootest, firmast ja iseendast. Võime alustada uut katset sama innukalt, kui eelmist, vaatamata viimase ebaõnnestumisele. Soov töötada intensiivselt.
- Empaatia – oskus näha asju ja sündmusi teise inimese seisukohalt, teise inimese silmade läbi. Oskus mõista, miks klient/koostööpartner käitub nii nagu ta käitub.
- Otsustusvõime – julgus võtta vastu kiireid, põhimõttelisi otsuseid. Eriline vaist „kõhutunne“, mis aitab leida hetkega õige lahenduse.
- Enesekindlus – usk iseendasse, oma võimetusse, oma oskustesse, oma visadusse, oma otsustesse, oma valikutesse, oma tahtejõusse jne.
- Tööarmastus – võime nautida oma tööd (protsessi) muretsemata tulemuse pärast. Võime taluda koormusi.
- Visadus – võime alustatu alati lõpule viia, vaatamata ebaõnnestumistele eesmärgi poole liikuda. Järjekindlus ja enesedistsipliin.
- Koostöövalmidus – armastav suhtumine kaastöötajatesse, sallivus erinevate hoiakute ja arvamuste suhtes, siiras soov teistele kasulik olla, neid aidata.
- Arenemisvõime – soov pidevalt areneda ja paremaks saada, oskus teistelt õppida küsides ja jälgides. Võime ennast analüüsida ja oma vigadest õppida.

Järeldus!

Paremaid tulemusi saavutavad need ettevõtjad, kelledel on enda suhtes positiivsemad tunded ja kes usuvad iseendasse. Just eneseusk on alustalaks (enese)motivatsioonile ja on lisaenergia allikaks – **me võime teha asjadest, mida peab tegema asjad, mida me tahame teha!**

Õigete rõhuasetuste ja organiseeritud koostöö korral on võimalik kohaneda ühiskonnas toimuvate muutustega ning teisalt olla ka ise nende muutuste ellukutsujad.

Iseenda arengut juhtiv maaturismiettevõtja on kiirelt areneval ja muutuval turismiturul ainult läbi koostöö võimeline tõstma personaalset konkurentsivõimet ning edukalt toime tulema ka ootamatutes olukordades.

Võit enese üle on suurim võit!

7. MÖTTEID ARENDUSTEgevuse Tulevikust Toidutehnoloogias ning Teaduse ja Tootmise Koostööst

Aavo Sõrmus, MSc, Toidu- ja Fermentatsioonitehnoloogia Arenduskeskuse nõukogu esimees

Biotehnoloogiat on rakendatud toiduainete tootmisel juba rohkem kui 8000 aastat. Leiva, alkoholsete jookide, juustu, jogurti ja paljude teiste toiduainete tootmine põhineb mikroorganismide, ensüümide ja tehnoloogiliste protsesside keerukale koosmõjule. Ilma biotehnoloogia kui teaduseta pole võimalik ette kujutada kaasaegse toiduainetetööstuse arenemist. Biotehnoloogia aitab tõsta toodete kvaliteeti ja toiteväärtust ning tagada toiduainete ohutust, aidates pakkuda tarbijatele tervislikumaid, parema maitsega toitvamaid tooteid.

Päris viimasel ajal on biotehnoloogia arengus toimunud olulised muutused, võib rääkida isegi revolutsioonilistest muutustest. Kiiresti on hakanud arenema meetodid, mis võimaldavad mõõta ja uurida praktiliselt kõiki tähtsaid molekule nii üksikutes rakkudes, kui tehnoloogilistes protsessides. Praeguse biotehnoloogia tunnussõnadeks on **süsteemibioloogia** ning **sünteesiline bioloogia** – nende alusmeetoditeks aga nn. **oomika** meetodid: genoomika organismide pärilike tekstide kiireks lugemiseks, proteoomika valkude uurimiseks jne. Kuna nimetatud uued lähenemised ja meetodid on tekkinud suures osas alles sellel sajandil, ehk siis viimase kümne aasta jooksul, siis pole suur osa mitespetsialistide võibolla isegi mitte kuulnud neist ning nende võimaluste väljaselgitamine võtab ilmselt veel oma aja. Samas on juba praegu selge, et selle sajandi biotehnoloogia saab olema oluliselt molekulaarsem ja keerulisem, aga samas mõõtmalt suuremate võimalustega kui möödunud sajandil, varasematest aegadest rääkimata. Peale oomikate on tuleviku märksõnadeks toidutehnoloogiates kindlasti **peenfraktsioneerimine** ja **biomassi ratsionaalne kasutamine (biorefinery)**. Peenfraktsioneerimise all mõeldakse toidutoorme jaotamist alustuseks koostismolekulideks ning seejärel uute formulatsioonide, uute toiduainete koostamist, mis on loodud rahuldama erinevate tarbijate erinevaid vajadusi – tuleviku toidutööstus saab olema ilmselt väga mitmekesise tooteportfelliga tagamaks ka erivajadustega klientide soovide rahuldamise. Biomassi ratsionaalse kasutamise probleemid muutuvad üha olulisemaks, mida lähemale jõuab nafta ammendumine ning mida reaalsemaks muutub kliima soojenemise oht. Juba praegu üritatakse biomassi arvelt nii toita inimesi, kui tagada ka nende energia tarvet. See pole lihtne praegu ega ka tulevikus. Peavad tekkima "...looduslikel toorainetel põhinevad integreeritud tööstused, mis erinevaid tehnoloogiaid kasutades toodavad mitmesuguseid kemikaale, biokütuseid, toiduaineid, loomasöötaid, biomaterjale (k.a kiudained) ja elektrit". Sealjuures muutub üha olulisemaks süsiniku, lämmastiku ja fosfori liikumine tagasi "linnast maale", kuna põllusaadustega liiguvad nimetatud ühendid linna ning muldade viljakus langeb seeläbi oluliselt - vajalikud on neid ühesuunalisi liikumisi tasakaalustavaid protsesse. Kõik kirjeldatud asjaolud nõuavad põllumajanduse ja toiduainetetööstuse, samuti keemia ja energeetika arengu uudset mõtestamist. Kindlasti ei saa unustada ka hoopis paremaid arusaamu ja teadmisi inimesest, tema tervisest, tervislikust toitumisest, aga ka maitse-eelistustest. Seega rääkides toiduainete arendustegevusest, ei saa me mööda minna sensorsetest analüüsides, mis peavad käima kindlasti käsikäes instrumentaalanalüüsiga. Seeläbi tekib võimalus identifitseerida toiduainete koostisosad nende maitseomadustest lähtuvalt. See aga omakorda annab võimaluse konstrueerida toiduaineid vastavalt tarbijate ilmselt vägagi individuaalsetele eelistustele.

Eelnev on taust, et mõista 2004. aastal loodud Toidu- ja Fermentatsioonitehnoloogia Arenduskeskuse tegevust ja tulevikuplaane. TFTAK loodi ühiselt TTÜ ja tööstusettevõtete poolt eesmärgiga tagada eelkõige tööstuse vajadustest lähtuv uurimistööde orientatsioon ning uurimistulemuste kiire juurutamine tööstuses. TFTAK-is on arendatud oskusi ja kogutud teavet toidu biotehnoloogiate ja fermentatsioonitehnoloogiate alal arvestades tegelikult kaht eesmärki. TFTAKis on loodud rahvusvahelistele nõuetele vastav laboratoorne baas ja kaasaegsed seadmed, mis lubavad läbi viia maailma tasemel uurimustöid eelnimetatud valdkondades. Teisalt on uurimis- ja arendustegevus TFTAKis seotud omanikettevõtete (aga ka teiste Eesti ja välismaiste tööstusettevõtete) tootearendushuvidega. Kooskõlas eelnevalt öelduga on peamisteks uurimis- ja arendustegevuse suundadeks TFTAK-is toidutehnoloogia, ja mikroobide süsteemide bioloogia, mis võimaldavad lahendada bio- ja toidutehnoloogia kõige erinevamaid probleeme kaasaegsel tasemel.

TFTAK-i peamised tööstuspartneritele suunatud projektid on:

- Toidu tehnoloogia, stabiilsus, kvaliteet, säilivus ja tervislikkuse aspektid.
- Uute ja edukate toodete uurimis- ja arendustegevus.
- Funktsionaalne toit – uurimistöö, arendus, tootmine, säilitamine ja tarbimine.
- Piima koagulatsiooniprotsessid ja juustu valmimine.
- Kaasaegsed kultivatsioonitehnoloogiad, sh. inimese seedetrakti modelleerimine.
- Mikroorganismide süsteemide bioloogia, sh. pärmipõhiste biolisandite rakendused.

Järgnevalt mõned konkreetsed näited koostööst tootmisettevõtetega:

Salutaguse Pärmitehas ja Lallemand Inc

- laborikatsetes on detailselt analüüsitud hetkel kasutusel olevaid pärmitootmise tehnoloogiaid ja nende alternatiive;
- läbi on viidud pärmide füsioloogia uurimine, mis võimaldab parandada pärmide lüofiliseerimise tehnoloogiat ja toota eripärme;
- pärmitootmiseks vajamineva melassi hind maailmaturul tõuseb; ettevõtte konkurentsivõimelisuse tagamiseks töötatakse TFTAKis melassile (pärmitootmise põhitooraine) asendustoormete leidmiseks;
- toimuvad uuringud glutatiooni jt. lisanditega rikastatud pärmide tootmistehnoloogiate väljatöötamiseks;
- eripärmide (inaktiivsed kuivpärmid, lisanditega modifitseeritud pärmid, mahepärmid) tootmistehnoloogiate väljatöötamine laboritingimustes võimaldab tooraine ja materjalide kokkuhoidu ja vähendab keskkonناسaastet;
- 5 aastaga on Eestis arendatud välja tootmisettevõtte, mis on lõpetanud keskkonnaaenuliku pagaripärmi tootmise kohaliku turu tarbeks ja väljastab vaid eksport-toodangut.

Teatavasti mõjutavad piima kvaliteeti erinevad ohutuse ja tehnoloogilise parameetrid. Põhilised ohutusnäitajad on bakterite üldarv, soomaatiliste rakkude arv, koli-laadsete bakterite arv ja pidurdusainete sisaldus. Enamlevinud tehnoloogilised näitajad on: valgu- ja rasvasisaldus ning piima kalgendus ja fermenteeritavusomadused. Kalgendus ja fermenteeritavusomadused varieeruvad eri piirkondade ja aastaegade piimadel oluliselt ja põhjustavad erinevusi toodete maitseomadustes ja tekstuuris; erinevusi toote saagises ja valmimisdünaamikas; standarditele mittevastavust ning kogutulemusena majanduslikku kahju. Eesti ja Soome piimatööstused on saanud konkreetseid

tehnoloogilisi lahendusi eeltoodud tegurite negatiivsete mõjude vähendamiseks või elimineerimiseks.

Viimastel aastatel on väga laialt levinud funktsionaalsete lisanditega toiduained. Funktsionaalsed toidud on toiduained (mitte kapslid, tabletid või pulbrid), mis baseeruvad looduslikel toimeainetel, mida tarvitatakse igapäevase toiduratsiooni osana ning mis omavad defineeritud funktsiooni organismile. Nagu näiteks – parandavad immuunreaktsioone, aitavad vältida teatud haigusi, aitavad parandada vaimset ja füüsilist tervist ning aeglustavad vananemisprotsesse.

TFTAK-is on uuritud põhjalikult tervistavate mikroobide käitumist inimese seedetrakti mudelis. Selle tulemusena on näidatud, et toidus leiduvate mikroorganismide elujõulisus on „maobarjääri“ ületamisel vägagi erinev ning on selgunud, et mitte kõik probiootikumid ei suuda inimese seedetrakti kaitsest üle saada ja nad hukuvad enim, kui nende kasulikud omadused saavad avalduda. Seedetrakti mudelit (*gastro-intestinal tract simulator* – **GITS**) planeeritakse kasutada ka patogeensete bakterite ohtlikkuse hindamisel.

Pagari- ja kondiitritööstuse ettevõtetele on oluline teada, mismoodi aeglustada leiva ja teiste toodete vananemisprotsesse, kuidas pikendada nende säilivusaegu. Toodete füüsilist stabiilsust mõjutavad kuivamine/niiskumine, kristalliseerumine, viskoossus/kleepuvus/tugevus, mikrostruktuur, sulamine jt.

Uurimistöe erinevates leivatööstustes juuretiste stabiilsuse tagamiseks koos mudel-tehnoloogiate rakendamisega on võimaldanud tootmisprotsesse paremini kontrollida ja optimeerida.

TFTAKi koostöö AS Laser Diagnostic Instruments'iga on seotud laser-optiliste meetodite rakendamisega piima jt. toiduainete ning toidutoorme uurimiseks koos kemo-meetriaga (PCA, PARAFAC). Nende tööde eesmärgiks on uute ekspressmeetodite väljatöötamine toiduainete kvaliteedi ja identsuse määramisel, aga samuti ka tootmis-tehnoloogiate kontrollimisel.

Hollandi firma Applikon on üks maailma suurimaid bioreaktorite tootjaid, kelle fermentatsioonisüsteemid on varustatud Eestis väljatöötatud fermentatsioonitarkvaraga. Tänu AS-s Bioexpert väljatöötatud arvutiprogrammidega ja TFTAK-is väljatöötatud rakendustega (nt. "kunstmagu") on oluliselt suurenenud Applikoni konkurentsivõime ja käive. Käesoleval aastal valmis uus tarkvara-pakett BioXpert Pharma, millega saab kontrollida ja uurida mikroorganismide kultiveerimisprotsesse lisaks toiduainetöötusele ka farmaatsiatööstuses.

Sugugi vähemtähtis pole seegi, et koostöös Tallinna Tehnikaülikooliga on TFTAKi asutamist möödunud viie aasta jooksul tagatud üle 200-le bio-, geeni- ja toidutehnoloogia üliõpilasele praktika- ning õppebaas. TFTAK-i infrastruktuuri kasutades on koostatud ja edukalt kaitstud ca 60 bakalaureuse-, magistri ja doktoritööd.

8. ETTEVÕTJATE ARVU MUUTUS EESTIS AASTATEL 2004–2010

Ülle Puusta, põllumajandusministeeriumi maaettevõtluse büroo juhataja
Tõnu Taat, põllumajandusministeeriumi maaettevõtluse büroo peaspetsialist

Eestis on majanduslikult aktiivsete ettevõtjate arv Statistikaameti andmetel järjest suurenenud. 2003. aastal oli Äriregistris registreeritud (v.a maksukohuslaste registris registreeritud füüsilisest isikust ettevõtjad) majanduslikult aktiivseid ettevõtjaid kokku 56 035. 2004. aastal, Euroopa Liiduga liitumise aastal tegutses Eestis juba 60 882 aktiivset ettevõtjat. 2007. aastaks suurenes aktiivsete ettevõtete arv veelgi, ulatudes aasta lõpuks üle 76 tuhande (tabel 1).

Alates 2007. aasta keskepaigast aeglustus majanduse kasvutempo oluliselt. 2007. aasta SKP reaalkasv (6,3%) langes viimase seitsme aasta madalaimale tasemele. Kui 2008. aasta alguses oodati veel majanduse nn "pehmet maandumist", siis juba II kvartalist hakkas Eesti SKP võrreldes eelmise aasta sama perioodiga järsult vähenema, mis ei avaldanud küll veel mõju ettevõtete üldarvule. 2008. aastal oli eelnenud aastaga võrreldes majanduslikult aktiivseid ettevõtteid 1789 (2,3%) võrra rohkem. Kokku tegutses 2008. aastal Eestis 77 948 majanduslikult aktiivset ettevõtjat. Aktiivsete ettevõtjate arv on suurenenud peamiselt osaühingute suurenemise arvelt. 2009. aasta andmetel oli majanduslikult aktiivseid ettevõtjaid kokku 81 909. Põllumajanduses, metsamajanduses ja kalapüügi valdkonnas tegutses aktiivselt 9613 ettevõtjat.

Tabel 1. Äriregistris registreeritud majanduslikult aktiivsed ettevõtjad¹

	2003	2004	2005	2006	2007	2008	2009
Tegevusalad kokku	56 035	60 882	65 362	71 012	76 159	77 948	81 909
Põllumajandus, metsamajandus ja kalapüük	9 626	10 038	10 377	10 119	9 715	9 649	9 613

¹ Äriregistris registreeritud majanduslikult aktiivsed äriühingud, füüsilisest isikust ettevõtjad, asutused, mittetulundusühingud, v.a ainult maksukohustuslaste registris registreeritud ja sellest 2009. a jooksul äriregistrisse ümberregistreeritud füüsilisest isikust ettevõtjad.

Põllumajanduses, metsamajanduses ja kalapüügiga tegelevaid majanduslikult aktiivseid ettevõtjaid oli 2003. aastal kokku 9626. Ettevõtjate arv suurenes kuni 2005. aastani. 2005. aastal tegutses põllumajanduses, metsamajanduses ja kalanduses kokku 10 377 ettevõtet (sellele numbrile lisandub ka MTA registreerunud füüsilisest isikust ettevõtjate arv). 2005. aastast alates on aktiivsete äriregistris registreerunud ettevõtjate arv põllumajanduse, metsamajanduse ja kalanduse sektoris järjest vähenenud. 2008. aastal oli sellised ettevõtjaid kokku 9649, mis on võrreldav 2003. aasta tasemega.

Õiguslik vorm

Eestis on kõige levinumaks ettevõtluse õiguslikuks vormiks **osaühing**. Samuti on Eestis palju füüsilisest isikust ettevõtjaid. 2004. aastal moodustasid osaühingud 67% kõigist majanduslikult aktiivsetest üksustest.

Kokku tegutses Eestis 2004. aastal 40 617 majanduslikult aktiivset osaühingut. Iga järgneva aastaga suurenes aktiivsete osaühingute arv. 2005. aastal tegutses Eestis kokku 44 893, 2007. aastal 56 765 ja 2008. aastal 59 192 majanduslikult aktiivset osaühingut. 2008. aastal moodustasid osaühingud 77% majanduslikult aktiivsetest üksustest. 2009. aastaks suurenes osaühingute arv 60 827, moodustades 74% aktiivsetest äriühingutest.

Tabel 2. Ettevõtete arv õigusliku vormi järgi aastatel 2004–2009²

	FIE	Täis- ühing	Usaldus- ühing	Osa- ühing	Aktsia- selts	Tulun- dusühis- tu	Välis- maa äri- ühingu filiaal
2004	14 410	135	145	40 617	4 987	412	176
2005	14 886	135	166	44 893	4 731	371	180
2006	14 447	121	184	51 145	4 582	338	195
2007	14 071	117	171	56 765	4 501	324	210
2008	13 526	126	234	59 192	4 349	317	201
2009	15 347	135	944	60 827	4 122	315	216

Allikas: Statistikaamet

2004. aastal oli äriregistris registreeritud majanduslikult aktiivseid **füüsilisest isikust ettevõtjaid** (FIE) kokku 14 410, moodustades 24% majanduslikult aktiivsetest üksustest. FIEde arv pole viimastel aastatel väga oluliselt muutunud, pigem on nende arv vähenemas. 2007. aastal tegutses Eestis 14 071 ja 2008. aastal 13 526 majanduslikult aktiivset füüsilisest isikust ettevõtjat. 2009. aastal oli äriregistris registreeritud 15 347 füüsilisest isikust ettevõtjat. 2009. moodustas FIEde osakaal 19% majanduslikult aktiivsetest ettevõtjatest.

Lisaks äriregistris registreerunud FIEdele võivad Eestis tegutseda ka maksukohustuslaste registris registreeritud füüsilisest isikust ettevõtjad. Kuid alates 2009. aastast on FIEd kohustatud ennast registreerima äriregistrisse. 2009. aastal saavad nad end äriregistrisse tasuta ümber vormistada. 2010. aasta algusest kustutati FIEd Maksu- ja Tolliameti registrist.

² Äriregistris registreeritud majanduslikult aktiivsed füüsilisest isikust ettevõtjad, v.a ainult maksukohustuslaste registris registreeritud ja sellest 2009. a jooksul äriregistrisse ümberregistreeritud füüsilisest isikust ettevõtjad.

Ettevõtjate arv töötajate lõikes

Valdava osa ettevõtetest moodustavad kuni 10 töötajaga ettevõtted. 2004. aastal oli kuni 10 töötajaga ettevõtteid Eestis kokku 53 141, moodustades 87% kõigist majanduslikult aktiivsetest ettevõtetest. Aastate lõikes on kõige enam kasvanud vähem kui 10 töötajaga ettevõtjate arv. 2009. aastal oli kuni kümne töötajaga ettevõtteid 74 094.

10–49 töötajaga tegutsevaid ettevõtjaid oli 2004. aastal kokku 6301, moodustades 10% aktiivsetest ettevõtjatest. 50–249 töötajaga ettevõtjaid oli kokku 1273. Üle 250 töötajaga ettevõtteid oli 2004. aastal kokku 167.

Kuni 2008. aastani suurenes pidevalt ka üle kümne töötajaga ettevõtjate arv. Kui 2008. aastal oli 10–49 töötajaga aktiivseid ettevõtteid kokku 7137, siis 2009. aasta andmetel oli neid kokku 6428 (vt tabel 3).

Tabel 3. Ettevõtete jaotus töötajate arvu järgi, 2004–20093

	Vähem kui 10	10–49	50–249	250 ja enam
Tegevusalad kokku				
2004	53 141	6 301	1 273	167
2005	57 387	6 519	1 288	168
2006	62 609	6 901	1 323	179
2007	67 406	7 187	1 379	187
2008	69 234	7 137	1 376	201
2009	74 094	6 428	1 210	177
Põllumajandus, metsamajandus ja kalapüük				
2004	9 599	369	68	2
2005	9 947	369	59	2
2006	9 699	364	55	1
2007	9 326	340	48	1
2008	9 286	318	44	1
2009	9 256	314	42	1

Allikas: Statistikaamet

Vaatamata majanduslikult aktiivsete ettevõtete arvu 1,3-kordsele kasvule viimase viie aasta jooksul, on jaotus töötajate arvu järgi püsinud küllaltki stabiilne (tabel 3). Nii oli 2004. ja 2008. aastal suuremate ettevõtete (250 ja enam töötajat) osatähtsus 0,3%, keskmiste (50–249 töötajat) osatähtsus vastavalt 2,1% ja 1,8%, väikeettevõtete (10–49 töötajat) osas vastavalt 10,4% ja 10,3% ning mikroettevõtete (vähem kui 10 töötajat) osatähtsus vastavalt 87,3% ja 88,8%. Sama trend avaldub ka põllumajanduse, metsamajanduse ja kalapüügiga tegelevate ettevõtete puhul.

³ Äriregistris registreeritud majanduslikult aktiivsed füüsilisest isikust ettevõtjad, v.a ainult maksukohustuslaste registris registreeritud ja sellest 2009. a jooksul äriregistrisse ümberregistreeritud füüsilisest isikust ettevõtjad.

Maapiirkonna ettevõtete arv ja struktuur aastatel 2004–2008

Lisaks põllumajandusega tegelevatele ettevõtjatele tegutseb maapiirkonnas mitmeid muude valdkondadega seotud ettevõtjaid.

Maapiirkonna määratlemiseks kasutatakse Eesti Statistikaameti (ESA) poolt kasutatavat meetodikat, mille järgi saab maapiirkonnaks arvestada valdade ettevõtjate arvu. Maapiirkonnaks loetakse Eestis küla, aleviku ja alevi territooriumit, sh ka kuni 4000 elanikuga väikelinnasid. Lisaks kuuluvad maapiirkonna alla ka vallasisesed linnad.

Perioodi 2004–2009 jooksul on valdades tegutsevate ettevõtete arv suurenenud 6329 ettevõtte, ehk rohkem kui 1/3 võrra. 2004. aastal oli maapiirkonnas kokku 18 569 majanduslikult aktiivset ettevõtjat. 2008. aastaks suurenes majanduslikult aktiivsete ettevõtjate arv 24 898-ni.

Kõige enam on aastatel 2003.–2008. kasvanud ettevõtete arv Ida-Viru (75,8%), Harju (72,1%) ja Järva (39,3%) maakonnas. Madalam ettevõtete arvu suurenemine oli Jõgeva (1,8%), Valga (8,7%), Lääne (13,5%) ja Põlva (13,7%) maakonnas.

Õiguslik vorm

Ettevõtete arvu muutumist õigusliku vormi järgi võrreldes selgub, et väga aktiivne juurdekasv on toimunud osaühingute valdkonnas. Osaühingute arvukus kasvas aastate 2004–2008 jooksul 6845 osaühingu võrra, ehk 1,8 korda ning nende osatähtsus ettevõtete juriidilise vormide struktuuris 44,3%-st kuni 60,5%-ni (vt tabel 4).

Tabel 4. Statistilisse profiili kuuluvad valdade ettevõtted juriidilise vormi järgi, 2004–2009

	2004	2005	2006	2007	2008	2009
Füüsilisest isikust ettevõtja	9 385	9736	9 616	9180	8 880	8 650
Täisühing	36	37	38	34	36	45
Usaldusühing	28	30	37	34	43	60
Osaühing	8 218	9201	11 754	13884	15 063	15 848
Aktsiaselts	735	685	802	815	728	791
Tulundusühistu	157	161	170	163	137	150
Välismaa äriühingu filiaal	10	8	8	9	11	12
Kokku	18 569	19 858	22 425	24 119	24 898	25 556

Maakondade löikes on osaühingute arv perioodil 2004–2008 kasvanud kõige enam Ida-Virumaal 322-st kuni 901-ni (ehk 2,8 korda), Järvamaal 262-st kuni 573-ni (2,2 korda) ja Harjumaal 2574-st kuni 5279-ni (kasv 2,1 korda). Väiksem kasv oli Jõgevamaal (42%), Põlvamaal (45%) ja Raplomaal (51%). Seejuures moodustas Harjumaa valdade osaühingute arvu kasv (2705) 39,5% kogu Eesti valdade osaühingute arvu kasvust.

Füüsilisest isikust ettevõtjate arv on aga vähenenud. FIEsid oli 2004. aastal valdades kokku 9385. 2008. aastal oli FIEsid valdades kokku 8880. Füüsilisest isikust ettevõtjate arvu vähenemine on toimunud kõigi maakondade valdades, välja arvatud Järva-, Ida-Viru-, Lääne- ja Raplamaa, kus kasv moodustas vastavalt 7,9, 7,4, 0,7 ja 0,3 protsenti. Suurim FIE-de arvu vähenemine on toimunud Valgamaa (13,6%), Harjumaa (12%) ja Võrumaa (11,1%) valdades.

Täisühingute arv on jäänud stabiilseks (36), usaldusühingute arv suurenenud 28-st kuni 43-ni ja välismaa äriühingute arv 10-st 11-ni. Aktsiaseltse oli valdades 2004. aastal 735, mis moodustas 4% ettevõtete üldarvust. Järgneval aastal kahanes aktsiaseltside arv 685-ni (-6,8%) ning kasvas 2006. ja 2007. aastatel, jõudes 815-ni, millele järgnes 2008. aastal vähenemine 728-ni, jäädes sisuliselt 2004. aasta tasemele. Ettevõtete üldarvu kasvu tõttu vähenes aktsiaseltside osatähtsus 2,9%-ni.

Tulundusühistute arv on vähenenud 157-lt kuni 137-ni (-12,7%) ja osatähtsus 0,8%-st kuni 0,6%-ni.

2003.–2008. aastate jooksul on valdade tegutsevate äriühingute arvukus suurenenud 7514 ettevõtte võrra, ehk 1,9 korda. Valdades oli ettevõtlusaktiivsuse keskmine näitaja 2003., 2004. ja 2005. aastal vastavalt 19, 22 ja 21 ning 2006., 2007. ja 2008. aastal 26, 31 ja 33, kusjuures maakondade löikes olid erinevused kuni 3,8-kordsed. Elujõulisemad on suured keskused ja neid ümbritsevad vallad. Tallinna mõju ulatub peale Harju maakonna ka Rapla ja Järva maakonna põhjaossa. Tartu ja Pärnu linna mõjupiirkond on väiksem, haarates kahekümne kilomeetri raadiuses paiknevaid valdasid.

Tagasihoidlik oli ettevõtlusaktiivsuse kasv Võru- (kasv 1,3 korda), Lääne-, Lääne-Virumaa- ja Põlvamaa (1,4 korda) valdades, kus aktiivsuse näitaja on jätkuvalt väiksem Eesti valdade keskmisest.

Erinevalt enamikust EL-i arenenud riikidest iseloomustab Eesti majandusstruktuuri aga tööstuslik-tehnoloogiline innovatsiooni toetava keskkonna ja lisandväärtuse ning tootlikkuse madal tase. Senini toimunud areng ei ole küllaldasel määral toetanud Eesti majanduse pikaajalist konkurentsivõimet. Mahajäämuse põhjustab kehva majanduse struktuur. Ettevõtted on vähe investeerinud, kulub palju inimressurssi, valmistatakse suhteliselt odavat madalatehnoloogilist toodangut ning osutatakse väikese lisandväärtusega teenuseid. Tootlikkust on võimalik kasvatada toodete ja teenuste edasiarendamisega ning samas valdkonnas keerukamate ning kallimate toodete ja teenuste pakkumisega ehk liikudes tootmise väärtusahelas ülespoole. Majandusstruktuuride muutmine ja muutustega kohanemine ning tootlikkuse tõstmine on Eesti ja kõigi uute liikmesriikide jaoks peamised lähiaastate väljakutsed.

9. TULUNDUSÜHISTUTE ARV, LIIKME ARV, MÜÜGITULU JA TEGEVUSVALDKONNAD

Merle Saaliste, põllumajandusministeeriumi maaettevõtluse büroo peaspetsialist

Mitmed põllumajandusega tegelevad ettevõtjad on oma majandustegevuse edendamiseks koondunud ka ühistutesse. 2010. a veebruaris oli Eestis äriregistri andmetel 84 tegutsevat põllumajandustootjate tulundusühistut, neist 64 määrasid oma põhitegevusalana taime- või loomakasvatuse või neid teenindavad tegevusala, 6 toiduainete tootmise (so töötleva tööstuse), 13 toiduainete hulgimüügi ja 1 nõupidamiste ja messide korraldamise⁴.

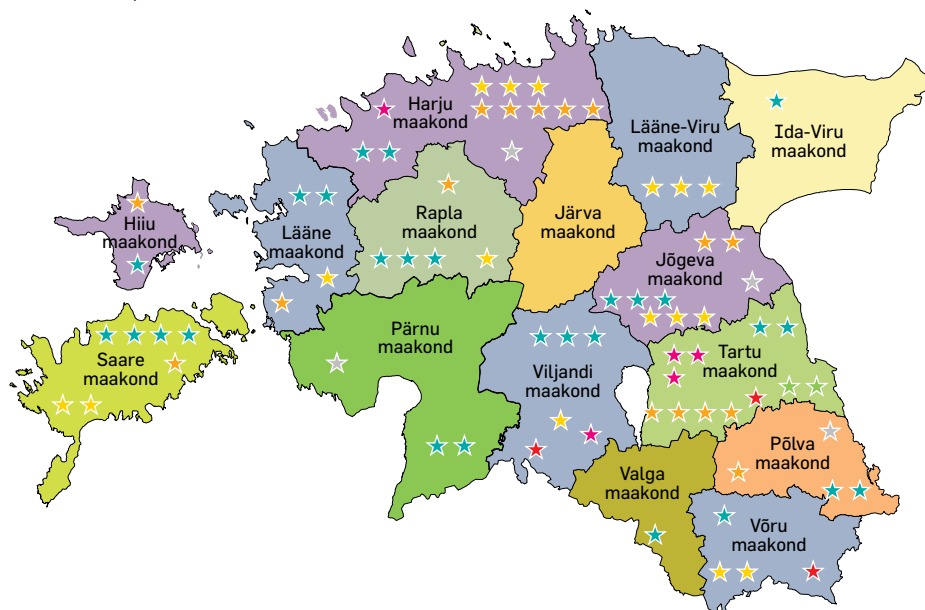
Maakonniti on kõige enam tulundusühistuid Harjumaal ja Tartumaal, kummaski maakonnas on registreeritud 12 tulundusühistut, kõige tagasihoidlikum on ühistegevus Ida-Virumaal ja Valgamaal, kus on registreeritud kummaski vaid üks põllumajandustootjaid ühendav tulundusühistu. Ühistegevuse poolest aktiivsemad maakonnad olid ka Jõgevamaa, kus tegutses 9; Saaremaa ja Lääne-Virumaa, kus tegutses kummaski 7 tulundusühistut.

Ühistegevus oli kõige aktiivsem piimandusvaldkonnas. Piimandussektoris oli tegutsevad põllumajandustootjate tulundusühistuid kokku 34. Teravilja ja õlikultuuride kasvatusega tegeles 19, taimekasvatuse abitegevustega (so peamiselt põlluharimise, viljakuivatamise või saagi hoiustamise teenuste osutamisega) 16, seakasvatusega 5, kartuli- ja köögiviljakasvatusega 3, puuvilja- ja marjakasvatusega 3, segapõllumajandusega 4. Kuna tulundusühistud võivad olla samaaegselt tegevad mitmes sektoris (näiteks söötade tootmine koos piimakarjakasvatusega), siis on tulundusühistute jaotamisel sektorite lõikes lähtunud nende 2008. aasta majandusaasta aruandes näidatud peamisest tegevusalast. Segapõllumajanduse kategooriasse on arvatud need, kelle puhul ei olnud majandusaasta aruannete alusel võimalik täpsemat tegevusvaldkonda tuvastada või siis kes tegelesidki üsna võrdses mahus väga mitmel alal. Siia on hulka on arvestatud ka üks rohusöötasid tootev tulundusühistu. Enamusel juhtudest oli siiski tegemist selge spetsialiseerumisega ühele konkreetsele tootmisvaldkonnale.

Igas maakonnas on vähemalt üks piimandussektori tootjaid koondav tulundusühistu, üheksas maakonnas oli olemas ka vähemalt üks teravilja ja õlikultuuride tootjaid ühendav tulundusühistu ja kaheksas tehti koostööd taimekasvatusega seotud abitegevuste alal.

Joonisel 2 on toodud tulundusühistute paiknemine maakondade ja tegevusvaldkondade lõikes (seisuga veebruar 2010).

⁴ Kuna nõupidamiste ja messide korraldamist põhitegevusena näidanud tulundusühistule kuulub äriühing, mille põhitegevusalaks on toiduainete tootmine, siis vaadeldakse seda tulundusühistut siin edaspidi toiduainete tootmise tegevusalasse kuuluvana.

Joonis 1. Tulundusühistute paiknemine maakondade ja tegevusvaldkondade lõikes (seisuga veebruar 2010)

Maakonnad	Piimandus- sektor	Teravili ja õli- kultuurid	Taimet- kasva- tuse abitege- vused	Sea- kasva- tus	Sega- põllu- majanduslik tootmine	Kartuli- ja köögi- vilja- kasva- tus	Puu- vilja- ja marja- kasvatus
	★	★	★	★	★	★	★
Harju	2	5	3	1	1		1
Tartu	2	4		3		2	1
Jõgeva	3	2	3		1		
Lääne-Viru	4		3				
Saare	4	1	2				
Järva	3	2				1	
Viljandi	3		1	1			1
Lääne	2	2	1				
Põlva	2	1			1		
Rapla	3	1	1				
Võru	1		2				1
Pärnu	2				1		
Hiiu	1	1					
Ida-Viru	1						
Valga	1						
KOKKU	34	19	16	5	4	3	3

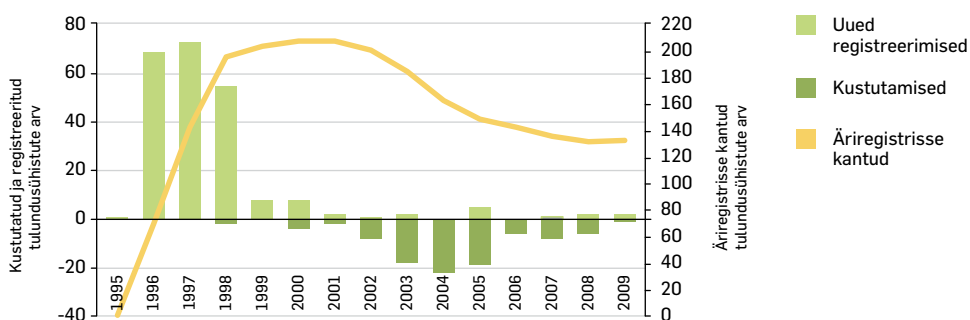
Allikas: Ärireister

Enamus tegutsevatest tulundusühistutest kanti äriregistrisse perioodil 1996–1998, kui põllumajandusreformi käigus toimus aktiivne kolhooside ja sovhooside reorganiseerimine. Alates 1999. aastast on tulundusühistute juurdekasv olnud väga tagasihoidlik.

Alates 1995. aastast on äriregistris olnud registreeritud üldse kokku 229 põllumajandustootjate tulundusühistut, neist 96 on praeguseks registrist kustutatud ja lähiajal võib ees oodata veel 49 tulundusühistu kustutamine. 34 tulundusühistu puhul märgib äriregister hetkel nende staatuseks „likvideerimisel”, 4 puhul „pankrotis”, 11 juhul on tulundusühistu staatuseks veel „registrisse kantud”, kuid majandusaasta aruanded on kas juba aastaid esitamata või on viimases esitatud aruandes ühistu liikmed ise märkinud, et kavandatakse tulundusühistu tegevuse lõpetamist.

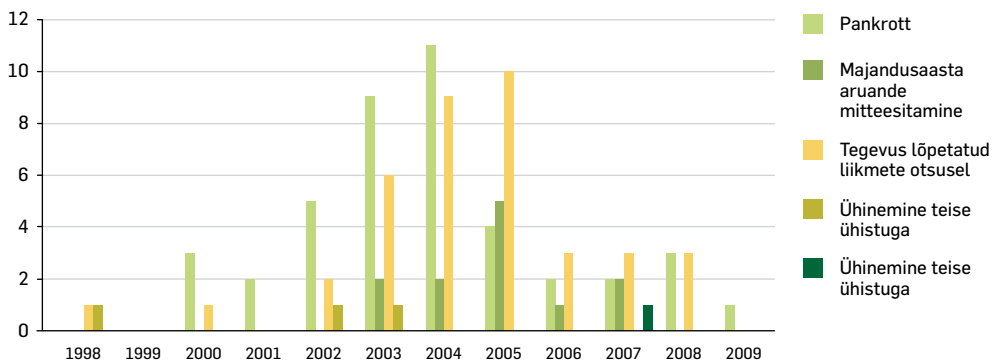
Joonis 2. Põllumajandustootjate tulundusühistute dünaamika, 1995–2009

Allikas: Äriregister

Kõige enam oli Eestis äriregistris registreeritud (tegutsevad + mitteaktiivsed + pankrotis + likvideerimisel) põllumajandustootjate tulundusühistuid 2000. ja 2001. aastal – 209. Tulundusühistute arv kahanes märgatavalt Euroopa Liiduga liitumise aastal, sellele vahetult eelnenud ja järgnenud aastal. Ilmselt suurendas põllumajandustootjate saamine ja üldine majandusolukorra paranemine põllumeeste kindlustunnet ja vähendas seega ka vajadust ühistegevuse järele. Kuigi ka pankrottide arv oli 2003. ja 2004. aastal suur, kasvas liikmete otsusel tehtud tulundusühistute likvideerimiste arv perioodil 2003–2005 drastiliselt.

Joonis 3. Põllumajandustootjate tulundusühistute äriregistrist kustutamise põhjused, 1998–2009

Allikas: Äriregister

Tulundusühistute liikmete arv

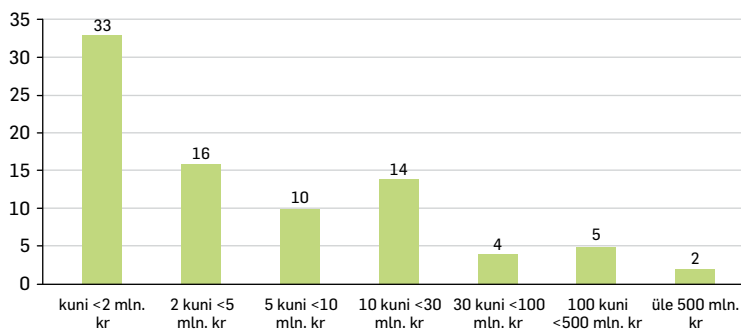
Kuigi põllumajandustootjaid ühendavaid tulundusühistuid on suhteliselt palju, on nende liikmete arv väike. Omal ajal suurema liikmete arvuga alustanud tulundusühistud on kokku kuivanud, põhjuseks põllumajandusliku tootmise lõpetamine liikmete poolt kas siis põllumeeste kõrge vanuse (so nooremad põlvkonnad on asunud tegutsema muudes majandusvaldkondades) või tootmise majandusliku mittetasuvuse tõttu. Kuni 25 liikmega tulundusühistute osatähtsus oli ligi 78%, samas on tähelepanuväärne, et ligi 30%-l tulundusühistutest oli ainult viis liiget või veelgi vähem. Üle 100 liikmega tulundusühistuid oli vaid 8, 5 neist tegutses piimandussektoris, üks tegeles taimekasvatuse abitegevusega, üks teravilja ja õlikultuuride kasvatusega ja üks puuvilja- ja marjakasvatusega.

Tulundusühistute müügitulu

Tegutsevate põllumajandustootjate tulundusühistute müügitulu (koos nende kontrolli all olevate äriühingute müügituluga) kokku oli 2008. aasta majandusaasta aruannete järgi 3,1 miljardit krooni. Samas tervelt 13%-i tulundusühistu müügitulu oli 2008. aastal null. Kolme tulundusühistu puhul on see ka ootuspärane, sest nad olid loodud alles 2008. või 2009. aastal, ülejäänud 8 olid aga märgatavalt pikema tegutsemisajalooga.

Enamuse (58%) põllumajandustootjate tulundusühistute müügitulu jäi 2008. aastal alla 5 miljoni krooni. Vähemalt 100 miljoni kroonise müügitulu saavutas vaid 7 tulundusühistut (8%). Keskmine müügitulu tulundusühistu kohta aastas oli 37,2 miljonit krooni. Kuigi kahjumis oli 2008. aastal iga neljas tulundusühistu, teenisid põllumajandustootjate tulundusühistud kokku siiski 42,5 miljonit krooni kasumit. Suurim kahjum oli 8,4 miljonit krooni ja suurim kasum 5,7 miljonit krooni.

Joonis 4. Põllumajandustootjate tulundusühistute arv müügitulu suuruse järgi, 2008

Ülevaade tulundusühistutest valdkondade lõikes

Piimandussektori tulundusühistud

Piimandussektoris on ühistegevus võrreldes teiste valdkondadega suhteliselt aktiivne. 2010. aasta veebruaris tegutses Eestis äriregistri andmetel piimandussektoris⁵ tervelt 40% põllumajandustootjate tulundusühistutest. 34 piimandussektori tulundusühistu hulka on arvestatud ka Eesti Tõuloomakasvatajate Ühistu, kelle põhitegevuseks on veiste tõuaretus ja sellega seonduvad tegevused ja kelle müügitulust moodustasid suure osa piima-veiste noorloomad. Ülejäänud 33 ühistut tegelesid aga otseselt piima tootmise või vahendamisega. Seega ei ole piimandussektori puhul probleemiks mitte ühistute vähesus vaid pigem nende killustatus ja

väiksus, mis ei taga nende elujõulisust ja arvestatavat läbirääkimispositsioon tööstuste ja jaekaubandusega suheldes. 33-st ühistust, kes tegelesid otseselt piima tootmise või vahendamisega, omas kuni 5 liiget 7 ühistut, 6–25 liiget oli 15 ühistus ja vaid 4 ühistut omas üle 100 liikme. Kokku oli neis 33-s piima tootmise või vahendamisega tegelevas ühistus 2008. aastal 1426 liiget, mis on väga suur arv võrreldes toorpiima tootmiskvoodi omanikega, keda oli 31.12.2008 seisuga vaid 1261. Kuigi kõik piimandussektori tulundusühistute liikmed ise ei pruugi piimatootjad olla, võib siit siiski teha järelduse, et üsna suur osa piimatootjatest mõnda piima ühistootmise ja -turustusega tegelevasse ühistusse kuulub. Kuna Eesti Tõuloomakasvatajate Ühistus oli 2008. aastal tervelt 968 liiget, siis tõenäoliselt kuuluvad paljud piimatootjad samaaegselt kahte piimandussektori erinevale spetsiifikale spetsialiseerunud ühistusse.

Piimandussektori ühistud ei ole mitte ainult kõige arvukamad, kõige suurem on ka piimandussektori ühistute osatähtsus põllumajandustootjate tulundusühistute müügitulust. Kui 2008. aasta majandusaasta aruannete alusel oli põllumajandustootjate tulundusühistute kogu müügitulu 3,12 miljardit krooni, siis piimandussektori ühistute müügitulu moodustas sellest tervelt 84% (2,6 miljardit krooni). Keskmise piimandussektori tulundusühistu müügitulu oli 76,8 miljonit krooni, kusjuures kümne piimandussektori tulundusühistu aasta müügitulu jäi alla 5 miljoni krooni ja kahe oma ületas koguni 500 miljonit krooni. Piimandussektori tulundusühistud teenisid kokku 21,6 miljonit krooni kasumit, samas 15% neist olid kahjumis. Suurim kahjum oli 8,4 miljonit krooni ja suurim kasum 4,8 miljonit krooni. Kõik piimandussektori tulundusühistud (v.a need kolm, kes olid loodud alles 2008. aasta lõpus ja 2009. aastal) said 2008. aastal müügitulu.

Ka on piimandussektori ühistud aktiivsed oma toodangu töötlemisel. Kuuest põllumajandustootjate ühistust, kes näitasid äriregistris põhitegevusalana toiduainete tootmist (töötlev tööstus) olid 4 piimandussektorist⁶. Lisaks neile omab üks piimandussektori tulundusühistu ka aktsiaseltsi, mille põhitegevusala on piimatoodete tootmine. Kaks piimandussektori tulundusühistut, kes põhitegevusena näitasid toiduainete tootmist,

⁵ Märtsi alguses 2010.a tuli kahjuks teade ühe piimandussektori ühistu likvideerimisest.

⁶ Üks neist on alates 2010. aasta märtsist likvideerimisel.

siiski alles käivitavad oma tööstust ja on registreeritud äriregistris suhteliselt hiljuti (2009. aasta alguskuudel). Neist ühe arengut on ka Põllumajandusministeerium Maaelu Edendamise Sihtasutuse (MES) kaudu toetanud. Nimelt eraldati raskustes Hiiumaa piimatootjatele 2009. aasta aprillis miljon krooni kriisiabiks. Praeguseks hetkeks on selle eest Tulundusühistu Hiiumaa Meierei soetanud Emmaste meierei hooned ja koostöös Maaülikooli teaduritega on plaanis hakata valmistama mahepiimatooteid.

Kuus piimandussektori ühistut näitasid oma põhitegevusalana toiduainete hulgimüüki, ehk siis tegelesid peamiselt oma liikmete toodetud toorpiima koguste koondamise ja edasimüügiga.

Teravilja ja õlikultuuride kasvatus sektori tulundusühistud

Teravilja ja õlikultuuride kasvatamisega tegeles 22% põllumajandustootjate tulundusühistutest. Reeglina olid selles sektoris tegutsevad tulundusühistud aga väga väikese liikmete arvu ja müügituluga. Kuni 5 liiget oli kuues ühistus, 6–25

liiget omas 11 ühistut ja vaid ühel ühistul oli üle 100 liikme. Kokku oli selle sektori 19-l tulundusühistul 361 liiget.

Vähemalt 5 miljoni kroonine müügitulu oli ainult neljal ühistul ja neist ühe müügitulu ületas ka 100 miljoni krooni piiri. Keskmise teravilja ja õlikultuuride kasvatus sektori tulundusühistu müügitulu ühistu kohta oli 2008. aastal 5 korda väiksem kui piimandussektoris – vaid 14,9 miljonit krooni. Põllumajandustootjate tulundusühistute kogu müügitulust moodustas selle sektori osatähtsus 9% (282,8 miljonit krooni). Sektori tulundusühistud teenisid kokku 11,4 miljonit krooni kasumit, samas 21% neist olid kahjumis. Suurim kahjum oli 0,5 miljonit krooni ja suurim kasum 3,6 miljonit krooni. Majandustegevust ei toimunud kahes tulundusühistus ja veel ühe kohta puudub Äriregistris 2008. aasta majandusaastaaruanne.

Toiduainete tootmist ei näidanud oma põhitegevusalana ükski teravilja ja õlikultuuride kasvatamise sektoris tegutsev tulundusühistu, 3 aga hindasid oma peamiseks tegevusalaks toiduainete hulgimüüki.

Taimikasvatuse abitegevustega tegelevad tulundusühistud

Taimikasvatuse abitegevustele oli spetsialiseerunud 19% põllumajandustootjate tulundusühistutest (16 ühistut), kuid põllumajandustootjate tulundusühistute kogu müügitulust moodustas sektori osatähtsus vaid 1%-i (32,5 miljonit krooni). Selle valdkonna ühistud tegelevad väga mitmesugustel aladel. Näiteks oli ühistuid, kes tegelesid sõnnikukäitlusega ja transporditeenuste pakkumisega, oli neid, kes põhilise müügitulu teenisid väetiste ja taimekaitsevahendite müügist, paljud osutasid nii oma liikmetele kui ka teistele ettevõtjatele teenuseid põllutöömashinatega, oli ühistud mille liikmed kasutasid ühiselt teraviljakuiivatit, veskit, kartulihoidlat, laoruume.

Taimekasvatuse abitegevustega tegelevate tulundusühistute liikmete arv oli väike, kuni 5 liiget oli 5 ühistul, 6–25 liiget 7 ühistul, kuid ühel ühistul oli siiski ka üle 100 liikme. Liikmeid oli selle sektori ühistutel kokku 227.

Kuna taimekasvatuse abitegevustega tegelevate tulundusühistute peamiseks eesmärgiks on üldjuhul osutada oma liikmetele soodsalt põllumajanduslikke teenuseid, siis ei ole nad kasumi teenimisele orienteeritud. Selliste ühistute puhul on müügitulu teenuste osutamisel ootuspäraselt tagasihoidlik ning müügitulu liikmete toodetud põllumajandustoodete müügist reeglina puudub üldse. Nii jäi enamuse selle sektori tulundusühistute 2008. aasta müügitulu tugevalt alla miljoni krooni, vaid 2 ühistut ületasid selle piiri. Müügitulu on suurem nende puhul, kes varustavad oma liikmeid ning muid kliente lisaks teenuste pakkumisele ka tootmissisendite (väetised, taimekaitsevahendid jms) või siis ka hoopis muude kaupadega (brikett, hakkepuu, vedelgaas, hapnik). Keskmine müügitulu oli 2 miljonit krooni, minimaalne 0 krooni ja maksimaalne 25,4 miljonit krooni. Kahjumis olid üle poole (56%) ühistutest. Kokku teeniti 2008. aastal kahjumit 0,2 miljonit krooni. Suurim kahjum oli 0,2 miljonit krooni ja suurim kasum 0,1 miljonit krooni. 2008. aastal ei tegelenud majandustegevusega 2 sektori tulundusühistut.

Seakasvatusektori tulundusühistud

Sektoris tegutses 5 tulundusühistut ehk 6% põllumajandustootjate tulundusühistutest. Kaks neist näitasid oma põhitegevusalana elusloomade hulgimüüki, üks seakasvatust, üks tegutses lihatööstusena (sigade tapamaja ja kulinaartoodete valmistamine) ning üks (Eesti Tõusigade Aretusühistu) oli spetsialiseerunud tõuaretusele (kultide sperma müük). Liikmeid oli neil tulundusühistutel kokku vaid 62 ja neist 39 olid Eesti Tõusigade Aretusühistu liikmed. Ülejäänud neljas ühistus oli kõigis alla kümne liikme. Müügitulu kokku oli 2008. aastal 140,4 miljonit krooni (4% põllumajandustootjate tulundusühistute müügitulust), keskmine müügitulu oli 46,3 miljonit krooni, minimaalne 4,1 miljonit krooni ja maksimaalne 91,5 miljonit krooni. Kõik seakasvatusektori tulundusühistud olid 2008. aastal nii majanduslikult aktiivsed kui ka kasumis. Kasumit teeniti kokku 3,7 miljonit krooni, väikseim kasum oli 2 tuhat krooni ja suurim kasum 2,4 miljonit krooni.

Kartuli- ja köögiviljakasvatusektori tulundusühistud

Kartuli- ja köögiviljakasvatusektoris toimetab vaid 3 tulundusühistut ehk alla 4% põllumajandustootjate tulundusühistutest. Liikmeid oli neis kokku ainult 27. Üks sektori tulundusühistu näitas oma põhitegevusalana köögivilja (sibulad) hulgimüüki, üks kartuli töötlemist ja üks

kartulikasvatust. Kokku oli sektori müügitulu 2008. aastal 39,6 miljonit krooni (1% põllumajandustootjate tulundusühistute müügitulust), keskmine müügitulu oli 22,7 miljonit krooni. Üks ühistutest oli küll kahjumis, kui kokku teenis sektor kasumit 0,8 miljonit krooni.

Puuvilja- ja marjakasvatuse sektori tulundusühistud

Puuvilja- ja marjakasvatusega tegeles samuti vaid 3 tulundusühistut (s.o alla 4% põllumajandustootjate tulundusühistutest), üks neist tegeles õunte, luuviljaliste ja marjade kasvatamisega ning ülejäänud 2 ühendasis endas peamiselt astelpaju kasvatuse entusiaste (üks neist ei tegelenud 2008. aastal majandustegevusega). Liikmeid oli kolmes ühistus kokku küll päris palju – 253, kuid kahe majanduslikult aktiivse ühistu müügitulu kokku oli samas vaid 0,9 miljonit krooni. 2008. aasta majandusaasta aruannetele tuginedes võib väita, et selles sektoris tegutsemine ei ole eriti tulus – kokku teenisid sektori ühistud kahjumit peaaegu samapalju, kui oli nende müügitulu – 0,8 miljonit krooni.

Segapõllumajandusega tegelevad tulundusühistud

Ka segapõllumajandusega tegeles 4 ühistut. Neist ühe puhul olid tegevusvaldkondadeks põllukultuuride kasvatus, taimekasvatuse abitegevustega seotud teenused ja kütus (metsamaterjal), teise müügitulu tuli teravilja ja õlitaimede, veiste ning söödakultuuride müügist, kolmas koondas mahepõllumajanduslikke tootjaid ning neljas tegeles peamiselt poollooduslike rohumaade hooldamisega.

Kui mahepõllumajanduslike tootjaid koondava tulundusühistu liikmete arv oli päris suur – 64 ja kasvav, siis 3 ülejäänud tulundusühistu liikmete arv on aastate jooksul märgatavalt kokku kuivanud ja on praeguseks 5 või vähem. Nelja ühistu müügitulu kokku moodustas 2008. aastal 16,8 miljonit krooni ja suurima müügituluga tulundusühistu osa sellest oli 13,5 miljonit krooni. Kuigi üks ühistutest ei tegelenud 2008. aastal majandustegevusega ja oli ka kahjumis, teenis sektor kokku siiski kasumit 6 miljonit krooni.

10. PÕLLUMAJANDUSSEKTORI ÜLEVAADE AASTATEL 2004–2010

Kristel Maidre, põllumajandusministeeriumi põllumajandusturu korraldamise osakonna juhataja asetäitja
Katre Kirt, põllumajandusministeeriumi põllumajanduse tulupoliitika büroo juhataja kt

Põllumajanduse osatähtsus Eesti majandustegevusalade loodud lisandväärtuses on viimastel aastatel pidevalt vähenenud ja moodustas 2009. aastal 1,5%. Ka põllumajanduse tööhõive on vähenenud, kuid 2009. aastal erandlikult see suurenes 1,2% võrra kui hõivatute arv tervikuna majanduskriisi tingimustes vähenes. Samas põllumajanduse keskmine brutokuupalk on viimasel kolmel aastal püsivalt moodustanud vähemalt tegevusalade keskmisest palgast. See näitab põllumajanduse suutlikkust konkureerida teiste tegevusaladega.

Tabel 1. Põllumajanduse osatähtsus lisandväärtuses ja tööhõives 2004–2009

	2004	2005	2006	2007	2008	2009
Põllumajanduse ja jahinduse lisandväärtus jooksevhindades (mln eurot)	201	215	239	298	233	178
Osatähtsus lisandväärtuses (%)	2,3	2,2	2,0	2,2	1,6	1,5
Hõivatud põllumajanduses ja jahinduses (tuh)	24,3	22,6	22,6	20,4	17,2	17,4
Osatähtsus tööhõives (%)	4,1	3,7	3,5	3,1	2,6	2,9
Keskmine brutokuupalk põllumajanduses, eurot	307	360	435	550	635	636
Palk tegevusalade keskmisest, %	65,9	69,7	72,4	75,9	77,0	76,1

Allikas: SA

Põllumajandustootjate struktuur

2010. aasta põllumajandusloenduse esialgsetel andmetel (SA 17.12.2010) oli Eestis 19 700 põllumajanduslikku majapidamist, kus oli kasutusel vähemalt 1 ha põllumajandusmaad või kus toodeti põllumajandussaadusi peamiselt müügiks. Võrreldes 2003. aastaga on majapidamiste arv vähenenud peaaegu poole võrra (-46%) ja kogu põllumajandusmaa kasutus on samal ajal suurenenud 18%. Sellise muutuse tulemusel on keskmise majapidamise maakasutus suurenenud 2003. aasta 21,6 ha 2010. aastal 47,6 hektarile ehk 2,2 korda.

Eestis on kuni 10 ha suuruse maakasutustega majapidamisi üle poole (54%) ja nad kasutavad 5% kogu põllumajandusmaast. Nende keskmine suurus on 4,3 ha. Üle 100 ha suurusega majapidamisi on ligi kümnendik (9%) ja nad kasutavad 73% kogu põllumajandusmaast ehk nende keskmine suurus on 404 ha. Sellest ilmneb, et keskmise suurusega majapidamisi (10–100 ha) on 37% ja nad kasutavad 22% põllumajandusmaast (keskmine suurus 28 ha). Majapidamiste suuruse aegrida analüüsidest toimub Eestis suhteliselt kiire põllumajandusliku tootmise koondumine suurematesse majapidamistesse.

Põllumajandussektori lisandväärtus

Põllumajandussektoris toimunud muutusi, mis on mõjutanud puhaslisandväärtuse (sh toetused, v.a investeeringutoetused) kujunemist, millega kaetakse tööjõu-, rendi- ja intressikulud ning põllumajandustootja sissetulek, võib lühidalt kokku võtta järgnevalt.

2004. aastal mõjutas majandustulemusi EL-ga liitumine ja sellega kaasnenud toetuste suurenemine ning müügihindade tõus (piima kokkuostuhind tõusis 33,2%), mis tõi kaasa ka tulukusenäitajate märkimisväärse suurenemise. 2005. aastal areng enam nii kiire ei olnud. Tulukuse näitajate tõusu aeglustas sisendite hindade, eelkõige kütuse ja elektrienergia hinna kiire tõus, mis suurendas ka söötadele tehtavaid kulusid. 2006. aastal tulukuse näitajad langesid, kuna sisendhinnad tõusid keskmisest 6,2%, kuid tootjahinnad vaid 2,9% võrreldes eelnenud aastaga. 2007. aastal suurenes puhaslisandväärtus taimekasvatustoodangu suurenemise ja tootjahindade tõusu (13%) tõttu enam kui kolmandiku võrra. 2008. aastal viis ülemaailmne majanduskriis ja sellest tulenevalt põllumajandustoodete hinnalangus II poolaastas ning ebasoodsad ilmastikutingimused koristusperioodil põllumajanduse puhaslisandväärtuse vähenemiseni. Põllumajandustoodete hind langes keskmiselt -6,7%, samal ajal kui sisendite keskmine hinnatõus ulatus 13,2%ni. 2009. aastal süvenes majanduskriis ja eriti mõjutas see piimasektorit. Põllumajandustoodete hinnalangus jätkus ja ulatus 15%ni. Ka sisendite hinnad langesid, kuid poole võrra vähem, keskmiselt -7,1%. Selle tulemusel jäi puhaslisandväärtus vaid 4% suuremaks kui 2004. aastal.

Majandus näitab uuesti paranemise märke 2010. aastal, kui põllumajandussektori puhaslisandväärtus kujunes hinnanguliselt 46% kõrgemaks kui 2009. aastal. See on tingitud eelkõige heast piima kokkuostuhinnast (33% kõrgem kui 2009. a), teraviljade hinnatõusust II poolaastal ja toetuste (v.a investeeringutoetuste) suurenemisest võrreldes 2009. aastaga.

Seega on põllumajandus pidanud aastatel 2004–2010 läbi tegema suure arengu – soodsad majandustingimused viisid sissetulekute suurenemisele ja andis head tingimused investeeringute tegemiseks. See omakorda suurendas võõrkapitali osakaalu

ja tõi kaasa kohustusi, mis vajavad tähtajalist täitmist. 2008. aastal alanud majanduslangus, mis saavutas põhja 2009. aastal, tekitas väga raske olukorra põllumajandustootjatele, kes pidid vähenenud tulude ja lisandväärtuse tingimustest suurendama kulude efektiivsust ning leidma võimalusi tasuta kasutatud tootmistegurite sh võõrvahendite eest.

Põllumajanduse majandusharu toodang ja vahetarbimine

Põllumajanduse majandusharu toodang on Euroopa Liiduga liitumisjärgsel perioodil suurenenud 2004. a 7,6 mld kroonilt (482,8 mln eurot) 2009. a 8,9 mld kroonile (506 mln eurot) ehk 18%. 2010. a kujunes esialgsel hinnangul toodangu väärtuseks 10 mld krooni (642 mln eurot). Ka aastatel 2007 ja 2008 oli toodangu väärtus üle 10 mld krooni (639 miljonit eurot).

Samal ajal ei ole aga kogulisandväärtust nii palju toodetud, kuna vahetarbimises kajastatud muutuvkulud on suurenenud oluliselt enam kui kogutoodangu väärtus. Kui majandusharu toodangu väärtus oli 2009. a 18% suurem kui 2004. aastal, siis vahetarbimise väärtus oli 41% suurem. Vaadeldud perioodil on kõige raskem aasta põllumajandustootjatele olnud 2009. aasta, kui vahetarbimise osakaal kogutoodangus moodustas 69% ja kogulisandväärtus kujunes 13% väiksemaks kui 2004. aastal. Siiski on 2010. a esialgsel tulemustel kogulisandväärtus 18% 2004. a tasemest suurem.

Turult saadava tulu langust on tasakaalustanud põllumajandustootjatele makstavad ühtne pindalatoetus, täiendavad otsetoetused ja Maaelu Arengukava (MAK 2004–2006 ja MAK 2007–2013) toetused (v.a investeringutoetused), mis on aastatel 2004–2009 suurenenud 1,7 korda. 2010. aastal saavad põllumajandustootjad hinnanguliselt 2,2 korda enam toetusi kui 2004. aastal.

Joonis 1. Põllumajanduse majandusharu toodangu (alushinnas), vahetarbimise, brutolisandväärtuse, toote- ja tootmistoetuste, tootmisteguritulu faktorhinnas muutus aastatel 2004–2010 (2004 = 100)

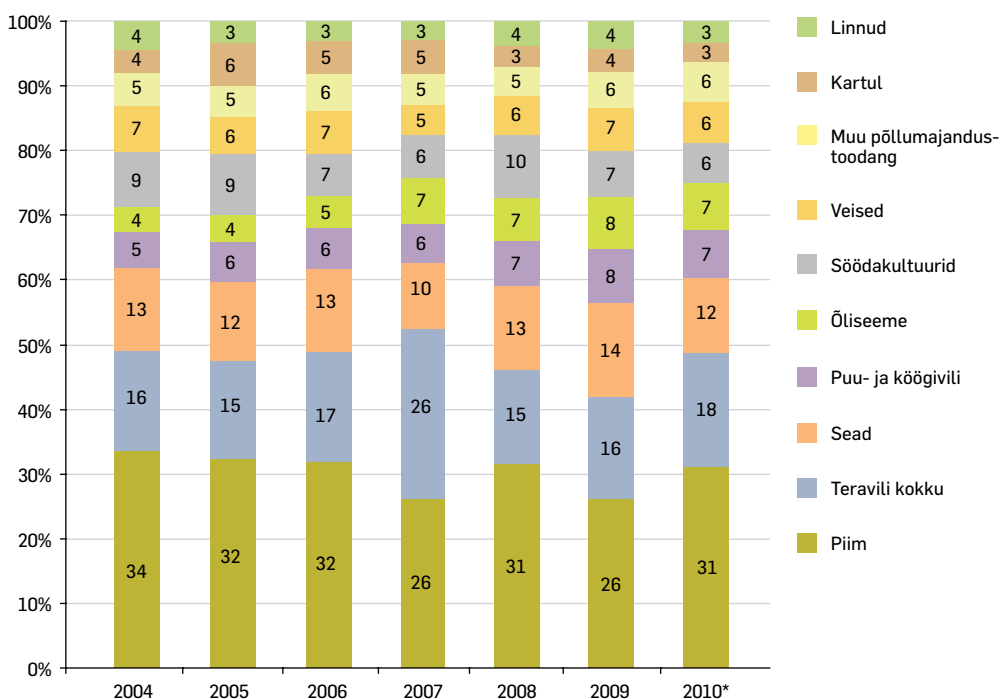

Allikas: SA, PM, *esialgne hinnang (29.11.2010)

Põllumajandustoodangu struktuur

Läbi aegade on Eesti põllumajanduse kõige olulisem toodang olnud piim, mis ka peale Euroopa Liidugi liitumise perioodi on moodustanud kogu põllumajandustoodangust kolmandiku. Piimatootmine ja teraviljakasvatus kokku moodustavad poole Eesti põllumajandustoodangust (joonis 2), mille struktuuris aastatel 2004–2010 väga olulisi muutusi toimunud ei ole, siiski on märgata tehniliste kultuuride osatähtsuse suurenemist ja kartuli osatähtsuse vähenemist. Erandiks on olnud siinkohal 2007. aasta, mil hea teravilja saagi ja kõrgete hindade koosmõjul oli teravilja toodangu osatähtsus sama suur kui piimatoodangu osa.

Joonis 2. Põllumajandussaaduste toodangu väärtuse struktuur aastatel 2004–2010

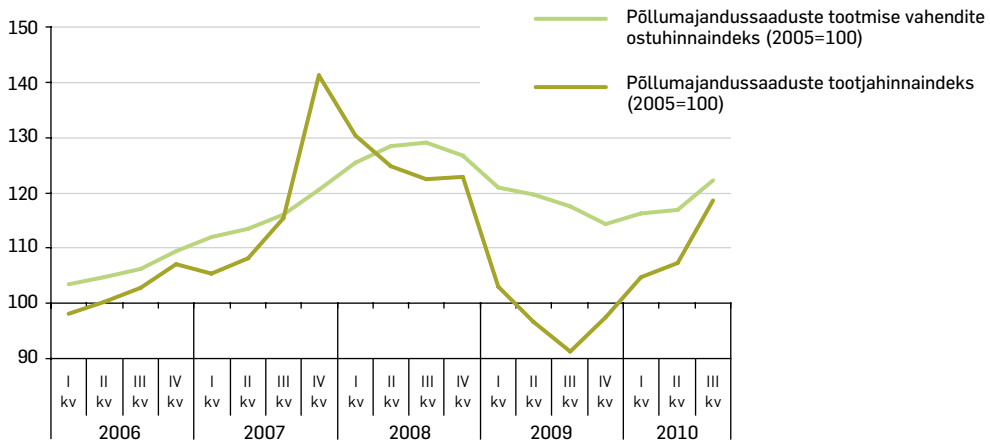
Allikas: SA, PM * esialgne hinnang (29.11.2010)

Põllumajandussaaduste tootjahinnaindeksi ja tootmisvahendi ostuhinnaindeks

Põllumajandustoodangu väärtuse kujunemisel on üheks määravaks teguriks tootjahind ja vahetarbimise väärtuse kujunemisel tootmisvahendite ostuhind. Aastatel 2005–2010 on tootjahindade varieeruvus olnud oluliselt suurem kui tootmisvahendi ostuhindadel. Võrreldes 2005. aastaga saavutasid tootjahinnad maksimumi 2007. aasta viimases kvartalis ja miinimumi 2009. aasta III kvartalis ehk tipu ja põhja erinevus oli 50 protsendipunkti. Tootmisvahendite ostuhinnad on olnud stabiilsemad ja kõrgematel tasemetel kui tootjahinnad. Võrreldes 2005. aastaga on põllumajandussaaduste tootjahinnad tõusnud 2010. aasta lõpuks 18,6% ja kasutatud sisendite hinnad 22,3% (joonis 3). Tootmise vahendite hinnaindeks ületab perioodi jooksul enamuses kvartalitest tootjahinnaindeksit ja see avaldab mõju lisandväärtuse kujunemisele ehk lisandväärtuse taseme säilitamiseks on vajalik sisendite kasutamise efektiivsust suurendada.

Joonis 3. Põllumajandussaaduste tootjahinnaindeksi ja tootmise vahendite ostuhinnaindeksi muutus aastatel 2006–2010 kvartalite lõikes (2005=100)

Allikas: SA, PM

Toetused põllumajandusele ja maamajandusele

Eestis on alates liitumisest EL-ga, 2004. aasta mais rakendatud EL ühist põllumajanduspoliitikat (ÜPP), mille I samba raames rakendatakse turukorraldusmeetmeid ja otsetoetusi. Eestis on otsetoetuste puhul rakendatud ühtse pindalatoetuse skeemi (*Single Area Payment Scheme*) kus EL eelarvevahenditest eraldatav otsetoetuste kogusumma jagatakse taotlemise aastal heades põllumajandus- ja keskkonningimustes olevate toetusõiguslike põllumajandusmaa hektarite arvuga. EL vahenditest makstav otsetoetuste tase on arvatud vastavalt 30. aprillil 2004. aastal ELis kehtinud toetustele ja liikmesriigile määratud toetusõigustele ning see summa suureneb aasta-aastalt jõudes 2013. aastal 100%-ni. Lisaks makstakse Eesti riigieelarve vahenditest täiendavaid otsetoetusi, mis alates 2007. aastast on olulises osas tootmiskohustusest lahti seotud. Täiendavaid otsetoetusi saab maksta kuni 2012. aasta lõpuni.

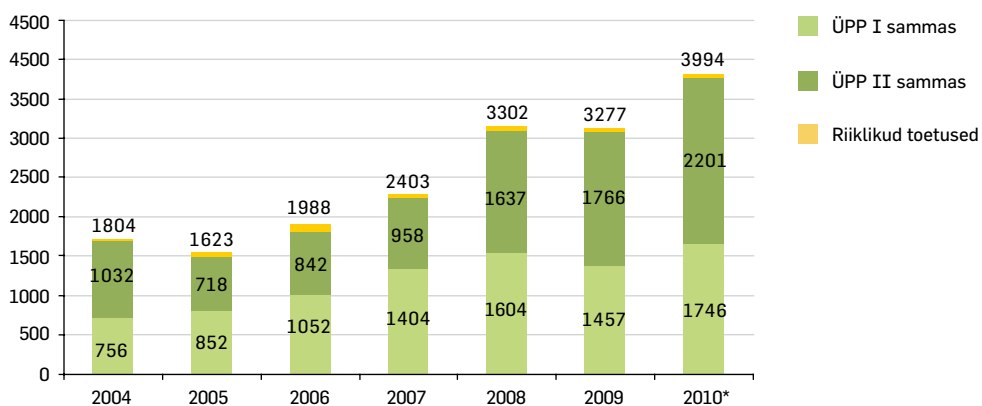
EL ÜPP II samba raames toetatakse maaelu arengut. Alates 2007. aastast rakendatakse maaelu arengutoetusi läbi Eesti maaelu arengukava 2007–2013. nelja telje raames. I telg on suunatud põllumajandus- ja metsandussektori konkurentsivõime parandamiseks, II telg keskkonna ja paikkonna parandamisele ning III telg maa- piirkondade elukvaliteedi ja maamajanduse mitmekesistamisele. IV telg ehk LEADER

(„*Liaison entre actions de développement rural*”) on suunatud kohalike tegevusgruppide toetamisele.

Siseriiklikult rakendatakse põllumajandustootjate asendustoetust, praktikatoetust, kindlustustoetust, turuarendustoetust, tõuaretustoetust.

Põllumajandusele ja maamajandusele suunatud toetuste kogusumma on suurenenud 2004. aasta 1,8 mld kroonilt (115 mln eurot) 2010. aastal esialgsel andmel 3,99 mld kroonini (255 mln euroni) ehk 2,2 korda.

Joonis 4. EL ÜPP I ja II samba ning riiklike toetuste jaotus aastatel 2004–2010, mln kr

Põllumajandustootjate konkurentsivõime

2007. aasta Statistikaameti läbiviidud struktuuriuuringu andmetel oli Eestis majapidamisi, kelle majandusliku suuruse alampiiri oli vähemalt 2 ESU 7301, kes moodustavad põllumajandusliku raamatupidamise andmebaasi (FADN) üldkogumi, millega on kaetud Eestis 31,3% põllumajanduslike majapidamiste koguarvust, 87% kasutatavast põllumajandusmaast ning 95% loomühikutest. Tootmistüüpidest tegeleb 39,4% ettevõtetest taimekasvatusega, 26,6% piimatootmisega, 19% segatootmisega ning ülejäänud 15% aianduse, püsikultuuride, loomakasvatuse ning sea- ja linnukasvatusega.

Kui hinnata põllumajandustootjate majandustulemusi netolisandväärtuse alusel tööjõuühiku kohta, siis oli see 2009. aastal 127 424 kr (8144 eurot) tööjõu aastaühiku (tööjõuühik) kohta. Võrreldes 2004. aastaga on netolisandväärtus tööjõuühiku kohta küll peaaegu 10% suurenenud, kuid võrreldes 2008. aastaga on näitaja vähenenud 18,5%.

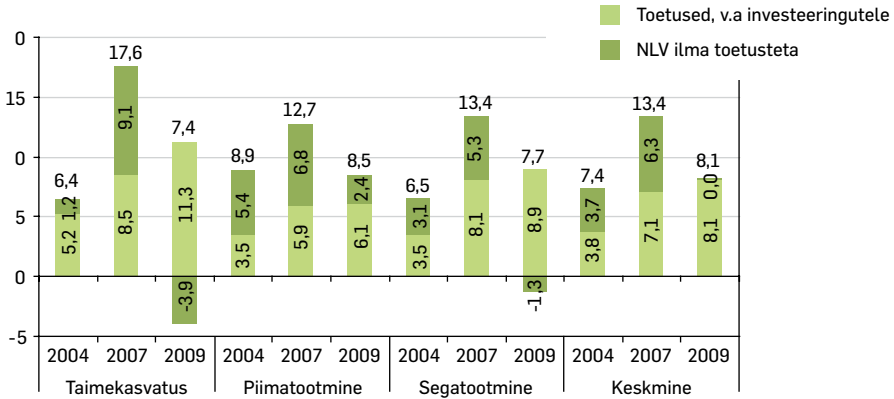
Võrreldes varasemate aastatega on ka toetuste osatähtsus 2009. aastal tunduvalt suurenenud, moodustades 99,5% näitaja väärtusest samas kui 2004. aastal oli see keskmiselt pool.

Tootmistüüpide lõikes on olukord erinev: võrreldes 2008. aastaga vähenes netolisandväärtus tööjõuühiku kohta kõige rohkem segatootjatel (-32,6%) ja piimatootjatel (-28,3%), samas sea- ja linnukasvatajatel tõusis see näitaja peaaegu kahekordseks, ka loomakasvatuse tootmistüübi ettevõtetes kasvas näitaja väärtus kolmandiku võrra (34,9%). Ilma toetusteta jäi see aga taime- ja loomakasvatuse ning segatootmise ettevõtetes negatiivseks.

Viimase viie aasta võrdluses oli 2009. aastal näitaja väärtus ilma toetusteta kõige madalam ning koos toetustega on see 2005.–2006. aasta tasemel. Seega on toetused põllumajandustootjatele ja ressursside kasutamise efektiivsuse suurendamine aidanud 2009. aasta majanduslanguse tingimustes netolisandväärtuse tööjõuühiku kohta säilitada kõrgemal tasemel (v.a piimatootmine) kui see oli 2004. aastal.

Joonis 5. Netolisandväärtus tööjõuühiku kohta erinevates tootmistüüpides, tuhat eurot

Taimikasvatuse areng aastatel 2004–2010

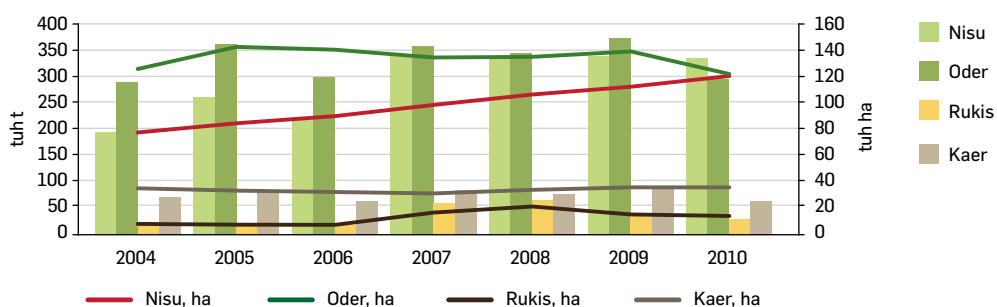
Reno Paju, põllumajandusministeeriumi taimekasvatussaaduste büroo peaspetsialist

2010. aasta põllukultuuride kasvupind Eestis oli Statistikaameti esialgsetel andmetel kokku 571,4 tuh ha, mis on eelmise aastaga võrreldes sisuliselt sama (+0,8%), kuid 2004. aasta väikseima kasvupinnaga (495,6 tuh ha) võrreldes 15,3% suurem. Viimase kuue aasta jooksul on põllukultuuride kasvupind püsinud vahemikus 540–580 tuh ha.

Teravilja kasvupind oli 2010. aastal 306,1 tuh ha, mis on küll 3,3% vähem kui 2009. aastal, kuid 2004. aastaga võrreldes on pind 17,3% suurenenud. Kaunvilja pind on 2010. aastaks suurenenud 41,8%. Tehniliste kultuuride (eelkõige rapsi) pind koguni 96,8%. Samal perioodil on vähenenud on avamaaköögivilja kasvupind 17,1%, kartuli pind koguni 45,3% ja loodusliku rohumaa pind 18,4%. Söödajuurvilja, üheaastaste- ja mitmeaastaste söödakultuuride kasvupind on püsinud samana.

Alates Euroopa Liiduga liitumisest on Eesti teraviljasektoris toimunud mitmeid olulisi arenguid. Kui jätta välja erakordselt kuuma suvega 2010. aasta, on teravilja aastane koristatav kogusaak suurenenud üle 40%. Kultuuriti on nisu kasvupind aasta-aastalt suurenenud 2010. aastaks võrreldes 2004. aastaga 55,4% võrra, samal ajal kogusaak on suurenenud 72,4% (joonis 1). Odra 2005. aastal suurenenud pind langes 2010. aastal isegi allapoole 2004. aasta taset. Kui veel 2004–2005 koristati otra ligi kolmandiku võrra nisust rohkem, siis esmakordselt 2010. aastal ületas nisu tootmine Eestis odra tootmist. Sellise arengu peamisteks põhjusteks on 2009. ja suuremas osas ka 2010. aastal valitsenud madal odra turuhind ja muudatus ELi turukorralduslikus mehhanismis, mille kohaselt alates 2010. aasta suvest automaatselt igal aastal novembris avanevat odra sekkumiskokkuustu enam ei toimu. 2007. ja 2008. aastal oluliselt suurenenud rukki kasvatus on mõnevõrra taandunud taimede ebasoodsate talvitumistingimuste tõttu. Siiski ületab 2010. aasta kasvupind 2004. aasta näitajat 75,3% ja kogusaak 66,8% võrra. Kaera kasvatus on püsinud kasvupinna- ja saagiandmeid arvestades kõige stabiilsemana, kui välja arvata erakordne 2010. aasta.

Joonis 1. Teravilja saak ja kasvupind 2004–2010

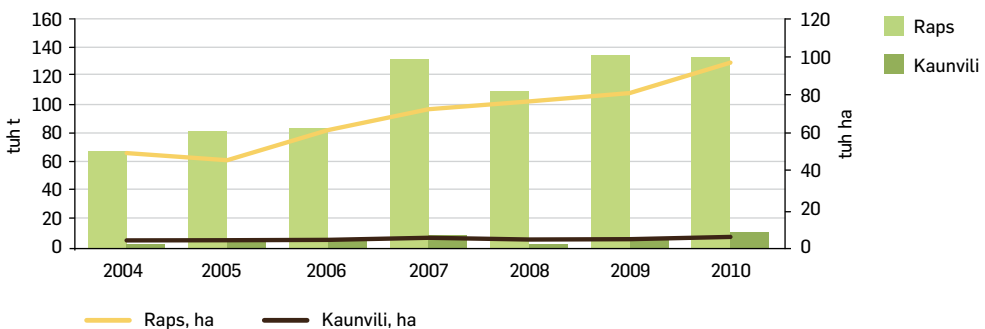
Allikas: SA, PõM

Rapsi kasvupind on 2005. aastast alates pidevalt suurenenud (joonis 2). Kuigi viimastel aastatel pole ebasoodsa ilmastiku tõttu sellevõrra oluliselt rohkem saaki saadud, on võrreldes 2004. aastaga kasvupind suurenenud ligi 95% võrra. Pinna suurenemise põhjusteks on viimasel kahel aastal oluliselt langenud teravilja hinnad (rapsi turuhind nii suurel määral ei langenud ja see aitab üldjuhul põllumeestel tootmiseks tehtud kulutused tagasi teenida) ja suurenenud sise- ja välisturu vajadus.

Sajandi alguses alanud kaunvilja kasvupinna suurenemine on jätkunud ka viimastel aastatel. 2010. aastal kasvatati kaunvilja 41,8% suuremal pinnal kui 2004. aastal. Sama perioodi saagivõrdluses koristati 2010. aastal prognoosi kohaselt koguni 3,5 korda suurem saak.

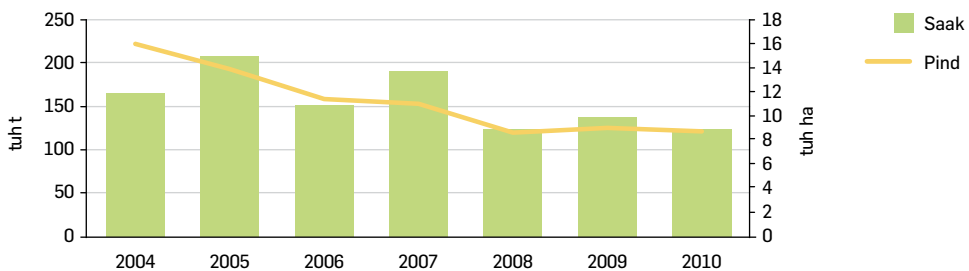
Joonis 2. Rapsi ja kaunvilja saak ja kasvupind 2004–2010

Allikas: SA, PõM

Kartuli kasvupind ja sellega ühes ka Eesti kogusaagi tase on pärast ühtlast langust viimasel kolmel aastal stabiliseerunud (joonis 3). Head kartuliaastad on olnud 2005. ja 2007. aasta, kui koristati ka 200 tuht t saagid. Viimasel kolmel aastal koristatud 2004. aastaga võrreldes 45% väiksemalt pinnalt umbes 20% väiksem saak. Kartulikasvatuse vähenemise peamisteks põhjusteks on kahanenud eksport (konkurentsivõimelisema Poola kartuli pealetung) ja vähenenud tarbimine loomasöödana.

Joonis 3. Kartuli saak ja kasvupind 2004–2010

Allikas: SA, PõM

Loomakasvatuse areng 2004–2010

Liina Jürgenson, põllumajandusministerium loomakasvatussaaduste büroo juhataja

Viimase kuue aasta Statistikaameti loomade arve võrreldes on näha, et pidevalt on vähenenud veiste, sh piimalehmade arv. Lehmade arvu vähenemine on peamiselt tingitud väiketootjate piimatootmisest loobumise arvel. Sigade arv on tingituna idaturu nõudlusest viimastel aastatel vähesel määral kasvanud. Lammaste ning kitsede arv on pidevalt kasvanud ja võrreldes 2004. aastaga on nende arv enam kui 2 korda suurem. Lammaste ning kitsede arvu suurenemise põhjuseks on toetuste maksmine uttude kasvatamise eest, sh mahetoetuse maksmine mahelammaste (55% lammaste koguarvust) kasvatamise eest. Linnude arvu osas toimus aastatel 2004–2007 langus, mille üheks põhjuseks on haiguspuhangud. Kahel viimasel aastal on lindude arv aga jõudsalt kasvanud.

Tabel 1. Loomade ja lindude arv seisuga 31. detsember (tuhandetes)

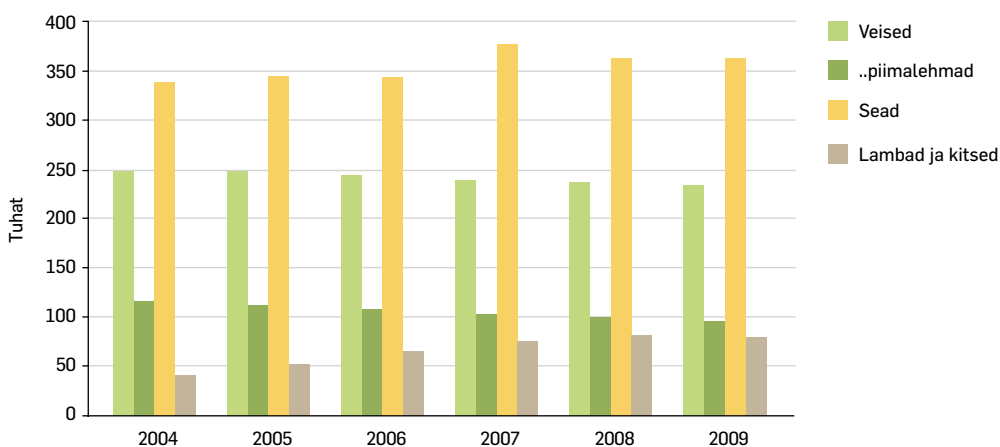
	2004	2005	2006	2007	2008	2009
Veised	249,8	249,5	244,8	240,5	237,9	234,7
..piimalehmad	116,5	112,8	108,4	103	100,4	96,7
Sead	340,1	346,5	345,8	379	364,9	365,1
Lambad ja kitsed	41	52,4	66	76,4	81,8	80,4
Linnud	2183	1878,7	1638,7	1477,6	1757,3	1792,2

Allikas ESA

Statistikaameti andmete järgi oli 2009. aasta 31. detsembril Eestis 234,7 tuh veist (sh 96,7 tuh piimalehma), 365,1 tuh siga, 80,4 tuh lammast ja kitse ning 1 792,2 tuh lindu.

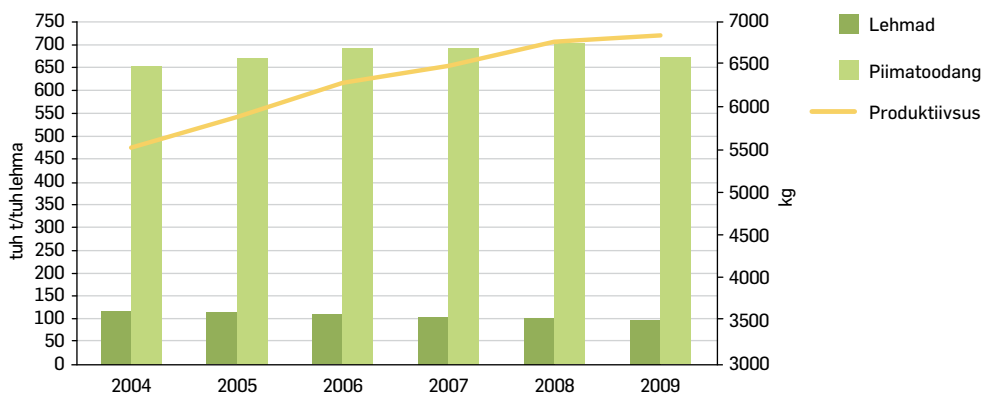
Joonis 1. Loomade ja lindude arv aastatel 2004–2009

Piimatootmine

Aasta-aastalt on vähenenud piimalehmadega majapidamiste arv kokku. Kui 2005. aastal peeti 9210 majapidamises piimalehmi, siis 2007. aastal oli selliseid majapidamisi 6121. Ligi pool piimakarjast peeti 2007. aastal majapidamistes, kus oli rohkem kui 300 piimalehma. Selliste majapidamiste osatähtsus on aasta aastalt kasvanud. See on toimunud väiksemate, 1–50 piimalehmadega majapidamiste arvelt, mille osatähtsus on langenud 26%-lt (2005. a) 21%-ni (2007. a).

Joonis 2. Piimatootmise põhinäitajad aastatel 2004–2009

Joonis 2 annab ülevaate piimatootmise põhinäitajatest viimasel kuuel aastal. Kuigi lehmade arv on aasta-aastalt veidi vähenenud, on piima kogutoodang tänu lehmade produktiivsuse pidevale tõusule suurenenud. Erandiks on 2009. aasta, mil viimase kuue aasta madalatest kokkuostuhindadest tingitult toimus langus ka piima kogutoodangu osas.

Kui 2004. aastal toodeti 652,4 tuhat tonni piima ja keskmine piimatoodang lehma kohta oli 5528, siis 2009. aastaks oli piimatoodang suurenenud 671 tuhande tonnini ja keskmine piimatoodang lehma kohta 6838 kg.

Piimatööstustele realiseeritud 4,1%-lise rasva- ja 3,3%-lise valgusisaldusega piima osatähtsus kogu piimatoodangus on viimastel kuuel aastatel püsinud 82–87%. Võrreldes

2004. aastaga on vähenenud kokkuostetud piimast eliitsordi osa ja kasvanud kõrgema sordi osa. Kui 2004. a kuulus kokkuostetud piimast eliitsorti 58% ja kõrgemasse sorti 38%, siis 2009. aastal kuulus eliitsorti 53% ja kõrgemasse sorti 45%. Viimase kuue aasta lõikes on kokkuostetud piima kvaliteet kahe kõrgema sordi (eliitsordi ja kõrgema sordi) osas kokku paranenud.

Lihatootmine

Peaaegu kõikide lihaliikide tootmisel on viimase kuue aasta jooksul oluliselt vähenenud loomi pidavate majapidamiste arv.

Viimase kuue aasta jooksul on sigade arv suurenenud, kuid sigu kasvatavate majapidamiste arv on aasta aastalt vähenenud. Kui 2005. aastal kasvatati sigu 4707 majapidamises, siis 2007. aastal 2888 majapidamises. Keskmine sigade arv majapidamise kohta on suurenenud. 2005. aastal peeti majapidamises keskmiselt 75 ning 2007. aastal 128 siga. Enamik sigadest (80%) kasvatatakse majapidamistes, kus on 2000 või rohkem siga.

Lihaveiseid pidavate majapidamiste arv on viimase kuue aasta jooksul pidevalt kasvanud. Kui 2005. aastal peeti PRIA loomade registri andmetel lihatõugu lehmi (sh ristandeid) 612 majapidamises, siis 2007. aastal 844. Kasvanud on ka lihatõugu veiste üldarv. 2005. aastal oli loomade registris 14 266 lihatõugu veist (sh ristanidit), 2007. aastal juba 22 774. 2009. aastaks oli registrisse kantud 13 erinevat lihaveisetõugu, kõige enam oli aberdiin-anguse veiseid, järgnesid herefordid ja limusiinid.

Lammaste arv on viimase kuue aasta jooksul pea kahekordistunud, kuid lambaid pidavate majapidamiste arv oluliselt vähenenud. 2005. aastal peeti lambaid 3185 majapidamises, 2007. aastal 2470 majapidamises. Viimaste aastate andmeid kohaselt kasvavad ligi pooled lammastest üle 100 pealistes karjades. Vähenenud on ka kitsi pidavate majapidamiste arv. Kui 2005. aastal oli 1164 majapidamist, kus peeti 5132 kitse, siis 2007. aastal oli 823 majapidamist, kus peeti 4359 kitse.

Linde kasvatavate majapidamiste arv on viimastel aastatel samuti vähenenud. 2005. a oli selliseid majapidamisi 12 511, 2007. aastal 8322.

Viimase kuue aasta võrdlusest (tabel 2) on näha, et alates 2006. aastast on lihatoodang kokku kasvanud 75 tuhat tonni kahel viimasel aastal. Viimaste aastate lihatoodangu kasvu on eelkõige taganud linnuliha toodangu kasv, mis 2009. aastal jõudis taaskord

2004. aasta haiguspuhangute eelsele tasemele. Viimasel paaril aastal on suurenenud ka lambaliha tootmine, kuid mahud on püsinud endiselt väikesed. Võrreldes 2008. aastaga vähenes 2009. aastal veise- ja sealiha tootmine, üheks põhjuseks on ka oluliselt suurenenud elusloomade väljavedu.

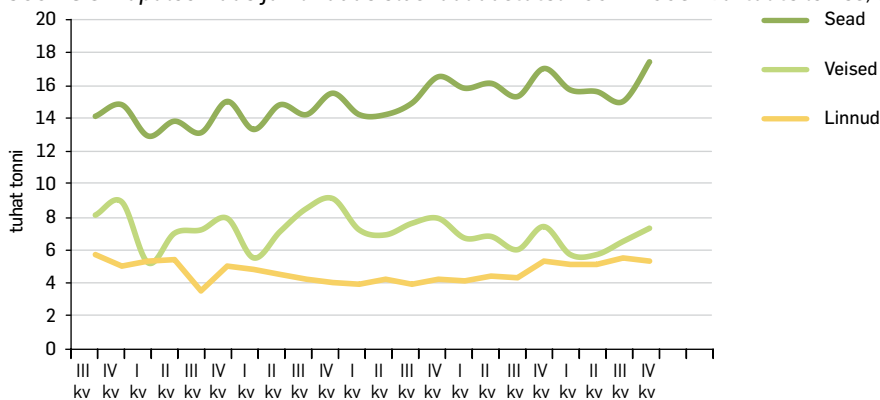
Tabel 2. Lihatoodang aastatel 2004–2009 (tonnides)

	2004	2005	2006	2007	2008	2009
Lihatoodang kokku	71262	67104	69449	70466	74555	75988
Veiseliha	15242	13431	14829	15422	14277	14172
Sealiha	40853	39521	41593	42863	46196	46118
Lamba- ja kitseliha	310	333	451	623	864	778
Linnuliha	14816	13778	12535	11520	13180	14882

Allikas: Statistikaamet

Statistikaameti andmetel toodeti 2009. aastal Eestis kokku 75 988 tonni liha, millest 60,7% (46,1 tuh t) moodustas sealiha, 18,7% (14,2 tuh t) veiseliha, 19,6% (14,9 tuh t) linnuliha ning 1,0% (0,8 tuh t) lamba- ja kitseliha. 2009. aastal toodeti ühe elaniku kohta 57 kg liha, mis on viimase kuue aasta kõrgeim näitaja.

Joonis 3. Tapaloomade ja -lindude eluskaal aastatel 2004–2009 kvartalite lõikes, tuh t

Joonis 3 annab ülevaate tapaloomade ja -lindude kokkuostust viimasel kuuel aastal kvartalite lõikes, mis kajastab sesoonsusest tingitud muutusi. Võrreldes 2004. aastaga on tapaloomade ja -lindude kokkuost (eluskaalus) veidi suurenenud nii veiste, sigade kui ka lindude osas.

Liha tarbimine on viimase kuue aasta jooksul kasvanud. Kui 2004. aastal tarbiti ühe elaniku kohta 69,5 kg liha, siis 2009. aastal 73,4 kg. Eelistatum liha eestimaalaste seas on sealiha, kogu tarbitud lihast moodustab sealiha 50%. Linnuliha tarbimine, mis aastatel 2004–2006 märkimisväärselt vähenes, jõudis 2009. aastal uuesti languse eelsele tasemele (29% kogu tarbitud lihast). Veiseliha tarbimine langes 2009. aastal taas 2004. aasta tasemele (17% kogu tarbitud lihast). Kuigi lambaliha moodustab kogu liha tarbimisest vaid väikese osa, on see aastatega suurenenud. 2004. aastal tarbiti lambaliha 0,3%, 2009. aastal 1%.

Vaatamata kogu lihatoodangu kasvule alates 2006. aastast ei ole siseturu vajadused kaetud. Kodumaine lihatoodang kattis viimati siseturu vajaduse 1993. aastal.

11. MAAETTEVÕTLUSE ARENDAMINE LÄBI EESTI MAAELU ARENGUKAVA 2007–2013 TOETUSTE RAKENDAMISE

Ülle Puusta, põllumajandusministeeriumi maaettevõtluse büroo juhataja

“Eesti maaelu arengukava 2007–2013” (MAK) üldeesmärk on toetada Euroopa Liidu ühise põllumajanduspoliitikaga kaasnevate maaelu arengu meetmete kaudu maapiirkonna tasakaalustatud arengut.

MAK hõlmab ajavahemikku 1. jaanuarist 2007. kuni 2013. a lõpuni. MAK raames on võimalik aastatel 2007–2013 suunata Eesti maapiirkonna arendamiseks ning põllumajanduskeskkonna säilitamiseks vajalike toetuste rakendamisse 934,9 miljonit eurot avaliku sektori raha, millest 714,66 miljonit eurot tuleb Maaelu Arengu Euroopa Põllumajandusfondist (EAFRD).

Tabel 1. Rahastamiskava telgede kaupa (kogu perioodi jooksul, eurodes)

Telg	Avalik sektor		
	Avalik sektor kokku	EAFRD kaasfinantseerimise määr (%)	EAFRD summa
1. telg	347 610 068	75	260 707 551
2. telg	334 460 344	80	267 568 275
3. telg	118 919 233	75	89 189 425
4. telg	85 759 063	80	68 607 250
Tehniline abi	38 115 139	75	28 586 354
Kokku	924 863 847	77,27	714 658 855

MAKi raames rakendatakse mitmeid meetmeid, mis jagunevad nelja MAKi telje vahel. Meetmete rakendamise aluseks on Nõukogu määrus (EÜ) nr 1698/2005 Maaelu Arengu Euroopa Põllumajandusfondist (EAFRD) antavate maaelu arengu toetuste kohta (ELT L 277, 21.10.2005, lk 1–40), kus sätestatakse maaelu arengu toetuste ühine õigusraamistik, mida kohaldatakse kogu ELis. Määruse IV jaotisega määratakse kindlaks maaelu arengu meetmed, nende eesmärgid ning abikõlblikkuskrriteeriumid.

I telje meetmed on suunatud põllumajanduse ja metsanduse konkurentsivõime parandamisele. II telje meetmete eesmärk on kaasa aidata põllumajanduslike tootmisviiside

rakendamise soodustamisele, mille kaudu tagatakse stabiilne keskkonnaseisund ning maakasutus piirkondades, kus see on oluline traditsiooniliste maastike kujunduses ning Natura 2000 aladel. II telje raames pööratakse peamiselt tähelepanu bioloogilise mitmekesisuse ning traditsiooniliste põllumajandusmaastike säilitamisele, vee kvaliteedi tagamisele ning kliimamuutuste leevendamisele. III telje meetmed on suunatud maapiirkondade elukvaliteedi parandamisele ja majandustegevuse mitmekesistamise soodustamisele. IV telje ehk Leader-meetme eesmärk on kohaliku algatuse edendamine, aidates maapiirkonna sisemiste arenguvõimaluste parema kasutamise kaudu kaasa põllumajanduse ja metsanduse konkurentsivõime, keskkonna ja paikkonna ning eriti maapiirkonna elukvaliteedi parandamisele ja majandustegevuse mitmekesistamisele.

Eesti alustas MAKi meetmete rakendamisega 2007. aastal. 2010. aastal viidi Põllumajandusministeeriumi tellimusel läbi MAKi tulemuste vahehindamine. MAKi vahehindamise viis läbi Ernst & Young Baltic AS ajavahemikus 17.03.–31.12.2010. Vahehindamise peamiseks eesmärgiks oli anda hinnang nimetatud programmi eesmärkide täitmisele selle tulemustele ning mõjule maaelu ja põllumajanduse arengus aga ka anda soovitusi MAKi kvaliteedi parandamiseks.

Vahehindamisel vaadeldi perioodi 01.01.2007–30.04.2010. Hindamine tugines suures osas püsihindajate⁷ kogutud seirenäitajatele ja tehtud analüüsidele, kes omakorda kogusid andmeid Põllumajanduse Registrite ja Informatsiooni Ametist (edaspidi PRIA), äriregistrist, Statistikaametist ja muudest allikatest.

Vahendamise aruande⁸ kohaselt on MAKi meetmete rakendamine õnnestunud rahuldavalt ning eesmärkide saavutamise tase programmis on üldjuhul oodatud tasemel. Finantsvahendite kasutamine on samuti ootuspärane, sest 30.aprilli 2010. a seisuga moodustab määratud toetuse summa 49% ja välja makstud toetuse summa 32% programmiperioodi eelarvest, selliste näitajatega on vahendite ärakasutamine programmiperioodi lõpuks tõenäoline. Mõnede meetmetes, nagu näiteks meetmetes 1.2, 3.1 ja 3.2 on olnud väga aktiivne taotlemine. Vahehindamise aruande kohasel ei ole MAKi toetuste rakendamise mõju lühikese rakendumisperioodi tõttu veel täielikult avaldunud ning hakkab ilmne alles programmi teisel poolel, kui esimestes taotlusvoorudes heaks kiidetud investeeringud teostatakse.

⁷ Esimese, kolmanda ja neljanda telje püsihindaja on Eesti Maaülikool ning teise telje püsihindaja Põllumajandusuuringute Keskus.

⁸ Eesti maaelu arengukava 2007–2013 vahehindamine, lõpparuanne, Ernst & Young Baltic AS (2010).

2010. aasta lõpuks rakendati I telje raames järgmiseid meetmeid:

- Meede 1.1 „Koolitus- ja teavitustegevused“
- Meede 1.2 „Põllumajandusliku tegevusega alustava noore ettevõtja toetus“
- Meede 1.3 „Nõuandesüsteemi ja -teenuste toetamine“
- Meede 1.4 „Põllumajandusettevõtete ajakohastamine“

Meetme üldeesmärk on põllumajandusliku tootmise konkurentsivõime suurendamine põllumajandusliku tegevuse mitmekesistamise, nõuetele vastava põllumajanduse edendamise ja biomassi kasutuse edendamise kaudu.

Üldeesmärgi saavutamiseks toetatakse põllumajandusettevõtteid kolme alameetme kaudu:

- Alameede 1.4.1 „Investeeringud mikropõllumajandusettevõtete arendamiseks“
- Alameede 1.4.2 „Investeeringud loomakasvatusehitistesse“
- Alameede 1.4.3 „Investeeringud bioenergia tootmisesse“
- Meede 1.5 „Metsade majandusliku väärtuse parandamine ja metsandussaadustele lisandväärtuse andmine“.

Metsa majandusliku väärtuse parandamise ja metsandussaadustele lisandväärtuse andmise toetamise üldeesmärk on suurendada erametsaomanike (füüsilised isikud ja eraõiguslikud juriidilised isikud) ning metsaomanikest mittetulundusühingute ja tulundusühistute (metsaühistu), samuti puidu tööstusliku tootmise ja metsa majandamisega tegelevate mikroettevõtete konkurentsivõimet. Meede 1.5 jaguneb kolmeks alameetmeks:

- Alameede 1.5.1 „Metsa majandusliku väärtuse parandamine“
- Alameede 1.5.2 „Metsandussaadustele lisandväärtuse andmine (arendusprojekti elluviimine)“
- Alameede 1.5.3 „Kahjustatud metsa taastamine ja metsatulekahju ennetamine“
- Meede 1.6 „Põllumajandustoodetele ja mittepuidulistele metsasaadustele lisandväärtuste andmine“.
- Meede 1.7 „Põllumajandus- ja toidusektoris ning metsandussektoris uute toodete töötlemisviiside ja tehnoloogiate arendamine“
 - Alameede 1.7.1. „Põllumajandus- ja toidusektoris ning metsandussektoris uute toodete, töötlemisviiside ja tehnoloogiate arendamise alane koostöö“
 - Alameede 1.7.3 „Toidukvaliteedikava raames toodetud toote teavitamis- ja edendamistoetus“
- Meede 1.8 „Põllu- ja metsamajanduse infrastruktuuri toetus“
- Meede 1.9 „Tootjarühmade loomise ja arendamise toetus“

Vahehindamise aruandele tuginedes oli I telje toetusi taotletud kogusummas 237,9 mln eurot, mis moodustab keskmiselt 73% esimese telje meetmete eelarvest. Heakskiidu on saanud 78% taotletud toetustest, millest on juba välja makstud 95,5 mln eurot ehk 47% heaks kiidetud toetuste summast.

Kõige populaarsemad esimese telje toetused, mille järele on olnud nende eelarves suurim nõudlus ning mille osas on määratud ja välja makstud oluline protsent toetusest, on meetmed 1.2 ning 1.4.2.

Põllumajandusliku tegevusega alustava noore ettevõtja toetusele (meede 1.2) on esitatud taotlusi 24 348 615 euro ulatuses. See moodustab 206% meetmele kavandatud eelarvest.

Heaks kiidetud ning välja makstud toetusi on 8 800 634 euro ulatuses, mis moodustab 74% meetme eelarvest ning 36% taotletud toetuse summast. Meede on osutunud väga populaarseks ning tulenevalt demograafilistest trendidest maapiirkonnas, põllumajandusettevõtete juhtide jätkuvalt kõrgest keskmisest vanusest ning meetmele seatud ambitsioonikast eesmärgist, soovitame kaaluda täiendavate vahendite suunamist antud meetmesse.

Aktiivselt on toetusi taotletud investeeringuteks loomakasvatusehitistesse alameetmest 1.4.2. Kokku on toetust taotletud 71 796 884 eurot, mis on 11% suurem kui meetme eelarve. Meetmes heaks kiidetud toetuse summa on 60 560 862 eurot ehk 94% eelarvest. Toetust on seni välja makstud 19 884 548 euro ulatuses, mis moodustab 31% eelarvest ning 33% heaks kiidetud toetuse summast, sh esimese taotlusvooru heaks kiidetud summadest on välja makstud vaid 64%.

Vahehindamise aruande kohaselt on ootuspäraselt taotletud toetusteks (meetmed, millele on seni taotluseid laekunud üle 50% meetme eelarvest, kuid mitte rohkem kui meetme kogueelarve võimaldaks välja maksta) meetmed 1.3 (tegevus 2), 1.4.1, 1.5.1 ning 1.8.

Meetmete 1.3 (tegevus 2), 1.4.1, 1.5.1 ja 1.8 toetuseid on taotletud optimaalselt, s.t et taotletud summad on jäänud eelarve piiridesse ning välja makstud summad on vastavuses sihteesmärgiga. Vahehindaja soovib nende toetuste puhul jätkata olemasoleva eelarvega.

MAK I telje eesmärgiks on seatud toetada põllumajanduse, toiduainetööstuse ja metsandussektori konkurentsivõimet, mistõttu soovib vahehindaja mitte vähendada tervikuna esimese telje eelarvemahtu, vaid pigem jagada raha ümber telje meetmete vahel. Juhul kui meetmed on seni olnud alataotletud, soovitatakse esmalt vaadata üle toetuse andmise tingimused, muutmaks neid eesmärgi saavutamiseks taotlejale atraktiivsemaks.

II telje raames rakendati järgmiseid meetmeid:

- Meede 2.1 „Ebasoodsamate piirkondade toetus“
- Meede 2.2 „Natura 2000 toetus põllumajandusmaale“
- Meede 2.3 „Põllumajanduslik keskkonnatoetus“
 - Alameede 2.3.1 „Keskkonnasõbraliku majandamise toetus“
 - Alameede 2.3.2 „Mahepõllumajandusliku tootmise toetus“
 - Alameede 2.3.3 „Ohustatud tõugu looma pidamise toetus“
 - Alameede 2.3.4 „Kohalikku sorti taimede kasvatamise toetus“
 - Alameede 2.3.5 „Poolloodusliku koosluse hooldamise toetus“

- Meede 2.4 „Loomade heaolu: loomade karjatamise toetus“
- Meede 2.5 „Vähetootlike investeeringute toetus“, millega toetati kiviaedade taastamist.
- Meede 2.7 „Natura 2000 toetus erametsamaale“

II teljes kokku on laekunud taotlusi 238,56 mln euro ulatuses, mis moodustab 46% teise telje eelarvest. Toetust määrati 164,15 mln eurot ehk 69% taotletud toetuse summast ning omakorda 160 mln eurot ehk 84% määratud toetuse summast on toetusteks välja makstud.

Teise telje taotletud toetuse summa osakaal eelarvest on väiksem esimese telje vastavast näitajast, kuid arvestades viieaastase kohustusega meetmete eripära, on teise telje meetmed edukalt rakendunud.

II telje mitme meetme puhul (meetme 2.3 alameetmed ning meede 2.4) võtavad taotlejad toetuse taotlemisega endale toetuse tingimuste täitmise kohustuse viieks aastaks, mille jooksul on neil õigus iga-aastaselt ka toetust saada. Seetõttu tuleb nende meetmete puhul arvestada lisaks määratud ja makstud toetussummadele ka kohustustega kaetud osa eelarvest.

Vahehindamise aruande kohaselt olid suurima taotlemisaktiivsusega meetmed 2.5.1 ja 2.3.1. Meede 2.5.1 on olnud taotlejate seas väga populaarne: taotlusi on esitatud 72% rohkem kui on toetuse eelarves ette nähtud summa. Kuna meede ületas esimestel taotlusperioodidel eelarvestatud summa oluliselt, siis jäeti üks taotlusvoor vahele ning samuti on järgnevalt hakatud toetust andma kiviaedade rajamise ja taastamisel asemel ainult kiviaedade taastamiseks. Meetme 2.3.1 eelarve on viieaastaste kohustustega kaetud.

Eelarve mahule vastavalt on toetust taotletud meetmetest 2.1, 2.3.2, 2.3.3, 2.3.5 ja 2.4. Meetme 2.1 taotlemisaktiivsus oli suur. Meetme 2.3.2 taotlemisaktiivsus on olnud samuti küllaltki kõrge. Meetme eelarvest on ära kasutatud ca 24%. Arvestades senist taotlemisaktiivsust ning seda, et osa eelarvest on broneeritud viieaastase kohustusega, siis kasutatakse arvestatud eelarve ära, kuid tõenäoliselt täiendavat ressursi meede ei vaja.

III telje raames rakendati järgmiseid meetmeid:

- Meede 3.1 „Majandustegevuse mitmekesistamine maapiirkonnas“
- Meede 3.2 „Külade uuendamine ja arendamine“

Ka MAKi III telje toetuste taotlemine on olnud väga aktiivne. Meetmele 3.1 (majandustegevuse mitmekesistamine maapiirkonnas), on toetustaotlusi laekunud ligi 70 mln euro ulatuses, mis moodustab 98% toetuse eelarvest. Heaks kiidetud summade osakaal moodustab 56% eelarvest, välja on makstud 11 mln eurot, mis moodustab 15% eelarvest ja 27% heaks kiidetud summast. Esimese taotlusvooru investeeringute

tegemise tähtaeg saabub novembris 2010, samas on kaks ja pool kuud enne tähtaja saabumist taotlusvooru eelarves väljamakseid teostatud vaid 55% ulatuses, mistõttu on oht, et kõik välja valitud projektid tähtajaks investeeringuid lõpule ei jõua viia. See-

tõttu soovitab vahehindaja taotlusvooru tähtaja saabudes kaaluda ülejäänud toetuse sumade suunamist uude taotlusvooru.

Meede 3.2 on osutunud samuti populaarseks, kus taotletud toetuse summa ületab eelarve 23%. Meetmes on toetust heaks kiidetud summas 24,47 mln eurot, mis moodustab 45% eelarvest. Toetust on praeguseks välja makstud 14,77 mln eurot, mis on 27% eraldatud eelarvest ning 60% heaks kiidetud summast, kusjuures esimese taotlusvooru heaks kiidetud summadest on välja makstud 91,2%. Arvestades antud meetme taotlemisaktiivsust, on tõenäosus toetussummade kasutamatajätmiseks väike.

IV telje ehk Leader-meetme raames toetati järgmisi tegevusi: kohalike tegevusgruppide juhtimine, oskuste omandamine ja piirkonna elavdamine; kohaliku arengu strateegiate rakendamine. Mõlemat tegevust kombineeritakse koostööelemendiga. Pärast strateegia väljatöötamist viivad kohalikud tegevusgrupid strateegiad ellu, kus kiidetakse heaks kõik strateegiad, mis vastavad nõuetele.

Järgnevalt on toodud lühiülevaated meetme 1.2, 1.4, 3.1 ja 1.9 rakendamise tulemuste kohta.

11.1 Meede 1.2 „Põllumajandusliku tegevusega alustava noore ettevõtja toetus“

Tõnu Taat, põllumajandusministeeriumi maaettevõtluse büroo peaspetsialist

Meetme üldeesmärk on noorte põllumajandustootjate tegevuse alustamise hõlbustamine ja põlvkondade vahetusele kaasaaitamine põllumajanduses. Spetsiifilisemate eesmärkidenäna on antud meetme raames välja toodud järgmised eesmärgid:

- Noorte põllumajandustootjate abistamine põllumajandusliku majapidamise sisseseadmises;
- Noorte põllumajandustootjate ettevõtte edaspidine struktuuriline kohandamine;
- Tööhõivevõimaluste laiendamine noortele;
- Noorte kaasamine maakogukonna arendamisse.

Toetust saavad taotleda põllumajandustootmisega alustavad/tegelevad füüsilisest isikust ettevõtjad ja füüsilisest isikust osanikega osaühingud. Taotleja võib üle võtta ka tegutseva põllumajandusettevõtte. Taotluste hindamisel eelistatakse oma vanematelt või vanavanematelt põllumajandusliku ettevõtte ülevõtmist.

Toetuse taotlemiseks tuleb esitada Põllumajanduse Registrate ja Informatsiooni Ametile (PRIA) taotlus, mis sisaldab muuhulgas ka taotleja viie järgneva aasta äriplaani. Toetust antakse ühekordse maksena kuni 625 864 krooni (40 000 eurot).

Põhilised nõuded toetust taotlema tulevatele ettevõtjatele:

- Füüsilisest isikust ettevõtja või osaühingu kõik osanikud on taotlemise hetkel nooremad kui 40 aastat;
- FIE või osaühingu kõik osanikud asuvad esimest korda tegutsema põllumajandusettevõtte juhina;
- Taotleja peab esitama oma põllumajandustegevuse arendamise äriplaani;
- FIE või osaühingu kõigil osanikel peavad olema ametialased oskused ja pädevus (peab olemas olema kahe aastane töökogemus põllumajandusettevõttes töötamisest ning põllumajanduslik haridus);
- Taotleja peab tõestama majanduslikku jätkusuutlikkust järgneval viiel aastal ning toetuse saamisele järgneva viienda kalendriaasta lõpuks peab taotleja aastamüügitulu põllumajanduslikust tegevusest moodustama vähemalt 80% saadud toetuse summast.

Noorte põllumajandustootjate tegevuse alustamise toetamise tingimused sätestatakse põllumajandusministri määrusega.

Taotluste hindamise protseduur

Toetuse taotlemine toimub voorude kaupa. Nõuetele vastavaid taotlusi hinnatakse vajadusel hindamiskriteeriumide alusel ning hindepunktide alusel moodustatakse taotluste paremusjärjestus. Rahuldamisele kuuluvad parimad taotlused. Eelistatakse äriplaane, mis tõestavad majanduslikku jätkusuutlikkust järgneva viie aasta jooksul arvestades toetuse summa ülekandmisest.

Alates III taotlusvoorust täpsustati hindamiskriteeriume ning taotluste paremusjärjestuse koostamiseks moodustas PRIA peadirektor hindamiskomisjoni. Komisjoni liikmeteks on asjatundjad-ekspertid ja sotsiaalpartnerite esindajad.

Hinnatakse FIE või osaühingu osanike ja juhatuse liikmete erialast ettevalmistust põllumajandusliku ettevõtlusega alustamiseks (äriplaanis kavandatud tootmissuunaga seotud vajalik põllumajandusalane kõrgharidus, põllumajandusalane keskeri- või kutsekeskharidus või kolmas kutsetase) ning varasemat töökogemust põllumajandusettevõttes. Töökogemus põllumajandusettevõttes töötamisest peab olema otseselt seotud äriplaanis kavandatud tootmissuunaga.

Äriplaani hindamisel võetakse arvesse äriplaanis kavandatud toodangu mahud, finantsnäitajaid ja kavandatud tulude ja kulude realistlikkust ning nende vastavust projekti tegevusplaaniga. Hinnatakse ka planeeritavate tulemuste, sisendite, tegevuste ja riskide taotlejapoolse analüüsi kvaliteeti.

Kavandatavad tulemused programmiperioodi lõpuks

Enne meetme rakendamist moodustasid alla 35-aastased põllumajandusettevõtete omanikud 10% põllumajandusettevõtjatest, üle 55-aastased aga 55%. Meetme väljatöötamisel on lähtunud noorte põllumajandustootjate iga-aastase osatähtsuse 2–3% lisest suurendamise vajadusest.

MAKi raames on esialgu kavas toetada 312–350 noort põllumajandusega alustavat ettevõtjat. Toetust saanud noored ettevõtjad peavad olema majanduslikult jätkusuutlikud ja alustama aktiivselt oma põllumajandusliku ettevõtte arendamisega. Taotleja aastane müügitulu omatoodetud põllumajandussaaduste müügist ja omatoodetud töödeldud põllumajandustoodete müügist kas koos või eraldi peab taotluse rahuldamisele järgneva aasta lõpuks olema vähemalt 37 522 krooni ja viienda aasta lõpuks moodustama vähemalt 80% toetuse saaja saadud toetuse summast.

Rakendamine aastatel 2007–2010

Meedet rakendatakse taotlusvoorude kaupa. Meetme eelarve oli kokku 11,8 miljonit eurot. 2010. aasta lõpus toimunud MAKi seirekomisjonis tehti ettepanek suurendada meetme eelarvet 5,76 miljoni euro võrra, et tagada meetme eesmärkide parem saavutamine, kuna noorte põllumajandustootjate osakaalu suurendamine on väga oluline prioriteet.

Meetme esimene taotlusvoor toimus 18. veebruarist kuni 10. märtsini 2008. a, teine kestis 2008. a 15. septembrist 6. oktoobrini ning kolmas toimus 2009. a 21. septembrist kuni 12. oktoobrini. neljas taotlusvoor toimus 2010. aasta augustis.

Nelja taotlusvooru jooksul on aastatel 2008–2010 esitatud kokku 815 taotlust kogusummas 30,9 mln eurot. Investeeringute kavandatavad mahud olid 33,1 mln eurot. Kokku määrati kõigi nelja vooru peale 11,11 miljonit eurot toetust, mis moodustab ligi kolmandiku taotletud summast. Toetuse saajate investeeringute prognoositav maht on 12,2 mln eurot.

Tabel 1. Ülevaade toimunud taotlusvoorudest seisuga 31. detsember 2010

Taotlusvoor	Eelarve (eurot)	Toetuse taotlemine		Toetuse määramine		Välja makstud toetus (eurot)
		Taotletud toetus (eurot)	Taotluste arv	Määratud toetus (eurot)	Taotluste arv	
18.02.–10.03.08	3 579 052	9 825 127	253	3 579 052	95	3 579 052
15.09.–06.10.08	3 579 052	6 376 093	163	3 579 053	92	3 579 053
21.09.–12.10.09	1 719 223	8 375 259	222	1 719 223	46	1 719 223
17.08.–30.08.10	2 236 908	6 530 343	177	2 232 562	59	2 232 562*
Kokku	11 114 235	30 878 958	815	11 109 890	292	11 109 890*

*– prognoos 2011. aastaks

Allikas: PRIA

Esimeses taotlusvoorus esitati kokku 253 taotlust, kogusummas 9,82 mln eurot. Kavandatavate investeeringute maht oli ligi 10 mln eurot. Kuna eelarve oli taotletud summast oluliselt väiksem, siis toimus projektide hindamine ning toetus määrati hindamiskriteeriumite alusel kõige enam hindepunkte saanud taotlustele. Hindamise tulemusel kiideti heaks 95 projekti, mis moodustas 38% vastuvõetud projektidest. Nõuetele ei vastanud 11 taotlust.

Meetme teises taotlusvoorus esitati 163 taotlust summas 6,37 mln eurot. Kavandatavate investeeringute maht oli ligi 6,4 mln eurot. Toimus projektide hindamine ning toetus määrati 92 noorele ettevõtjale.

Kolmandas taotlusvoorus esitati 222 taotlust. Taotletava toetuse summaks oli 8,37 mln eurot. Kavandatavate investeeringute maht oli 10 mln eurot. Taotluste hindamiseks moodustati hindamiskomisjon, mille liikmete hinnangutele tuginedes moodustati taotlustest paremusjärjestus. Toetus määrati 44 ettevõtjale, mis moodustas 19,8% vastuvõetud taotlustest.

Neljandas taotlusvoorus esitati 177 taotlust summas 6,53 mln eurot. Taotlusi hinnati hindamiskomisjoni poolt.

→ Investeeringud

Kokku on nelja esimese taotlusvooru taotlejatele välja makstud 11,1 mln eurot, mis moodustab 94,2% meetme kogu perioodi eelarvest.

Kõige suurema osa kolme taotlusvooru heakskiidetud projektidest – 103 (44%) moodustasid taimekasvatuse arendamisega ja alustamisega seotud projektid. Loomakasvatuse projektide osakaal oli 25% (58 projekti). Aianduse valdkonna projektidest kiideti heaks 29 (12%) ja segatootmise tegevusharu omadest 25 projekti (11%).

Tabel 2. Meetme 1.2 esimese kolme taotlusvooru makstud toetussumma tegevusharude lõikes, (mln eurot)

Tegevusharu	Määratud toetuste arv	Kokku esimese kolme vooru toetussumma	Tegevusharu osakaal määratud summast, %
Aiandus, puu- ja köögiviljade ja/või marjade kasvatamine, ravimtaimede kasvatamine, seenekasvatus	29	1,05	11,8
Loomakasvatus (v.a piimatootmine)	56	2,11	23,8
Piimatootmine	14	0,55	6,2
Põllukultuurid	103	3,98	44,8
Püsilikultuurid	3	0,12	1,3
Seakasvatus	2	0,08	0,9
Segatootmine	25	0,96	10,8
Muu	1	0,04	0,4
Kokku	233	8,89	100

Allikas: PRIA

Tegevusharude valik on mõistetav, kuna taotlusvoorude kohta kokku on saanud toetust rohkem need ettevõtjad, kes alustasid põllumajandustootmisega ja ei omanud seni majandustegevust.

Lihtsam on alustada taimekasvatusega ja aiandusega. Seevastu loomakasvatus nõuab palju rohkem hooneid, seadmeid ja vahendeid, kogemusi ja ka aega, mistõttu need tegevusalad on enamasti majandustegevust varem omanud ettevõtjatel.

Positiivse otsusega taotluste korral on suurim müügitulu segatootmise ja loomakasvatuse tegevusalal. See tuleneb asjaolust, et nendel tegevusaladel said toetuse majandustegevust omavad ettevõtjad.

→ Indikaatorid

Kogu perioodile planeeritud toetatud noorte põllumajandusettevõtjate sihttase on 312–350. Seisuga 31.12.2010 on toetatud 292 noort ettevõtjat, seega sihttaseme keskmisest näitajast on täidetud ligikaudu 88% ning miinimumtasemest 94%.

2010. aasta lõpus toimunud MAKi seirekomisjonis tehti ettepanek suurendada meetme eelarvet 5,76 miljoni euro võrra, et tagada meetme eesmärkide parem saavutamine, kuna noorte põllumajandustootjate osakaalu suurendamine on väga oluline prioriteet.

→ Taotlejad

Kuna kõigi seni toimunud taotlusvoorude meetme eelarvetest kõigi taotluste rahuldamiseks vahendeid ei jätkunud, siis määrati toetus hindepunktide ja paremusjärjestuse alusel. Paremusjärjestuse koostamiseks moodustas PRIA esimese kahe vooru taotlejate pingerea hindepunktide alusel vastavalt põllumajandusministri määrusele, mis noore ettevõtja toetuse kehtestas. Meetme esimeses voorus kiideti heaks 38% esitatud projektidest. Teises voorus oli taotlejaid vähem ning heakskiidetud taotluste osakaal oli 56% esitatud projektidest.

Hindamise seniseid tulemusi arvesse võttes on alates kolmandast taotlusvoorust hindamiskriteeriume täpsustatud ning taotluste paremusjärjestuse koostamiseks moodustab PRIA peadirektor hindamiskomisjoni. Komisjoni liikmeteks on asjatundjad-eksperdid ja sotsiaalpartnerite esindajad.

Kolmandas voorus tuli taotlusi palju (222) ning heakskiidetud taotluste osakaal oli 21%. Arvestades meetme väikest eelarvet, on hindamine meetme 1.2 puhul äärmiselt oluline.

Kolmanda vooru toetuse saajate hulgas moodustas kõrgharidusega ettevõtjate osatähtsus 50%, mis I ja II voorus oli vastavalt 43% ja 38%. Tugevale konkurentsile vaatama on toetuse saajate hulgas 1/5 taotlejatest ilma põllumajandusliku hariduseta, mis on II vooruga võrreldes (35,9%) parem, kuid jääb I vooru tasemele (5,3%) tublisti alla.

Kahe esimese taotlusvooruga võrreldes on kolmandas voorus 1,9 korda kasvanud noorte ettevõtjate arv, kes võtsid üle vanematele või vanavanematele kuulunud põllumajandusettevõtte. Rahuldamise otsuse saanud kolmanda vooru 46 taotluse hulgas on 28 ettevõtte vanematelt ülevõtnud taotlejat ehk 61% toetuse

saajatest. Ülejäänud toetuse saajatest said kõrgemaid hindepunkte äriplaani realistsuse, erialase pädevuse ja töökogemuse ning asukoha eest.

Alates neljandast taotlusvoorust (2010. aastast) on hindamiskriteeriumite süsteemi täiendatud ja muudetud paindlikumaks ning esitatud projekte saab senisest paremini hinnata lähtudes meetme eesmärkidest ning projekti asjatundlikkusest ja eripärast (eelkõige vanematelt ülevõetava ettevõtte täpne defineerimine ning paindliku hindamise skaala kehtestamine, millega antakse hindamiskomisjoni liikmetele suurem võimalus anda hindepunkte laiema valiku ulatuses vastavalt taotleja tegelikule profiilile, äriplaani ideele, kavandatavatele sooritustele ja riskidele ning ettevõtte majanduslikule jätkusuutlikkusele).

Keskmiselt planeeriti I ja II taotlusvooruga toetuse saajate poolt luua üks töökoht ettevõtja kohta ning III taotlusvooruga 3,5 töökohta ettevõtja kohta. Erinevus on seotud olukorraga, et I ja II taotlusvooruga olid toetuse saajad suuremalt jaolt füüsilisest isikust ettevõtjad. Füüsilisest isikust ettevõtjad ei planeeri tavaliselt töökohti luua vaid teostavad tööd enda või pereliikmete abil. III taotlusvooruga on enamus toetuse saajaid osaühingud, kes planeerivad kindlasti töökohti luua.

Kui I ja II taotlusvooruga toetuse saajate keskmine vanus oli 31, siis III taotlusvooruga andmete analüüsist selgus, et ettevõtete omanike keskmine vanus on vähenenud 27 eluaastani.

Oluline erinevus mittemääratud ja heakskiidetud taotluste võrdluses ilmnes nii tegutsemise aja kui ka omanike vanuse puhul. Mittemääratud taotluste puhul olid mõlemad näitajad mõnevõrra väiksemad, seega oli tegemist nooremate isikutega. Heakskiidetud taotluste puhul ettevõtjate keskmine tegutsemise aeg on keskmiselt kaks aastat, varieerudes ühest aastast kuni 4,2 aastani.

Üldine hinnang rakendamise edukusele

Vahehindaja (Ernst & Young Baltic AS) seisukohalt on MAK meede 1.2 rakendunud programmiperioodil hästi ning nii taotluste arv, kui ka taotluste kogusumma ületab prognoositud tasemed.

Vahehindamise käigus läbiviidud intervjuudel ja fookusgruppides osalenud ekspertide hinnangul täidab antud meede MAKis seatud eesmärgid ning meede on rakendunud edukalt. Toetuse saajad tunnetavad toetuse mõju oma ettevõtlusele positiivsena ja läbiviidud küsitluse tulemusel 89% vastanutest on nõus väitega, et toetus on aidanud parandada ettevõtte majandustulemusi, on tõstnud ettevõtte tootlikkust (96,7%), võimaldanud laiendada ettevõtte tegutsemisruumi (73,3%) ja on aidanud parandada ettevõtte konkurentsivõimet (88,3%).

Ettevõtjaid, kes on alustanud majandustegevust ja varasemalt pole põllumajandustootmisega tegelenud, oli kahes esimeses taotlusvoorus 55% taotlejate arvust, ülejäänud olid põllumajandustootmise ülevõtjad või juba tegutsevad ettevõtjad. Kolmandas taotlusvoorus olid üle poole (61%) taotlustest seotud põllumajandustootmise ülevõtmisega vanematelt. Seega võib öelda, et hindamiskriteeriumide tasakaalustatus läbi taotlusvoorude võimaldab võrdselt saada toetust nii neil, kes alustavad ettevõtlust kui ka neil, kes võtavad ettevõtluse üle vanematelt. Silmas pidades meetme eesmärki toetada põllumajanduse struktuurset kohandumist, võib öelda, et uute alustajate osakaalu proportsiooni hoidmine ca 50% juures on eesmärgipärane.

Arvestades asjaolu, et hindamiskriteeriumides on olulise kaaluga äriplaanide kvaliteet ja majanduslik jätkusuutlikkus, on vahehindaja järeldanud, et meede aitab olulise määral kaasa põllumajandustootmise struktuursetele muutustele.

Kokkuvõtvalt saab meetme rakendamist hinnata heaks, taotluste arv on stabiilselt suur ja taotlejatevaheline konkurents on väga tugev. Kehtestatud hindamise süsteemi on meetme rakendamise käigus täiendatud ja täpsustatud, mis võimaldab äriplaanide asjatundlikku ja objektiivset hindamist.

Rakendamise tulemused näitavad, et noorte põllumajandustootjate toetusmeede soodustab kõrgema erialase pädevusega ja parema töökogemusega ning oma vanematele kuulunud või tegutseva ettevõtte ülevõtnud noorte põllumajandustootjate juurdeveetmist, mis mõjub edaspidi positiivselt nii konkreetsetele toetust saanud ettevõtetele, kui ka põllumajandussektorile tervikuna.

Meede 1.4 „Põllumajandusettevõtete ajakohastamine“

Põllumajandus on üks üleminekuperioodil kõige põhjalikumaid muutusi läbi teinud majandusharusid. Vaatamata põllumajanduse vähenenud osatähtsusele Eesti majanduses, on säilinud selle kande roll elanike toiduainetega varustamisel, maapiirkondade ettevõtluses ning kultuurimaastiku kujundamisel.

Eesti põllumajandussektori konkurentsivõime on olnud madalseisus alates 1990. aastate algusest. Sellest ajast alates on puudunud võimalused vajalike investeeringute tegemiseks, mistõttu u 50% põllumajandusettevõtete põhivarast on ületanud kasutusea. Ka põllumajandusliku raamatupidamise andmebaasi (FADN) testettevõtete võrdlev analüüs tõestab, et Eesti jääb oluliselt maha vanade EL liikmesriikide (EL-15) põllumajandusettevõtete keskmistest efektiivsusnäitajatest. Põhivarade maksumus ühe hektari kasutuses oleva maa kohta on Eestis rohkem kui seitse korda ning põhivaraga varustatuse tase ühe keskmise töötaja kohta rohkem kui kuus korda madalam võrreldes EL-15 keskmisega. Suured erinevused põhivaradega varustatuse tasemes Eesti ja EL-15 vahel viitavad tõsisele disproportsioonile, mida pole võimalik ületada, jäädes lootma ühtses majandusruumis toimivale hindade konvergensile. Samal ajal pole erinevus tegelikes tootmisväljundites (saagikus, loomade produktiivsus, kogutoodang jne) ühe hektari kasutuses oleva maa kohta nii suur kui erinevus põhivaradega varustatuses.

Erinevate stsenaariumide kohaselt tuleb kokku aastatel 2007–2013 põllumajandus- tootmise investeerida u 20 mld krooni, millest vaid neljandik on seotud uute kehtima hakkavate nõuetega. Programmiperioodi 2007–2013 jooksul on põllumajandusettevõtetele oodata suuri lisainvesteeringuid vajavaid uusi kehtima hakkavaid nõudeid. Suurematel loomakasvatajatel rakendub parima võimaliku tehnoloogia (PVT) kasutamise kohustus, mis kaasneb keskkonnakomplekslooga. Vastavalt nõukogu määrusele (EMÜ) nr 2092/91 jõuab 31. detsembril 2010. a maheloomakasvatuses kätte tähtpäev, kui lõaspidamislautad peavad olema ümber ehitatud vabapidamislautadeks. Lisaks on uue perioodi alguses vaja arvestada nõuetele vastavusest tulenevate uute nõuetega vastavusse viimise investeeringuid ja linnukasvatuse uutest nõuetest tulenevat investeeringuvajadust perioodi viimastel aastatel. Samuti on oodata täiendavaid nõudeid loomade kaitset ja heaolu käsitlevast ELi tegevuskavast.

Samas tuleb Eesti põllumajandussektori konkurentsivõime tõstmisel arvestada ka põllumajandussektori struktuuri ja põllumajandusettevõtjate omafinantseerimise suutlikkusega.

Arvestades, et põllumajandussektori investeeringuvajak ohustab põllumajanduse konkurentsivõimet keskmises ja pikas perspektiivis ning konkurentsivõime vajab lähiaastatel hüppelist arengut, on oluline tähtsus pika tasuvusajaga ehitiste investeeringutel. Et suur osa nõuetest on seotud loomakasvatusega, toetatakse ühe alameetme alt pika tasuvusajaga põllumajandushoonete ja -rajatiste rekonstrueerimist ja ehitamist.

Põllumajandusliku tootmise mitmekesistamise, uute toodete arendamise ja tootmise struktuuri üks potentsiaalne valdkond on põllumajandus- ja metsandus (kõrval)saaduste energiaks töötlemine. Samal ajal annab biokütuste kasutamise edendamine panuse ka tõhusa energiaturu kujundamisse, suurendades taastuvatest energiaallikatest toodetava energia osatähtsust. Eestil on potentsiaal taastuvenergia tootmiseks olemas, kui suurendada biomassitoodangut kasutusest väljas oleval maal. Vajadus biomassi järele suureneb igal aastal.

Bioenergia saamiseks on võimalik kasutada biomassi, mis on toodetud mahajäetud põllumajandusmaadelt (hinnanguliselt 400 000 ha). Nimetatud maad on sageli madala boniteediga ning koosnevad väikestest hajutatud maaüksustest. Nende alade kasutuselevõtt eeldab suuri investeeringuid ja turustuskindlust (biomassi tarbivat tööstust). Et senisest paremini kasutada põllumajanduse võimalusi taastuva tooraine (sh bioenergia) tootmisel mittetoiduks ning et luua täiendavaid töökohti maapiirkondades, soodustatakse investeeringuid, mis on suunatud bioenergia toorainete ning omatoodetud toorainest bioenergia tootmisele. Oluliseks peetakse bioenergia tootmist tooraine tootmiskoha lähedal, et vähendada transpordist tulenevat negatiivset keskkonnamõju. Põllumajandusliku tootmise mitmekesistamise arendamiseks toetatakse ühe alameetme kaudu ka bioenergia tootmise investeeringuid. Seda alameedet rakendatakse kooskõlas "Biomassi ja bioenergia kasutamise edendamise arengukavaga aastateks 2007–2013". Lisaks eespool öeldule on Eesti põllumajandussektori arengu üheks takistuseks saamas kvalifitseeritud tööjõu nappus.

Eeltoodust tulenevalt töötati meetme 1.4. „Põllumajandusettevõtete ajakohastamine“ raames välja kolm alameedet:

- Alameede 1.4.1 „Investeeringud mikropõllumajandusettevõtete arendamiseks“
- Alameede 1.4.2 „Investeeringud loomakasvatusehitistesse“
- Alameede 1.4.3 „Investeeringud bioenergia tootmisesse“

Kõigi kolme alameetme üldeesmärk on põllumajandusliku tootmise konkurentsivõime suurendamine põllumajandusliku tegevuse mitmekesistamise, nõuetele vastava põllumajanduse edendamise ja biomassi kasutuse edendamise kaudu.

11.2 Meede 1.4.1 „Investeeringud mikropõllumajandusettevõtete arendamiseks“

Vahur Vider, põllumajandusministeeriumi maaettevõtluse büroo peaspetsialist

Meetme eesmärk on põllumajandustootmises tehnoloogia taseme tõstmine, põllumajandussektori ajakohastamine ja toodangu kvaliteedi parandamine. Samuti aidatakse meetmega kaasa keskkonna ja loomade heaolu parandamisele ning vastavate nõuete täitmisele ja tööhõive säilitamise ja töökohtade loomise stimuleerimisele põllumajanduses. Meetme raames tehtavate investeeringute puhul on olulisel kohal traditsioonilise kultuurimaastiku säilitamine läbi keskkonnasõbralikumate maaviljelusmeetodit. Meetme üheks eesmärgiks on ka omatoodetud põllumajandussaaduste töötlemisele ja seeläbi põllumajandusettevõtjate toodetud lisandväärtuse suurendamisele kaasaaitamine.

Toetust saavad taotleda mikropõllumajandustootjad (sh mikropõllumajandustootjate ühistegevuse organisatsioonid), kes annavad tööd vähem kui 10 inimesele ja kelle aastane müügitulu koos muude ärituludega ja aastabilansi kogumaht ei ületa 31,2932 mln krooni (2 mln eurot). Samas peab mikropõllumajandustootja aastane omatoodetud põllumajandussaaduste müügitulu või nendest töödeldud toodete müügitulu olema rohkem kui 37 552 krooni (2400 eurot). Lisaks peab mikropõllumajandusettevõtja olema kasumis, aga aastane puhaskasum ei tohi samas ületada üks mln krooni.

Suurematel äriühingutel ega muudel juriidilistel isikutel kui käesoleva alameetme tähenduses sätestatud mikropõllumajandustootja ning füüsilistel isikutel, kes tegelevad põllumajandustootmisega füüsilisest isikust ettevõtjana, mille aastane müügitulu koos muude sissetulekutega, aastabilanss ja töötajate arv on suurem, kui käesoleva meetme tähenduses sätestatud mikropõllumajandustootja, ei tohi olla suuremat osalust kui 25%.

Kui toetust taotleb kontserni kuuluv emaettevõtja või tüdarettevõtja, ei tohi kontsern olla suurem kui mikropõllumajandustootja.

Toetust on võimalik taotleda erinevateks põllumajandustootmise arendamiseks suunatud investeeringuteks (põllumajanduslike tootmishoonete ja -rajatiste ehitamine, põllumajanduslikuks tootmiseks vajalike masinate ja seadmete soetamine jne). Täpsemad nõuded toetuse taotlemiseks kehtestab põllumajandusminister.

Maksimaalne toetussumma programmiperioodi jooksul (2007–2013) taotleja kohta on 100 000 eurot. Samas ei tohi toetus ületada:

- 40% investeeringu maksumusest;
- 50% investeeringu maksumusest LFA piirkonnas või noortele põllumajandustootjatele väljaspool LFA piirkonda;
- 60% investeeringu maksumusest noortele põllumajandustootjatele LFA piirkonnas;

Traktorite ostmise puhul on toetuse määr 5% võrra väiksem eelpool nimetatud protsentidest.

Mikropõllumajandustootjate ühistegevuse organisatsioonide või kolme või enama mikropõllumajandustootja koos taotlemise korral on toetusmäär kuni 300 000 eurot programmiperioodi jooksul.

Üks taotleja saab investeeringutoetust taotleda üksi, läbi mikropõllumajandustootjate ühistegevuse organisatsioonide või koos teiste mikropõllumajandustootjatega. Kokku ei tohi ühe taotleja toetussumma ületada 200 000 eurot programmiperioodi jooksul. Kontserni kuuluvad mikropõllumajandustootjad saavad kontserni kohta kokku programmiperioodi jooksul taotleda 100 000 eurot.

Rakendamine aastatel 2007–2010

Meetme rakendamine algas 2007. a detsembris, toimunud on kolm taotlusvooru, neljas voor avati detsembris 2010.

Meetme eelarve on kokku 99,2 miljonit eurot ning tänaseks on toetust taotletud 73,2 miljonit euro eest, sellest on toetusteks määratud 88,3% (64 680 470 eurot). Määratud teotustest kokku on välja makstud 36,7%, sealjuures esimeses taotlusvoorus määratud toetusest on välja makstud 91,1%, teises taotlusvoorus määratud toetusest 69,0% ja kolmandas taotlusvoorus määratud toetusest 34,7%.

Tabel 1. Ülevaade toimunud taotlusvoorudest seisuga 31. detsember 2010

Taotlusvoor	Eelarve (miljoni-eurot)	Toetuse taotlemine		Toetuse määramine		Välja makstud toetus (eurot)
		Taotletud toetus (eurot)	Taotluste arv	Määratud toetus (eurot)	Taotluste arv	
17.12.07– 07.02.08	35,4	36 863 740	889	35 445 998	849	33 863 610
24.10.–15.12.08	22,4	23 564 736	577	21 445 268	533	16 270 807
16.11.–30.11.09	7,7	13 497 936	467	7 789 204	308	4 683 588
09.12– 22.12.10	7,7					
Kokku	73,2	73 926 411	1933	64 680 470	1690	54 818 005

Kõige suurema osa määratud toetustest, 58,0% (37 487 228 eurot) on läinud taimekasvatusele (tabel 4). Sellest on välja makstud 85,0% (31 845 509 eurot). Piimatootmise edendamiseks on määratud toetusi 4 351 530 euro ulatuses, sellest on välja makstud 77,5% (3 370 882 eurot). Oluline osa investeringutest on määratud segatoomisse 29,0% (18 745 289 eurot). Tähele tuleb panna, et kuigi investeringute tegemisega võib alustada alates toetuse taotluse esitamisest, siis pidevalt muutuvast majandusolukorras soovivad taotlejad olla kindlad, et toetuse teostatavatele investeringutel PRIA poolt ka määratakse ja alles siis alustatakse investeringute tegemist.

Keskmine määratud toetuse toetussumma oli kolmes toimunud taotlusvoorus taotleja kohta keskmiselt 38 272 tuhat eurot ja see moodustas taotleja kohta maksimaalsest võimalikust toetussummast 38%.

Eesmärkide saavutamine

→ Toetuse saajad

Maakondade lõikes on kõige enam toetusi (7,3 miljonit eurot) määratud Tartumaale. Kogu määratud toetustest moodustavad toetused Võrumaale ja Viljandimaale 10%, kuhu määratud toetussumma kokku on 13,1 miljonit eurot. Järgnevad Pärnumaa ja Lääne-Virumaa, neile määratud toetuse summad moodustavad kogusummast vastavalt 9% ja 8%. Väiksemad määratud toetuse summad on olnud Harjumaal 2,6 euro ulatuses ja 1,1 miljoni euro ulatuses Hiiumaal.

LFA ala toetuse saajate arv on igas taotlusvoorus jätkuvalt tõusnud, kolmandas taotlusvoorus oli nende osakaal üle 50%, samuti on pidevalt tõusnud noorte taotlejate osakaal, mis oli kolmandas taotlusvoorus üle 20%.

Ettevõtlusvormide lõikes on kolmes taotlusvoorus kokku määratud toetuste hulgas olnud enim füüsilisest isikust ettevõtjate projekte (77,6% kogu taotlejate arvust). Füüsilisest isikust ettevõtjate 1311 projektile määratud toetussumma oli 43 832 641 eurot (67% kogu määratud toetussummast). Keskmine toetuse summa oli 38 025 eurot, mis on 4793 euro võrra suurem, kui toetust taotlenud füüsilisest isikust ettevõtjatel (tabel 2).

Tabel 2. Määratud toetus ettevõtlusvormide lõikes seisuga 01.12.2010

Ettevõtlusvorm	Taotluste arv	Toetuse summa	Keskmine toetuse summa
Aktsiaselts	10	578 624	57 862
Füüsilisest isikust ettevõtja	1 311	43 832 641	33 232
Osaühing	356	19 575 686	54 528
Tulundusühistu	13	693 520	53 348
Kokku	1 690	64 680 470	38 025

→ Investeeringud

Peamised investeeringuvaldkonnad on olnud taimekasvatus ning segatootmine, mis kokku moodustavad 87,3%. Investeeringuid taimekasvatusse kavandatakse 81,9 miljonit euro ulatuses, mis moodustab suure osa kogu investeeringuvaldkonna abikõlblikest investeeringuteest (58,2%). Väljamakstud osa kogu määratud toetusest on taimekasvatusel olnud 31,8 miljonit eurot, moodustades kogu väljamakstud määratud toetuse summas 85%.

Teine oluline investeeringuvaldkond on olnud segatootmine summas 41 miljonit eurot, moodustades kogu abikõlblikust investeeringute summast 29,1%. Segatoomisesse on määratud toetust 18,7 miljonit eurot, mis moodustab kogu väljamakstud määratud toetuse summast 89,8%. Suurim väljamakstud osa kogu määratud toetusest on linnukasvatusel.

Tabel 3. Investeeringute teostamine valdkonniti seisuga 01.12.2010

Investeeringu valdkond	Investeeringu suurus	Määratud toetus	Väljamakstud toetus	Osa kogu abikõlblikust investeeringust (%)	Osa kogu määratud toetusest, (%)	Väljamakstud osa kogu määratud toetusest, (%)
Aiandus	3 361 627	1 585 568	1 003 443	2,4	2,5	63,3
Linnukasvatus	2 770	1 385	1 385	0,0	0,0	100,0
Loomakasvatus, v.a piimatootmine	3 848 286	1 926 160	1 494 531	2,7	3,0	77,6
Piimatootmine	9 390 498	4 351 530	3 370 882	6,7	6,7	77,5
Püsiluhtuurid	482 088	240 316	59 980	0,3	0,4	25,0
Seakasvatus	813 953	342 990	210 678	0,6	0,5	61,4
Segatootmine	41 006 506	18 745 289	1 683 159	29,1	29,0	89,8
Taimekasvatus	81 951 165	37 487 227	31 845 509	58,2	58,0	85,0
Kokku	140 856 897	64 680 469	54 818 004	100	100	84,8

Tegevuste lõikes on kõige enam (65%) toetusi määratud masina või seadme ostmiseks ja paigaldamiseks ning 30% toetustest on määratud traktori ostmiseks. Hoonete ja rajatiste ehitamine valdkonnas on väljamakseid tehtud kahes esimeses taotlusvoorus 43%-l heakskiidetud taotlustest (tabel 4).

Tabel 4. Toetuse jagunemine tegevustele ja väljamaksete osakaal tegevustes

Tegevuse nimetus	Määratud taotluste osakaal	Määratud abikõlbulik maksumus	Määratud toetuse summa osakaal	Makstud taotluste arv	Väljamakstud toetuse osakaal tegevuste määratud toetusest
Hoone või rajatise ehitamine ja rekonstrueerimine	81	4%	4%	39	43,2%
Masina või seadme ostmine ja paigaldamine	1474	63%	65%	1060	69,6%
Traktori ostmine	770	32%	30%	615	77,4%
Muud tegevused	186	1%	1%	1797	70,5%

Valdkondade lõikes on kõige enam toetusi määratud taimekasvatuse (üle 50%) ja segatootmise valdkonda (30%), vähem on meetmest toetatud loomakasvatust ja piimatootmist ning aianduse valdkonda. Loomakasvatuse osakaal on madalam, kuna selle valdkonna ettevõtjad saavad taotleda toetust meetmest 1.4.2.

→ **Indikaatorid**

Kolmes taotlusvoorus kokku on toetus määratud 1241 erineva ettevõtja 1686 taotlusele, et ettevõtjate arv vastaks sihttasemel toodule peaks toetusi määrama veel 1288 taotlejale.

Investeeringute maht oli meetme eesmärkides planeeritud 210,9 mln eurot. Kolme taotlusvooru järel on väljamakstud toetuste abil elluviidud investeeringute maht 140,8 miljoni eurot, mis moodustab 66,7% eesmärktasemest. Väljamakstud toetatud tegevuste nimistu on mitmekesine ja toetatud on väga erinevaid tegevusi.

Mõjunäitaja osas on püsihindaja seisukohal, et hinnanguid anda on veel vara. Kuna enamused investeeringuid teostanud toetuse saajatest on investeeringu osaliselt või täies mahus ellu viinud 2009. aastal, on võimalik mõju hinnata kõige varem alles 2010. aasta majandusnäitajate alusel.

→ **Erinevused taotlusvoorude lõikes**

Taotlusvoorude lõikes on keskmise toetuse määr toetuse saajatel iga taotlusvooriga suurenenud. Tõus on tingitud olukorrast, et III taotlusvoorus said toetust ettevõtjad, kelle hindamistulemused olid kõrgemad, samas I ja II taotlusvoorus said toetust enamused taotlustest (92–96%).

Üheks hindamiskriteeriumiks on nii toetuse määra kui ka ettevõtjate paremusjärjestust mõjutav noore ettevõtja kriteerium. Kindlasti mõjutab toetuse määra tõusu ka ettevõtjate parem ettevalmistus, mille käigus ehitised planeeritakse ebasoodsatele aladele või ettevõtte antakse üle noorematele tegijatele.

Tabel 5. Ülevaade kolme taotlusvooru tulemustest toetuse määramisandmete alusel

Näitaja	Kolm taotlusvooru kokku	I taotlusvoor	II taotlusvoor	III taotlusvoor
Toetust saanud taotluste arv	1686	849	533	304
Toetust saanud uute ettevõtjate arv	1241	849	259	133
Määratud toetuse summa, mln krooni	64,6	35,4	21,4	7,7
Toetatava investeeringu summa, mln kr	140,5	78,4	46,1	16,0
Keskmine toetuse määr (%)	45,9	45,2	46,5	48,1

Alljärgnev tabel 6 annab ülevaate tegevustest, mis on olnud toetuse saajatel kolmes taotlusvoorus.

Populaarseimate tegevusteks on olnud järgmised tegevused:

1. masina ja seadme ostmine (v.a traktor);
2. traktori soetamine;
3. hoone ja rajatise ehitamine;
4. istikute ostmine;
5. mesindustarvikute soetamine.

Tabel 6. Enam esinenud tegevused kolmes taotlusvoorus

Taotlusvoor	Masina ja seadme ostmine, %	Traktori ostmine, %	Hoone või rajatise ehitamine, %	Istikud (marjad, pöösad ja viljapuu), %	Mesindustarvikud, %
I taotlusvoor – arvuline osatähtsus tegevustest kokku	56,2	37,6	1,8	0,9	1,1
I taotlusvoor – rahaline osatähtsus määratud toetusest	64,4	32,8	1,7	0,2	0,1
II taotlusvoor – arvuline osatähtsus tegevustest kokku	61,7	26,4	2,8	2,2	1,2
II taotlusvoor – rahaline osatähtsus määratud toetusest	66,1	26,4	5,4	0,6	0,3
III taotlusvoor – arvuline osatähtsus tegevustest kokku	60,8	17,9	4,8	4,8	3,2
III taotlusvoor – rahaline osatähtsus määratud toetusest	64,2	27,5	4,4	1,5	0,4

Ülejäänud tegevuste nii rahaline kui arvuline osatähtsus jäi alla 1,8%. Olulise osa nii toetatud taotluste arvust, kui ka rahalises mahust moodustab kõigis taotlusvoorudes masinate ja seadmete ost (rahaliselt üle 60%). Suur osa toetatud projektidest sisaldab traktorite soetamist, mille osatähtsus on võrreldes I taotlusvooruga mõningal määral vähenenud (rahaliselt üle 19%). Mõningane vähenemine on seotud kordustaotluste arvu suure osatähtsusega. I ja II taotlusvoorus sai toetust traktorile kokku 670 erinevat ettevõtjat. III taotlusvoorus sai toetust põllumajandustehnikale (v.a traktor) 109 ettevõtjat, kes olid toetust saanud I ja/või II taotlusvoorus traktori soetamiseks. See moodustab 16% traktorile toetust saanud ettevõtjate arvust.

Hoonete ja rajatiste ehitamine moodustas rahaliselt I taotlusvoorus kolmanda populaarseima tegevusena 1,7% kogu I taotlusvooru eelarvest ning järgnevatel taotlusvoorudel on osatähtsus kasvanud. III taotlusvoor paistab silma populaarsete tegevuste lisandumisega, mille arvulise või rahalise mahu osatähtsus ületab 1,8%.

Masinate ja seadmete osatähtsuse suur hulk tuleneb meetme spetsiifikast. Meede 1.4.2 toetab loomakasvatusehitisi ja meede 1.4.1 rakendusmäärusega välistatakse toetatavad tegevused, mis on lubatud meetmest 1.4.2.

→ Üldine hinnang rakendamise edukusele

Meetme rakendamine on olnud edukas ning on oluline väikeste kuni 10 töötajaga põllumajandusettevõtete konkurentsivõime toetamisel. Püsihindaja on seisukohal, et meede on kaasa aidanud uute masinate ja seadmete ning traktorite kasutuselevõttule ning soodustanud tootmistegurite paremat kasutamist põllumajandusettevõtetes.

Vaehindaja on seisukohal, et alameede 1.4.1 puhul on nõudlus antud toetuse järgi suur. Seda kinnitab suur taotluste hulk taotlusvoorudes ning toetuste abil investee-ringuteplaanide hea elluviimine (väljamaksete osakaal heakskiidetud toetustes on kõrge). Toetus on valdavalt läinud teraviljakasvatuse ja segatootmisse, teisi valdkondi on vähem toetatud.

11.3 Meede 1.4.2 „Investeeringud loomakasvatusehitistesse“

Harry Pässä, põllumajandusministeeriumi maaettevõtluse büroo peaspetsialist

Meetme eesmärk on põllumajandusega tegelevate ettevõtjate konkurentsivõime suurendamine, sh uute tehnoloogiate ja innovatsiooni kasutuselevõtmise soodustamine ning ka keskkonna- ja tööohutuse ning loomade heaolu parandamisega kaasnevate nõuete täitmisele kaasaaitamine.

Toetust saavad taotleda veise-, sea-, lamba-, kitse-, hobuse- või linnukasvatusega tegelevad põllumajandustootjad, põllumajandustootjate ühistegevuse organisatsioonid või omavahel lepingulist koostööd tegevad iseseisvad põllumajandustootjad.

Antud meetme raames toetatakse investeeringuid loomakasvatushoonete ehitamiseks ja rekonstrueerimiseks. Toetatavad investeeringud on näiteks ehitusprojekt ja projekteerimiseks vajalik ehitusgeoloogiline ja -geodeetiline uurimistöö, ehituskrunti ettevalmistavad mullatööd, kui need on ehitusprojektiga ette nähtud, loomakasvatushoone ehitus või rekonstrueerimine, sõnniku-, silo- ja söödahoidla ehitus või rekonstrueerimine ja selle seadmete soetamine, farmiseadmed (sh. pesuseadmed, külmutusseadmed, sõnnikueemaldamiseseadmed, paiksed söötmiss- ja jootmiseseadmed, ventilatsiooni-seadmed, matid, vaakumseadmed, inkubaatorid jne). Keskkonnakompleksloa kohustusega põllumajandustootjatel toetatakse PVT nõuetele vastavaid investeeringuid. Täpsem lubatud investeeringute loetelu kehtestatakse rakendusmäärusega.

Maksimaalne toetussumma programmiperioodi jooksul (2007–2013) on 500 000 eurot. Samas ei tohi toetus ületada:

- 40% investeeringu maksumusest;
- 50% investeeringu maksumusest LFA piirkonnas või noortele põllumajandustootjatele väljaspool LFA piirkonda;
- 60% investeeringu maksumusest noortele põllumajandustootjatele LFA piirkonnas;
- vastavalt tootmistüübile kehtestatud loomakoha maksumust.

Täpsemad toetusmäärad sätestatakse meetme rakendusmäärusega.

Rakendamine aastatel 2007–2010

Meedet 1.4.2 rakendatakse alates 2007. aastast. 2010. aasta lõpuks on toimunud kokku neli taotlusvoor, millest kolme voo kohta on tehtud juba ka toetuse määramise otsused (tabel 1).

Meetme väljatöötamisel arvestati põllumajandusliku tootmise tõsise investeeringuvajakuga, mis on sektoril olnud juba 1990-ndatest aastatest ja mida veelgi suurendasid uued täiendavad keskkonna- ja loomade heaolunõuded, mis kaasnesid Eesti astumisega Euroopa Liitu. Investeeringuvajak ohustab põllumajandussektori konkurentsivõimet keskmises ja pikas perspektiivis, mistõttu on perioodil 2007–2013 oluline toetada investeeringuid pika tasuvusajaga veise-, sea-, lamba-, kitse-, hobuse- või lindude pidamisega seotud loomakasvatusehitisse (sh sõnniku- ja söödahoidlad ning juurdepääsuteed).

Meetme indikatiivne eelarve perioodil 2007–2013 on 81 mln eurot, sellest on toetusteks määratud 75,3% (61 mln eurot). Määratud toetust on kokku välja makstud 36,7%, sealjuures esimeses taotlusvoorus määratud toetusest on välja makstud 66,1%, teises taotlusvoorus määratud toetusest 19,5% ja kolmandas taotlusvoorus määratud toetusest 1,3%.

Tabel 1. Ülevaade toimunud taotlusvoorudest seisuga 31. detsember 2010

Taotlusvoor	Eelarve (eurot)	Toetuse taotlemine		Toetuse määramine		Välja makstud toetus (eurot)
		Taotletud toetus (eurot)	Taotluste arv	Määratud toetus (eurot)	Taotluste arv	
17.12.07– 20.02.08	27 511 094	30 067 092	128	27 520 954	128	18 191 433
24.10.–15.12.08	20 323 904	23 490 503	100	20 730 164	89	4 029 034
12.10.–26.10.09	12 389 273	18 239 288	106	12 761 012	83	164 152
27.10.–15.11.10	12 462 771	23 258 859	122			
Kokku	72 687 042	72 687 042	456	61 012 131	300	22 384 619

Kolme taotlusvooru peale kokku on meetme 1.4.2 raamest tehtud rahastamise otsus 300 projekti kohta.

Kõige suurema osa (58,2% ehk 35,5 mln eurot) määratud toetustest läheb veiskasvatusele. Sellest on välja makstud 35,4% (12,58 mln eurot). Seakasvatuse edendamiseks on määratud toetusi 11,9 mln euro ulatuses, sellest on välja makstud 43,2% (5,1 mln eurot).

Kõige kõrgem (71,1%) on väljamakstud toetuste osa määratud toetustest linnukasvatuses, kus on välja makstud kokku 1,1 mln eurot. Kogu määratud toetuse summa linnukasvatuses oli 3 mln eurot.

Investeeringute teostamine veisekasvatuses on aeglasem. See on seletatav piimahindade järsu langusega 2009. aastal. Eesti Konjunktuuriinstituudi andmetel langes piima kokkuostuhind võrreldes 2008. aastaga 41,1%. Samal ajaperioodil jäi aga sealihaga kokkuostuhind praktiliselt samaks, millega on seletatav ka suurem teostatud investeeringute osatähtsus seakasvatuse projektide hulgas.

Keskmine määratud toetuse toetussumma oli taotleja kohta keskmiselt 203,4 tuhat eurot ja see moodustas taotleja kohta maksimaalsest võimalikust toetussummast 40,7%.

Eesmärkide saavutamine

→ Toetuse saajad

Maakondade lõikes on kolme voo peale kokku kõige enam toetusi (7,5 mln eurot) määratud Lääne-Virumaale, kus soovitakse teostada toetuse abil investeeringuid kokku 28,7 mln euro eest. Kogu määratud toetustest moodustavad toetused Lääne-Virumaale 18,8% ja kogu kavandatud investeeringutest 19,5%.

Lääne-Virumaale järgneb Pärnumaa, kuhu määrati toetusi summas 7,2 mln eurot ja kus soovitakse teostada investeeringuid ligi 17 mln euro ulatuses. Pärnumaal rahastatavad projektid moodustavad kolme taotlusvoo peale kokku 12,0% (kogu kavandatud investeeringutest 11,5%).

Tartumaale määrati toetusi ligi 6 mln euro ulatuses, investeeringud soovitakse seal teha 15 mln euro ulatuses. Kogu määratud toetustest moodustavad toetused Tartumaal 9,9% ja kogu kavandatud investeeringutest 10,1%.

LFA ala rahastavate projektide osakaal määratud toetuse summast on 33,1% (20,2 mln eurot), sellest omakorda LFA alal tegutsevatele noortele põllumajandustootjatele määratud toetus moodustas 16,9% (3,4 mln eurot).

Kokku on kolmes taotlusvoorus määratud toetuste hulgas olnud enim osaühingute projekte (52,3% kogu taotlejate arvust). Osaühingute projekte oli 157, neile määratud toetussumma oli 42,25 mln eurot (69% kogu määratud toetussummast). Keskmine toetuse summa oli 269 144,24 eurot, mis on 74 673,25 euro võrra väiksem, kui toetust taotlenud aktsiaseltsidel (tabel 2).

Tabel 2. Määratud toetus ettevõtlusvormide lõikes seisuga 24.11.2010

Ettevõtlusvorm	Taotluste arv	Toetussumma	Keskmine toetussumma
Aktsiaselts	19	6 532 532	343 817
Füüsilisest isikust ettevõtja	111	9 312 252	83 894
Osaühing	157	42 255 645	269 144
Tulundusühistu	13	2 911 702	223 977
Kokku	300	61 012 131	203 374

Eesti Maaülikooli⁹ poolt püsihindamise käigus teostatud analüüsi kohaselt domineerisid toetuse taotlejate hulgas kuni 63 912 eurot toetust taotlenud FIE-d ja üle 319 558 euro toetust taotlenud äriühingud, nende ettevõtjate keskmised müügitulud olid vastavalt 51 129 eurot ja 703 028 eurot (tabel 3).

Tabel 3. Taotlejate hulgas domineerinud ettevõtjad

Toetuse taotleja	Ettevõtjate arv	Keskmine müügitulu, EUR	Keskmine töötajate arv	Keskmine puhaskasum, EUR
kuni 63 912 eurot toetust taotlenud FIE-d	28	51129	2	25565
üle 319 558 euro toetust taotlenud äriühingud	23	703028	26	76694

→ Investeeringud

Määratud toetusi kavandatakse kasutada peamiselt veiste pidamiseks mõeldud loomakasvatusehitistesse ja seadmetesse investeerimisel. Investeeringuid veisekasvatuse kavandatakse 88,7 miljoni eurot ulatuses, mis moodustab kogu kavandavatest investeeringutest 59,7% (tabel 4).

Veisekasvatuse (eriti piimakarjakasvatuse) suur osatähtsus kavandatavates investeeringutes tuleneb selle loomakasvatusharu

suurest kapitalimahukusest, aastate jooksul tekkinud olulisest investeeringuvajakust ning suuremate tootjate puhul ka kohustusest viia tootmine vastavusse "Saastuse kompleksse vältimise ja kontrollimise seaduse" kompleksloa tingimustega. Suuri investeeringuid tingib ka asjaolu, et loomakasvatajad peavad oma sõnniku- ja silohoidlad vastavusse viima Veeseadusega kehtestatud nõuetele.

Sööda- ja sõnnikuhoidlate ehitamiseks ja rekonstrueerimiseks kavandatakse investeeringuid 8,4 miljoni euro ulatuses, mis moodustab 12,9% kogu abikõlblikest investee-

⁹ Eesti Maaelu Arengukava 2007–2013 meetme 1.4.2 „Investeeringud loomakasvatusehitistesse“ rakendamistulemuste analüüs
III taotlusvoor Teostaja: Eesti maaelu arengukava 2007–2013 1., 3. ja 4. telje püsihindaja Maamajanduse uuringute ja analüüsi osakond Majandus- ja sotsiaalinstituut Eesti Maaülikool

ringutest. Samas on investeeringuid sööda- ja sõnnikuhoidlatesse seni kõige vähem teostatud – välja on makstud vaid 23,1% kogu sööda- ja sõnnikuhoidlatele määratud toetusest (tabel 4).

Tabel 4. Investeeringute teostamine valdkonniti seisuga 04.10.2010

Investeeringu valdkond	Investeeringu suurus	Määratud toetus	Välja makstud toetus	Osa kogu abikõlblikust investeeringust (%)	Osa kogu määratud toetusest, (%)	Välja makstud osa kogu määratud toetusest, (%)
Veisekasvatuse ehitised ja seadmed	88 700 099	35 496 096	12 578 957	59,7	58,2	35,4
Seakasvatuse ehitised ja seadmed	28 460 329	11 864 688	5 123 160	19,2	19,4	43,2
Linnukasvatuse ehitised ja seadmed	7 234 752	2 914 305	2 073 185	4,9	4,8	71,1
Sööda- ja sõnnikuhoidlad	19 124 421	8 447 759	1 949 376	12,9	13,8	23,1
Juurdepäästeed	2 342 711	1 070 450	284 482	1,6	1,8	26,6
Kokku	148 463 037	61 012 131	22 384 619	100,0	100,0	36,7

→ Indikaatorid

Kokku on toetust saanud 300 taotlejat, mis moodustab 50% sihttasemest. Määratud toetusega projektide kavandatav investeeringute kogumaht (148,5 miljonit eurot) ületab planeeritud sihtsaset 10,9% võrra.

Tulemusnäitaja “Põllumajandustootjate arv, kes toodavad uusi tooteid või kasutavad uusi tootmisviise” puhul näitab vahehindaja läbiviidud küsitlus, et valdav osa põllumajandusettevõtjad (vastanutest 88,3%) leiab, et toetus on võimaldanud neil tootmist efektiivsemaks muuta, aidanud kasutusele võtta uut tehnoloogiat ning juurutada innovatsiooni.

Mõjunäitaja osas on püsihindaja seisukohal, et hinnanguid anda on veel vara. Kuna enamuse investeeringuid teostanud toetuse saajatest on investeeringu osaliselt või täies mahus ellu viinud 2009. aastal, on võimalik mõju hinnata kõige varem alles 2010. aasta majandusnäitajate alusel.

→ Erinevused taotlusvoorude lõikes

Taotlusvoorude lõikes on veisekasvatuse sektori osa määratud toetustes vähenenud 68,6%-lt – 46,4%-ni. Veisekasvatuse suurem osakaal varasemates taotlusvoorudes on põhjendatav asjaoluga, et 2005. ja 2006. aastal ei saanud veisekasvatavad esitada taotlusi toetuste saamiseks investeeringute teostamiseks, kuid arvestades veisekasvatuse suurt kapitalimahukust ning sellest tulenevat iga-aastast suurt kulumit, oli investeeringuvajak eriti suur. Lisaks tuli veisekasvatajatel arvestada ka uute

II taotlusvoor						
Veisekasvatusehitised ja seadmed	26 370 316	10 687 088	1 416 100	630 678	5,9	51,6
Seakasvatusehitised ja seadmed	10 585 598	4 140 955	3 641 630	1 538 346	37,1	20,0
Linnukasvatusehitised ja seadmed	2 961 295	1 287 133	1 858 327	777 370	60,4	6,2
Sööda- ja sõnnikuhoidlad	8 695 748	3 727 609	1 593 858	700 466	18,8	18,0
Juurde päästeed	859 719	397 325	367 737	153 521	38,6	1,9
Kogu taotlusvoor	50 568 300	20 730 164	9 387 788	4 029 034	19,4	100,0
III taotlusvoor						
Veisekasvatusehitised ja seadmed	13 879 781	5 920 713	114 472	66 037	1,1	46,4
Seakasvatusehitised ja seadmed	7 319 350	3 149 068	50 211	22 600	0,7	24,7
Linnukasvatusehitised ja seadmed	1 148 756	331 357	0	0	0,0	2,6
Sööda- ja sõnnikuhoidlad	5 355 098	2 467 917	132 800	66 400	2,7	19,3
Juurde päästeed	787 310	348 336	0	0	0,0	2,7
Kogu taotlusvoor	29 619 534	12 761 012	315 715	164 152	1,3	100,0

→ Üldine hinnang rakendamise edukusele

Meetme rakendamine on olnud edukas – määratud toetusega projektide kavandata-
vate investeeringute kogumaht ületas juba kolmanda taotlusvooru lõpus planeeritud
sihtaset. Toetus on võimaldanud põllumajandustootjatel tootmist efektiivsemaks muuta
ja aidanud kasutusele võtta uut tehnoloogiat ning juurutada innovatsiooni.

Vaehindaja on seisukohal, et alameede 1.4.2 on oluline loomakasvatusega tegelevate
põllumajandusettevõtete konkurentsivõime toetamise seisukohast. Kuigi meetmest
toetuse taotlemine on kulgenud edukalt, on investeeringute elluviimine seotud riski-
dega isegi toetuse saamise korral. Toetus on valdavalt läinud veiste (sh piimakarja) ja
segatootmisega tegelevatele ettevõtetele loomapidamishitiste rajamiseks. Investee-
ringuplaanide mitterealiseerumine seaks ohtu keskkonna- ja loomapidamistingimuste
nõuete täitmise, ettevõtete jätkusuutlikkuse ja sektori konkurentsivõime.

11.4 Alameede 1.4.3 „Investeeringud bioenergia tootmisesse“

Marti Mandel, põllumajandusministeeriumi maaettevõtluse büroo peaspetsialist

Meetme eesmärk on põllumajandusega tegelevate ettevõtjate konkurentsivõime suurendamine, sh uute tehnoloogiate ja innovatsiooni kasutuselevõtmise soodustamine, keskkonnanohu ja maastikuhoolduse tagamine, energiatoorme tarnekindluse, energiakandjate mitmekesisuse ja energiatootmise hajutatuse parandamisele kaasa aitamine.

Toetust saavad põllumajandusega tegelevad ettevõtjad ning põllumajandustootjate ühistegevuse organisatsioonid ja omavahel lepingulist koostööd tegevad iseseisvad põllumajandustootjad. Ühistegevuse raames investeeringutoetust taotlevate organisatsioonide kõik liikmed peavad olema põllumajandustootjad.

Antud meetme raames toetatakse biomassi kasvatamiseks ja töötlemiseks ja/või bioenergia tootmisele suunatud investeeringuid. Põhilisteks investeeringuteks on biomassi töötlemiseks ja bioenergia tootmiseks vajalikke hoonete ja rajatiste ehitamine ning energiavõsa kasvatamiseks, biomassi töötlemiseks ja bioenergia tootmiseks vajaliku masina ja seadme ostmine ja paigaldamine (v.a. mikropõllumajandusettevõtete arenda-

mise alameetmest toetavad traditsioonilised põllumajandusmasinad ja -seadmed mida kasutatakse biomassi tootmiseks). Täpsemad toetuse taotlemise tingimused kehtestab põllumajandusminister.

Maksimaalne toetussumma programmiperioodi jooksul (2007–2013) on 300 000 eurot. Samas ei tohi toetus ületada:

- 40% investeeringu maksumusest;
- 50% investeeringu maksumusest LFA piirkonnas või noortele põllumajandustootjatele väljaspool LFA piirkonda;
- 60% investeeringu maksumusest noortele põllumajandustootjatele LFA piirkonnas.

Üks põllumajandustootja saab investeeringutoetust taotleda üksi, läbi põllumajandustootjate ühistegevuse organisatsioonide või läbi iseseisvate põllumajandustootjate omavahelise lepingulise koostöö. Kokku ei tohi ühe põllumajandustootja toetussumma ületada 4 693 980 krooni (300 000 eurot).

Rakendamine aastatel 2008–2010

Meedet 1.4.3 rakendatakse alates 2008. aastast. 2008. aastal määrati toetust kokku 2140 064 eurot ja 2009. aastal 1 017 226 eurot. Määratud toetustest kokku on 2010. aasta lõpu seisuga välja makstud 42% (1,35 miljonit eurot). 2008. aastal määrati toetus 27-le ning 2009. aastal 10-le taotlejale. Keskmise määratud toetus taotleja kohta oli 2008. aastal 79 262 eurot ja 2009. aastal 101 723 eurot.

Meetme väljatöötamisel arvestati erinevate põllumajandussektori puudutavate vajadustega ja väljakutsetega, millest olulisemad on kliimamuutuste leevendamine, põllumajanduse ja metsanduse võimaluste senisest parem kasutamine taastuva tooraine

tootmisel, maapiirkondades majandustegevuse edendamine ja töökohtade loomine, uute tehnoloogiate kasutuselevõtt ning energiatootmise tarnekindluse, mitmekesisuse ja hajutatuse suurendamine.

Meetme alusel toetatavad tegevused on energiavõsa kasvatamiseks, bioenergia tootmiseks ja biomassi töötlemiseks vajalike masinate ja seadmete ostmine ning hoonete ja rajatiste ehitamine. Bioenergia all mõistetakse biomassist toodetud elektri- ja soojusenergiat ning transportkütust. Lisaks on meetme alusel toetuskõlbulik nimetatud ehitise juurde kuuluva juurdepääsutee, veevarustus- ja kanalisatsioonisüsteemi ning elektripaigaldise ehitamine. Samuti toetatakse vajadusel investeeringut ettevalmistavate tööde läbiviimist ning omanikujärelevalvet investeeringuobjekti ehitamise ajal.

Meetme rakendamise kahel esimesel aastal oli toetuskõlbulik ka energiavõsa istikute ja pistokste ostmine. Alates 2010. aastast otsustati see võimalus kaotada, kuna puidupõhise biomassi tootmine ja kasutamine on Eestis niigi hoogustunud ja muutunud kasumlikuks ning selle täiendav toetamine ei ole enam vajalik. Selle asemel on otsustatud fookus suunata valdkondadele, mis veel võrreldaval määral käivitunud ei ole, näiteks rohtse biomassi kasutamine energia tootmiseks või biogaasi tootmine.

Meetme eelarve oli algselt 25,3 miljonit eurot, kuid 2010. aastal otsustati seda taotluste planeeritust madalama laekumise tõttu vähendada ligi 9,6 miljoni euro võrra, mille järel uueks eelarveks sai 15,7 miljonit eurot. Sellest on kahe aastaga toetusteks määratud 20% (3,2 miljonit eurot).

Eesmärkide saavutamine

→ Toetuse saajad

Maakondade lõikes on summama kõige enam toetust (859 112 eurot) määratud Valgamaale, kuid selle summa täidavad sisuliselt kolm maksimaalsele toetussummale lähedast taotlust. Kõige rohkem toetuse taotlemise avaldusi rahuldati Põlvamaa taotlejate puhul (6), kuid määratud toetuse kogusumma on võrreldes Valgamaaga enam kui kaks korda väiksem.

→ Investeeringud

Määratud toetustest moodustas kõige suurema osa mitmesuguste biomassi töötlemise ja laadimise seadmete ning katelde ostmise toetamine. Üsna levinud investeeringud oli puidu- või põhuhakkurid ja laadurid. Mitmel korral investeeriti terviklahendusse, soetades koos puiduhakkuri, laaduri ja põleti. Neljal juhul määrati toetus biogaasi tootmise seadmete soetamiseks ning kahel juhul toetati rapsiõli pressi ostmist. Lisaks määrati 2008. aastal toetus taotlejale energiapaju istikute soetamiseks koos katla ja puiduhakkuriga.

→ Üldine hinnang rakendamise edukusele

Meetme rakendamine jäi kahel esimesel aastal, eriti 2009. aastal, tublisti alla soovitud määra. Kahe aastaga on toetusteks määratud vaid 20% meetme eelarvest, seda arvestades meetme eelarve kärpimist. Toetuse saajaid on seni kokku vaid 37, mis moodustab perioodi peale sihttasemeks seatud 180-st vaid 20%.

Positiivseks märgiks on taotluste märksa edukamalt alanud 2010. aasta taotlusvoorus, mil laekus taotlusi võrreldes varasemaga oluliselt enam. Kokku esitati 2010. aastal taotlusi toetuse saamiseks enam kui nelja miljoni euro ulatuses. 2010. aasta taotlusvooru toetuste määramine leiab aset 2011. aasta veebruaris.

MAK vahehindamisel läbiviidud fookusgrupis ja intervjuudel osalenute hinnangul on muutunud majandusolukord pärssinud bioenergia valdkonna investeeringute planeerimist ja investeerimisotsused on edasi lükatud. Seetõttu võib arvata, et majandusolukorra paranedes vajadus antud meetme järele pigem kasvab.

Vahehindamisel läbiviidud investeeringutoetuste küsimustikus küsiti taotlejatelt, kas meede vastas nende soovidele ja vajadustele. Vastajatest 85% kinnitas, et meede vastas täielikult nende ootustele.

MAK püsihindamisel läbiviidud rakendusanalüüsi järgi on toetuse saajatel keskmine võlakordaja suurenenud 2008. aastaks 0,05 ühikut ja 2009. aasta lõpuks 0,03 ühikut. Keskmiselt on kohustused kasvanud ettevõtja kohta 3,3 mln krooni 2008. aastal ja 0,5 mln krooni 2009. aastal. Kohutuse suurenemise tempo on aeglustunud. Keskmine omakapitali muutus on aastal 2008 kaasa toonud omakapitali suurenemise 3,77 mln krooni, seega keskmine omakapitali vähenemine 2009. aastal 0,3 mln krooni võrra ei halvenda ettevõtjate omakapitali seisul oluliselt.

11.5 Meede 3.1 „Majandustegevuse mitmekesistamine maapiirkonnas“

Kai Kalmann, põllumajandusministeeriumi maaettevõtluse büroo peaspetsialist

Maapiirkonna ettevõtluse arengule avaldavad enam mõju madal asustustihedus ning pidev põllumajanduse osakaalu langus ettevõtluses (MAKi koostamise hetkel (2006.a) 50% maapiirkonna ettevõtete üldarvust). Põllumajandusliku tootmise tõhusamaks muutumise käigus vabaneb tööjõudu. Sekundaar- ja tertsiaarsektoril on suurem potentsiaal uute töökohtade loomisel, kuigi käesoleval ajal on see suutnud korvata alla kolmandiku (28,9%) põllumajanduses vabanevatest töökohtadest.

Maapiirkonna majandustegevus on ühekülgne eriti äärealadel. Linnade tegevusalade keskmine näitaja on maapiirkonnaga võrreldes ligi poole suurem. See raskendab maal sobiva töökoha leidmist, avaldades omakorda mõju madalamale tööhõive määrale. 2004. a andmetel on 40% maainimestest töö leidnud linnades.

Maaettevõtjatel omakorda on raske leida sobivat tööjõudu ning riigilt oodatakse aktiivsemat tegelemist maapiirkonna tööjõuküsimustega, aidates muu hulgas hoida või meelitada maale noori spetsialiste ning muid pädevaid töötajaid. 2005. a teostatud uuring "Toetusvajadus maapiirkonna ettevõtlussektoris" näeb maaettevõtluse arengu ühe ohutegurina asjaolu, et likvideeritud ettevõtete kasvutempo on loodud ettevõtete omast mõnevõrra kiirem, seda ennekõike põllumajandustootjate osas. Väikeste põllumajandustootjate ettevõtlustegevuse mitmekesistamine väljapoole põllumajandust on seega üks konkurentsivõime parandamise ja täiendavate sissetulekute saamise viise, eeskätt põllumajanduseks ebasoodsamates piirkondades.

Lisaks ohustab ettevõtete jätkusuutlikku arengut maaettevõtete juhtide keskmine vanus. Hetkel on maaettevõtete juhtidest pooled üle 45 aasta vanad, kusjuures 18,6% ettevõtete juhtidest on vanusegrupis 56–65 eluaastat. Seetõttu peab järjest enam hakkama tähelepanu pöörama noorte kaasamisele ettevõtlusse ning piirkonna üldiste arenguotsuste tegemisse.

Maapiirkonnas on ressursse, mida kasutades on võimalik maa ja linna erinevusi tasa-kaalustada: põllumajanduses toimunud muudatuste tõttu tühjaks jäänud hooned, mis on kaotanud otstarbe või on alakoormatud, ning loodus- ja kultuuripärand, mille potentsiaali rakendamist kohaliku arengu edendamisel takistab tehniline seisukord,

vähene ligipääsetavus ja eksponeeritus, varustatus tugiinfrastruktuuriga, vähesed lisateenused, samuti objektide nõrk omavaheline seotus. Nende objektide ajakohastamine ja neile majandusliku väärtuse andmine tõhustab tootmist või teenindustegevust, parandades elukeskkonda.

Meede 3.1 täiendab rakendatava “Majanduskeskkonna arendamise rakenduskava” raames selliseid tegevusi nagu kapitalile juurdepääsu lihtsustamise toetamine, mis võimaldab igakülgset abi uutele ettevõtjatele tegevuse alustamisel, ning turismi arendamist, mille raames toetatakse muu hulgas projekte, mis suurendavad ettevõtete ja piirkondade turismitoodete nõudlust rahvusvahelistel sihtturgudel.

Meetmest kasusaajate arvu tõstmise ning meetme eesmärkide parema ja efektiivsema elluviimise eesmärgil kehtestati 1. telje alameetmega 1.4.1 “Investeeringud mikropõllumajanduse arenguks” sarnane piirang toetuse määrale, mille kohaselt maksimaalne toetuse määr ei ületa üldjuhul 100 000 eurot ühe taotleja kohta programmiperioodil. Teatud juhtudel võivad aga suuremamahulised projektid avaldada kiiremat ja mõjusamat tulemust probleemide lahendamisele maapiirkonnas, eelkõige keskustest eemalejäävates piirkondades. Suuremate investeeringuprojektide puhul on suurem tõenäosus, et investeeringu mõju maapiirkonna sotsiaalmajandusliku olukorra arengule on oluline ning nii laiemas kui ka kitsamas mõttes positiivne (piirkonna teiste ettevõtete tulude kasv, uute töökohtade loomine teistes ettevõtetes või organisatsioonides, loodusliku mitmekesisuse säilitamine, piirkonna turvalisuse tõstmine). Näiteks bioenergiaalased jätkusuutlikud ja elujõulised projektid on oma sisult suuremamahulised ja avaldavad oma olemusega suuremat mõju maapiirkonna sotsiaalmajanduslikule olukorrale.

Sellest tulenevalt on meetme 3.1 raames projektid jagatud kahte kategooriasse: väiksemamahulised projektid (avaliku sektori toetus kuni 100 000 eurot) (edaspidi *väikeprojekt*) ning suured projektid, kus projekti maksumus ületab 200 001 eurot (avaliku sektori toetus 100 000–300 000 eurot) (edaspidi *suurprojekt*).

Meetme eesmärk

Meetme 3.1 eesmärk on maapiirkonnas tegutsevate ettevõtjate elujõulisuse ja jätkusuutlikkuse suurendamine läbi maapiirkonna ettevõtluse mitmekesistamise (eelkõige keskustest eemalejäävates piirkondades) ning sellega uute ja paremate töökohtade loomisele kaasaaitamine.

Suurprojektide eesmärk on põllumajandustootmise mitmekesistamine ja maaettevõtluse arendamine läbi bioenergiaalaste ja muude innovaatiliste investeeringute, mille kaudu soodustatakse muuhulgas ka keskkonnasõbraliku ettevõtluse arengut ja meetme üldeesmärgist tulenevalt paremate töökohtade loomist.

Nii väike- kui ka suurprojektide eelarve jaguneb võrdselt alameetmete 3.1.1 (mitmekesistamine mittepõllumajandusliku tegevuse suunas) ja 3.1.2 (mikroettevõtete arendamine) vahel.

Rakendamine aastatel 2007–2010

Meede 3.1 koosneb kahest alameetmest: 3.1.1 Mitmekesistamine mittepõllumajandusliku tegevuse suunas, kus sihtgrupiks on põllumajandustootjad, kes soovivad oma senist tegevust mitmekesistada mittepõllumajanduslikus suunas ning 3.1.2 Mikroettevõtete arendamine, kus sihtgrupiks on kõik muud mikroettevõtjad, kes soovivad parandada maapiirkonna elukvaliteeti. Alameetmed jagunevad veel omakorda väike- ja suurprojektideks. Väikeprojektide puhul on toetuse maksimaalne suurus ühe taotleja kohta programmiperioodil 1 564 660 krooni (100 000 eurot) ning suurprojektide korral on toetuse minimaalne suurus 1 564 661 krooni (100 000 eurot) ning maksimaalne suurus ühe taotleja kohta programmiperioodil on 4 693 980 krooni (300 000 eurot). Väike- ja suurprojektid erinevad üksteisest nii eesmärkide, eelistatud investeeringuobjekti tegevusvaldkondade kui ka toetuse taotlejale sätestatud nõuete poolest.

Meetme rakendamine algas 2008. a veebruaris. Meedet rakendatakse taotlusvoorude kaupa. Alates meetme rakendamisest kuni 2010 aasta lõpuni on toimunud neli meetme 3.1 taotlusvoor. Taotlusvoorude ajad on ära toodud tabelis 1. Meetme eelarve kokku on 71,4 mln eurot.

Tabel 1. Ülevaade toimunud taotlusvoorudest seisuga 31. detsember 2010

Taotlusvoor	Eelarve (mln eurot)	Toetuse taotlemine			Toetuse määramine			Välja makstud toetus (mln eurot)*
		Taotletud toetus (mln eurot)	Investeeringu maksumus (mln eurot)	Taotluste arv	Määratud toetus (mln eurot)	Investeeringu maksumus (mln eurot)	Taotluste arv	
14–30.04.2008 väikeprojektid	24,8	23,9	45,6	359	19,7	38,5	306	11,8
1–18.12.2008 suurprojektid	7,8	24,1	51,9	114	8	17,2	38	2,5
31.08–21.09.2009 väikeprojektid	11,9	22	49,5	347	12,8	28,7	201	1,4
31.08–13.09.2010 suurprojektid	10,1	32,8	72,5	152	0**	0**	0**	0**
Kokku	54,6	102,8	219,5	972	40,5	84,4	545	15,7

*2010. a novembrikuu seisuga.

**Esitatud taotlused menetlemisel, mistõttu määramise otsuseid ei ole veel tehtud.

Meede 3.1 on populaarne ettevõtjate seas, kes soovivad mitmekesistada või arendada oma senist ettevõtlust maapiirkonnas. Toetuse taotlemine on olnud väga intensiivne, kuna voo-ruudeks planeeritud eelarve on peaaegu iga kord keskmiselt kaks korda üle taotletud. Täna on toetust taotletud (102,8 mln eurot) rohkem, kui meetme kogu programmiperioodi eelarve on kokku (71,4 mln eurot). Toimunud taotlusvoorude eelarve

alusel on kasutusele võetud 76% kogu meetme eelarvest. Määratud toetussummade alusel on kasutusele võetud 57% kogu meetme eelarvest. Toetuse väljamaksmine (39% määratud toetussummast) on olnud meetme raames tagasihoidlik, kuna projektide elluviimine sattus finantskriisi perioodi, mil ettevõtjad olid majanduslikes raskustes ning pankadelt laenu saamine oli piiratud. Tulenevalt majandusolukorra stabiliseerumisest on oodata investeringute tegemise aktiveerumist.

Väikeprojektide raames, kus maksimaalne toetuse summa taotleja kohta programmiperioodil on 100 000 eurot, oli keskmine määratud toetuse summa toetuse saaja kohta ligikaudu 64 100 eurot (s.o 64% maksimaalsest toetuse summast). Suurprojektide raames, kus maksimaalne toetuse summa taotleja kohta programmiperioodil on 300 000 eurot, oli keskmine määratud toetuse summa toetuse saaja kohta 211 000 eurot (s.o 70% maksimaalsest toetuse summast). Nii suur- kui ka väikeprojektide raames oli keskmine toetuse määr ligilähedane maksimaalsele lubatud toetuse määrale 50%-le. (Tabel 2) Meetme 3.1 raames on toetuse määr diferentseeritud ning sõltub investeringuobjekti asukohast. Eelistatud on projektid, mis viiakse ellu valdades või väikelinnades, mis ei piirne maakonnakeskusega ega asu Harjumaal – toetatakse keskustest eemalolevaid maapiirkonnas teostatavaid investeringuid. Minimaalseks toetuse määrs on 30% ning maksimaalseks 50% toetatava tegevuse investeringuobjekti maksumusest.

Tabel 2. Investeringute maksumuse, toetuse summade ning toetuse määrade keskmised näitajad heakskiidetud projektide alusel voorude lõikes

	Keskmine toetatav investeringu maksumus (eurot)	Keskmine määratud toetus (eurot)	Keskmine toetuse määr, %
I taotlusvoor (väikeprojektid)	125 817	64 379	51
II taotlusvoor (suurprojektid)	452 632	210 526	47
III taotlusvoor (väikeprojektid)	142 786	63 682	45
KOKKU	153 388	74 312	48

1.1. Eesmärkide saavutamine

Toetuse saajad

Meede 3.1 on suunatud kõikidele mikroettevõtjatele, kes soovivad mitmekesistada oma tegevust mittepõllumajandusliku tegevuse suunas maapiirkonnas. Toetust on oodatud taotlema nii põllumajandustootjad kui ka muu tegevusvaldkonnaga tegelevad

mikroettevõtjad. Põllumajandustootjad võivad olla mikroettevõtjatest suuremad, kui nende kavandatav investeering on seotud biomassist turustamise eesmärgil biokütuse, biosoojuse või bioelektri tootmisega. Heakskiidetud projektide põhjal on põllumajandustootjate osakaal toetuse saajaskonnast olnud suhteliselt madal (12%), seda võib olla tinginud põllumajandustootjate hirm, et suuremamahulisemate mittepõllumajanduslike investeeringuobjektide elluviimisel kaotavad nad oma põllumajandustootja staatuse, jäädes niiviisi ilma teistest põllumajandustootjatele mõeldud toetustest. Põllumajandustootjate osakaalu suurendamiseks on kasutusele võetud ka vastava sisulisi abinõusid, eesmärgiga suurendada põllumajandustootjate huvi meetme vastu ja teadvustada põllumajandustootjaid neile sätestatud eelistest (hindamisel moodustatakse eraldi paremusjärjestus, mis tagab selle, et põllumajandustootjad ei pea toetuse saamisel konkureerima muude mikroettevõtjatega ühes pingereas) ning mitmekesistamise vajalikkusest.

Ettevõtjad on nelja voo peale kokku esitanud 972 taotlust, millede raames taotleti toetust 102,8 mln eurot. Kolme taotlusvoo tulemuste põhjal on heakskiidu otsused saanud 545 taotlust (s.o 66% kolme taotlusvoo jooksul esitatud taotluste arvust) toetussummas 40,5 mln eurot. Neljanda taotlusvoo kohta toetuste määramise teave puudub, kuna esitatud projektide menetlemisprotsess alles käib.

Taotluste esitamise poolest on aktiivsemad olnud Tartumaa (141) ja Pärnumaa (105) ettevõtjad. Vähem aktiivsemad piirkonnad on Hiiumaa (23) ja Ida-Virumaa (29). Esitatud taotlustest on enim heakskiidu otsuse saanud Läänemaa (73% Läänemaa ettevõtjate poolt esitatud taotlustest said heakskiidu otsused), Viljandimaa (71%) ja Hiiumaa (65%) ettevõtjate poolt esitatud projektid.

Meetme 3.1 toetuse saajaid (esimese kahe taotlusvoo andmeil) võib pidada arenevateks ettevõtjateks, kuna toetuse saajate brutolisandväärtuse kasv aastatel 2006–2007 oli kõrge, olles vastavalt 25% suurprojektide ja 77,4% väikeprojektide grupis aasta kohta. Eesti keskmine brutolisandväärtuse muutus oli aastatel 2006–2007 põllumajanduse tegevusalal 6,1% ja kõigi tegevusalade keskmine 15,1%. Toetuse saajate (esimese kahe taotlusvoo andmeil) koguvarade keskmine käibekordaja¹⁰ oli 2007. aastal valdavalt madalam Eesti keskmisest näitajast. Madalam koguvarade käibekordaja oli eriti märgatav kaubanduse, majutuse ja toitlustamise tegevusalal tegutsevate toetatud ettevõtjate puhul. Madalam koguvarade käibesagedus ongi iseloomulik maapiirkonnas tegutsevatele kaubanduse, majutuse ja toitlustamise tegevusala ettevõtjatele. Väikeprojektide toetuse saajate analüüsimisel ilmnes, et paljud neist on seni majandanud võõrkapitalita. Suur- ja väikeprojekti toetuse saajate keskmine võlakordaja¹¹ väärtus on 0,45–0,5, mis võimaldab toetuse sihipärase kasutamise korral tagada ettevõtja maksejõulisuse. Suurprojekti toetuse saajate keskmine lühiajaliste kohustuste kattekordaja¹² on 1,61 ja väikeprojekti toetuse saajate keskmine kordaja 1,95, mis on kõrgem Eesti keskmisest (1,46), näidates seega head taset.¹³

¹⁰ Koguvarade käibekordaja näitab, kui tõhusalt kasutas ettevõtja oma vara müügitulu saamiseks.

¹¹ Võlakordaja näitab võõrkapitali osatähtsust kogukapitalis, see tähendab kui suurel määral on ettevõtte vara finantseeritud laenukapitaliga.

¹² Lühiajaliste kohustuste kattekordaja ehk maksevõime näitaja näitab, kui palju on ettevõttel aruande koostamise hetkel käibevara kokku ühe krooni lühiajaliste kohustuste kohta ehk mitu korda on käibevara kogumaksumus suurem lühiajaliste kohustuste kogusummast.

¹³ Eesti Maaülikool (2009) Eesti maaelu arengukava 2007–2013 meetme 3.1 „Maapiirkonnas majandustegevuse mitmekesistamine“ rakendamistulemuste ja ettevõtjate finantsolukorra analüüs. Kättesaadav: http://www.agri.ee/public/Meetme_3_1_rakendusanaluuus_06.04.2010.pdf, 26. november 2010.

Investeeringud

Enim planeerivad toetust saanud ettevõtjad investeeringut ellu viia Tartu- (69 taotlust), Pärnu- (62 taotlust), Saare- (59 taotlust) ja Viljandimaal (54 taotlust). Seevastu kõige vähem soovitakse projekte ellu viia Hiiu- (15 taotlust), Järva- (16 taotlust) ja Ida-Virumaal (17 taotlust). Määratav toetuse summa maakonna kohta sõltub taotluste arvust, mistõttu enim on toetust määratud samuti Tartu- (5,2 mln eurot), Pärnu- (4,49 mln eurot) ja Saaremaal (4,46) teostatavate projektide ellu viimiseks.

Eraldatud toetussumma (40,5 mln eurot) abil planeerivad ettevõtjad koos omapoolse finantseeringuga investeerida maapiirkonda 84,4 mln eurot (Tabel 1). Ligikaudu pool määratud toetuse summast (52%) on eraldatud turismialaste projektide elluviimiseks (Tabel 4). Turismitoetuste suur osakaal on tingitud sellest, et maapiirkonnas on palju aktiivseid maaturismiettevõtjaid, kes soovivad laiendada oma senist tegevust uue turismitegevuse suunas. Lisaks, eelistatakse väikeprojektide hindamiskriteeriumi alusel maaturismitoetuste. Samas projektide tegevusvaldkonnad on taotlusvooruti erinevad, kuna suurprojektide raames eelistatakse rohkem suuremahulisi innovaatilisi ning bioenergiaalaseid investeeringuid.

Väikeprojektide raames on enim toetust määratud ettevõtjatele, kes kavandavad ellu viia investeeringuid, mis on seotud majutuse ja toitlustusega (EMTAK 2008 jagu I), töötleva tööstusega (EMTAK 2008 jagu C) ning põllumajandust abistavate tegevustega ning metsa majandamisega (EMTAK 2008 jagu A). Seevastu suurprojektide raames on toetatud enim töötleva tööstusega seotud investeeringuid, nagu näiteks projekte, mis on seotud metallkonstruktsioonide tootmisega, puidutöötlemisega ning puit- ja korktoodete tootmisega jne.

Tabel 2. Investeeringuobjektide tegevusvaldkond (kolme taotlusvooruga andmeid)

Kavandatav tegevus	Heakskiidetud taotluste arv	Investeeringu maht (mln eurot)	Määratud toetuse summa (mln eurot)	Osakaal kogu määratud toetuse summast
Jaemüük	15	1,50	0,70	2
Käsitööndus	39	5,50	2,65	7
Muu	202	32,50	15,07	37
Taastuvenergia tootmine	14	2,50	1,20	3
Turism	275	42,50	20,90	52
Kokku	545	84,50	40,52	100

Enim on toetust määratud hoonete ja rajatiste ehitamiseks – 69% määratud toetussummast. Sellele järgneb masinate ja seadmete ostmine 31%-ga. Väikese osakaaluga toetussumma (0,4% määratud toetussummast) on antud lisategevuste elluviimiseks nagu näiteks turu-uuringu läbi viimiseks, ettevalmistavate tööde tegemiseks, turundustegevuseks, omanikujärelevalveks ning litsentsi, patendi ja kasuliku mudeli ostmiseks.

Taotlusvoore eraldi vaadeldes leiab voorude lõikes nii erinevusi kui ka sarnasusi. Märkimisväärselt samalaadsed on I ja III taotlusvoor, mil võeti vastu väikeprojekte. Näiteks, mõlema vooru puhul on suuremas osas toetust määratud hoonete ja rajatiste ehitamiseks (74% määratud toetuse summast) ning vähesemal määral masinate ja seadmete ostmiseks (26%). I ja III taotlusvoorust erineb II taotlusvoor, mil võeti

vastu suurprojekte. Suurprojektide raames ei ole ülekaalus ehitiste ehitamiseks määratud toetusesumma, vaid voo eelarve jaguneb võrdsetl kahe põhitegevuse vahel: ehitiste ehitamine ning masinate ja seadmete ostmine. Selline olukord võis kujuneda seetõttu, et suurprojektide raames pöörati läbi hindamiskomisjoni suuremat tähelepanu eripärastele ning uuenduslikele projektidele, mistõttu väikeprojektide taotlusvoorudega võrreldes oli suurprojektide taotlusvoorus rohkem töötleva tööstuse ning mitmete muude tegevusalade projekte, kus peamisteks investeeringuobjektideks olidki masinad ja seadmed. Näiteks, toiduainete ja jookide tegevusalal määrati toetust kõige enam (80%) masinate ja seadmete ostmiseks. Suurprojektide taotlusvoorus oli hulga vähem ka puhkuse- ja muu majutusega seotud projekte, kus paljudel juhtudel on tegemist kas siis olemasolevate või uute hoonete ehitamisega.

Indikaatorid

Meetme 3.1 kogu programmiperioodi eelarve on 71,4 miljonit eurot, millest kolme taotlusvooru raames on eraldatud 40,5 mln eurot maapiirkonnas ellu viidavate projektide rahastamiseks. Seega meetme kogueelarvest on toetusi määratud 57%.

Erinevused taotlusvoorude lõikes

Meetme 3.1 raames rakendatakse kahte erisugust taotlusvooru: väikeprojektid ja suurprojektid. Voorud toimuvad vaheldumisi üle aasta ning erinevad üksteisest eesmärgi, toetuse suuruse, toetuse määra klassifikatsiooni, toetuse saamise tingimuste, investeeringuobjektile kehtestatud nõuete ning hindamissüsteemi poolest.

Üldine hinnang rakendamise edukusele

Meetmest on toetust saanud mitmed erineva tegevusvaldkonnaga seotud projektid, millede ellu viimisel mitmekesistatakse maapiirkonna ettevõtlust ja eluolu ning luuakse juurde uuenduslikke ja konkurentsivõimelisi töökohti. Märkimist väärib ka asjaolu, et Eesti maaelu arengukava 2007–2013 vahehindamise raames läbi viidud investeeringutoetuse saajate küsitluse tulemusena selgus, et ligikaudu 77% meetme 3.1 raames toetust saanud ettevõtjatest tõdes, et toetuse tulemusena on laiendatud ettevõtte tegevussuundi ning toetuse abil on mitmekesistatud ettevõtte toodete ja teenuste valikut. Küsitlusest ilmnes ka ettevõtjate positiivne hinnang toetuse mõjule töökohtade loomise seisukohast ning eriti peeti oluliseks toetuse mõju töökohtade säilitamisele ja töötingimuste parandamisele. Prognoosivalt saab öelda, et kolme taotlusvooru projektide elluviimisel luuakse ligikaudu 890 uut töökohta. Kuid reaalsed tulemused selguvad siiski hiljem, kui projektid on täies mahus ellu viidud ning ettevõtlustegevused käivitatud.

11.6 Meede 1.9 „Tootjarühmade loomise ja arendamise toetus“

Merle Saaliste, põllumajandusministeeriumi maaettevõtluse büroo peaspetsialist

Ühistegevuse arendamiseks on MAKi raames välja töötatud meede **1.9 „Tootjarühmade loomise ja arendamise toetus“**.

Toetuse eesmärk on põllumajandusega tegelevate ettevõtjate konkurentsivõime tõstmine ja turujõu suurendamine läbi nende ühise majandustegevuse edendamise. Toetuse idee on aidata kaasa jätkusuutlike ühistute loomisele ja arendamisele, eesmärgiga suurendada nende müügitulu, liikmete arvu, põllumajandustoodete ühisturustuse osatähtsust põllumajandussektori müügitulus, ühiselt müügiks ette-

valmistatud ja töödeldud põllumajandustoodete osatähtsust tootjarühmade müügitulus ning ergutada ühistutesse kuuluvate tootjate tootmise ja toodangu turunõuetele vastavaks viimist.

Toetust saab taotleda põllumajandustootjaid ühendav Põllumajanduse ja Registrate ja Informatsiooni Ameti (PRIA) poolt ametlikult tavapõllumajandusliku või mahepõllumajandusliku tootmisviisiga toodetava toote kohta tunnustatud tulundusühistu, kes vastab ka taotlemise ajal tunnustamise nõuetele.

Tootjarühma administratiivse ja majandusliku suutlikkuse tõstmiseks toetatakse meetme 1.9 raames tegevusi, mis on seotud tootjarühma loomise, haldustegevuse ja arendamisega. Abikõlbulikud on näiteks kulud bürootarvetele, raamatupidamiskulud, turunduskulud, koolituskulud, investeeringud põhivarasse eesmärgiga arendada liikmete toodangu ühist müügieelset ettevalmistust või töötlemist jne.

Toetust saab taotleda viie aasta jooksul alates tulundusühistu PRIA poolt esmakordse tunnustamise kuupäevast kokku kuni 310 000 eurot (4 850 445 krooni). Toetuse maksimaalse suuruse arvestamisel lähtutakse tulundusühistu taotluse esitamise aastale vahetult eelnenud majandusaasta müügitulust, mis on saadud liikmete toodetud põllumajandustoote ja selle töötlemisel saadud toote müügist kokku.

Rakendamine

Meedet rakendatakse alates 2010. aastast. Indikatiivne eelarve perioodiks 2007–2013 on 7 mln eurot.

Tabel 1. Ülevaade toimunud taotlusvoorudest seisuga 31. detsember 2010

Taotlusvoor	Eelarve (mln eurot)	Toetuse taotlemine		Toetuse määramine		Välja makstud toetus (mln eurot)
		Taotletud toetus (mln eurot)	Taotluste arv	Määratud toetus (mln eurot)	Taotluste arv	
30.08.–13.09.2010	1,6	0,6	11	0,6	11	0

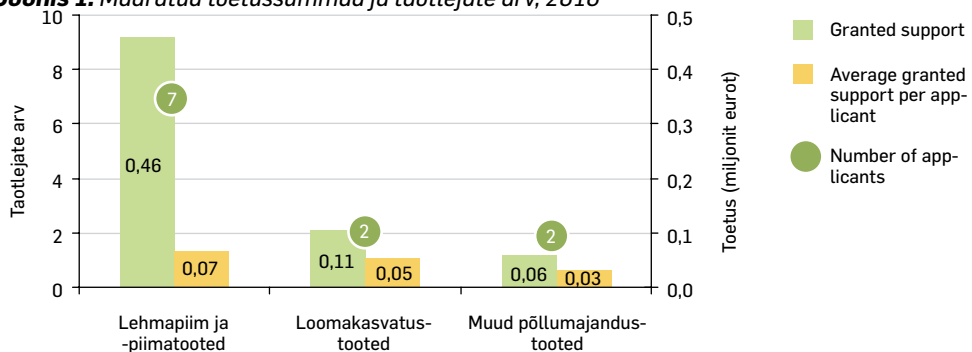
2010. a eelarve oli 1,6 mln eurot, sellest 0,5 mln eurot oli ettenähtud nii teravilja, õliseemnete ja valgurikaste taimede turustamise valdkonna kui ka lehmapiima ja -piimatoodete turustamise valdkonna tootjarühmadele ning 0,3 mln eurot vastavalt nii loomakasvatustoodete (v.a lehmapiim ja -piimatooted) turustamise valdkonna kui ka muude põllumajandustoodete turustamise valdkonna tootjarühmadele. Kuna nii kogu taotlusvooru eelarve kui ka kõigi valdkondade lõikes olid taotletud toetussummad väiksemad kui planeeritud eelarved, siis paremusjärjestust ei moodustatud ja rahuldati kõik taotlused.

Eesmärkide saavutamine

→ Toetuse saajad

Meetme 1.9 toetuse saajateks saavad olla vaid eelnevalt tootjarühmana tunnustatud tulundusühistud, kelle eesmärk on turustada ühiselt oma liikmete toodangut. Põllumajandussektoris tegutsevaid tulundusühistuid on Eestis ligi 90, siiski ei ole paljud neist ühisturustamisele orienteeritud. 2008. aasta müügitulu suurust arvestades võiks potentsiaalseid tunnustatud tootjarühmi olla umbes 30. Esmakordselt said tulundusühistud tunnustamist taotleda 2010. aastal 15. juunist – 27. oktoobrini. Tunnustamist taotles ja tunnustuse ka sai vaid 11 tulundusühistust. Kõik tunnustatud tulundusühistud esitasid taotluse toetuse saamiseks meetmest 1.9. Neist 7 olid tegevad lehmapiima- ja piimatoodete turustamise valdkonnas, 2 liigitusid loomakasvatustoodete (v.a lehmapiim ja -piimatooted) turustamise valdkonda (tegutsesid seakasvatusektoris) ning 2 muude põllumajandustoodete turustamise valdkonda (üks oli tegev kartulikasvatusektoris ning üks tegeles erinevate mahetoodete, peamiselt juur- ja puuviljade, turustamisega). Et lehmapiima- ja piimatoodete turustamise valdkond on teistest enam koondunud ja ühistööle orienteeritud kinnitasid ka taotlejate müügitulud ja taotletud toetussummad (joonis 1). Maksimaalset võimalikku toetussummat, s.o 80 tuhat eurot, taotles koguni 5 lehmapiima- ja piimatoodete turustamise valdkonna tulundusühistut. Taotleja müügitulu liikmete toodetud põllumajandustoodete ja nende töötlemisel saadud toodete müügist 2009. aastal (selle alusel arvutati ka iga taotleja võimalik maksimaalne toetussumma) oli lehmapiima- ja piimatoodete turustamise valdkonnas keskmiselt 9,2 mln eurot taotleja kohta. Loomakasvatustoodete (v.a lehmapiim ja -piimatooted) turustamise valdkonna puhul oli vastav näitaja üle kuue korda väiksem – 1,4 mln eurot ning muude põllumajandustoodete turustamise valdkonna puhul koguni viiesteist korda väiksem – vaid 0,6 mln eurot.

Joonis 1. Määratud toetussummad ja taotlejate arv, 2010

Eksportis oma liikmete toodangut 4 toetuse taotlejat, kõrgema lisandväärtusega toodeteks töötlesid oma liikmete toodangut aga vaid 2 taotlejat.

Kuna tulundusühistutel on reeglina liikmeid mitmest maakonnast, siis on toetuse jaotumist maakondade lõikes raske hinnata. Kui vaadata tulundusühistu postiaadressi, siis olid esindatud 6 maakonda – 4 taotleja kontor asus Tartumaal, 2 taotlejal Jõgevamaa ja Harjumaal, ühe taotlejaga olid esindatud Pärnumaa, Viljandimaa ja Lääne-Virumaa. Tartumaa osatähtsus oli suurim ka määratud toetussummas – 33%, teisele kohale jäi Jõgevamaa 26%-ga.

→ Investeeringud

Meede 1.9 on ette nähtud tootjarühma loomise ja arendamise toetamiseks, seega on põhirõhk peamiselt administratiivsete kulude kompenseerimisel. Juhatuse liikme töötasu moodustas 53,5% määratud toetussummast, 28,7% moodustasid muud administratiivsed kulutused nagu raamatupidamiskulud, kulud kontoriseadmetele, ruumile, elektrienergiale, transpordile, kütusele, koolitusele jne. Vaatamata sellele, et meetme 1.9 maksimaalsed toetussummad on liiga väike tõsisemate põhivarainvesteeringute teostamiseks, näitasid taotlejad siiski üles ka soovi panustada ühisesse tootmisesse, töötlemisse ja turundusse, need kulud moodustasid taotletavast toetusest 17,8%.

→ Indikaatorid

Meetme 1.9 kogu programmiperioodi eesmärgiks on toetada kokku 45-te tootjarühma 7 mln euro ulatuses ja suurendada nende lisandväärtust. Esimese taotlusvooruga toetati vaid 11 tootjarühma 0,6 mln euro ulatuses. Seatud eesmärgi saavutamine eeldab seega uute tootjarühmade teket ja olemasolevate tulundusühistute suuremat ühisturustamisele orienteerumist.

→ Üldine hinnang rakendamise edukusele

Esimene meetme 1.9 rakendusaasta näitas tulundusühistute suurt huvi toetuse taotlemise vastu, siiski ei suutnud neist paljud kohe tootjarühma tunnustamise nõudeid täita ning seetõttu ei saanud ka toetuse taotlust esitada. Täpsem meetme mõju selgub peale uuringu läbiviimist 2011. aastal, kuid esimeste sektorist saabunud signaalide põhjal võib siiski loota, et meetme avamine ergutas nii ümberkorraldusi olemasolevates tulundusühistutes kui ka uute tulundusühistute teket.

12. MIDA TULEKS SILMAS PIDADA MAA- ETTEVÕTLUSE ARENDAMISEL PÕLLU- MAJANDUSKESKKONNA SEISUKOHAST?

Ramon Reimets, põllumajandusministeeriumi põllumajanduskeskkonna büroo peaspetsialist

Selleks, et juhtida inimeste tähelepanu ning suurendada teadlikkust loodusest nimetas Ühinenud Rahvaste Organisatsioon möödunud aasta rahvusvaheliseks bioloogilise mitmekesisuse ehk elurikkuse aastaks. Ka Eestis on üha laiemalt levima hakanud loodussõbralikud mõtte- ja tootmisviisid. Just seetõttu on keskkonna ja paikkonna säilitamine ning ressursside säästev kasutamine Eesti jaoks üks oluline prioriteet.

Eelmise aasta augusti lõpus toimus Eestis rahvusvaheline keskkonnasõbraliku põllumajanduse alane seminar, kus arutati just põllumajanduse ja elurikkuse koosmõjude teemal. Seminaril jõuti järeldusele, et keskkonnakaitse ja põllumajanduse puhul on tegemist kahe vastastikku kasuliku tegevusega ning põllumeestel on kasulik suurendada oma teadmisi sellest, kuidas on ökosüsteemi eduka toimimise kaudu võimalik majanduslikult tulutoovalt põldu harida ja loomi pidada. Samuti aitab see parandada põllumajanduse mainet ühiskonnas ja näidata põllumajandust avalikkusele ka teisest küljest kui üksnes toidu tootmine.

Looduskaitsejad on põllumehe, või laiemalt maapiirkondades tegutsevaid ettevõtjaid, tihti süüdistanud keskkonna reostamises kuna tootmise käigus satub loodusesse väetisi, taimekaitsevahendeid ning muid loodusele kahjulikke aineid, väidetavalt kurnatakse liigselt muldasid, kahjustatakse põllumajandustootmise seisukohalt ebaolulist taimeistiku ja loomastiku ning aeg-ajalt kaasneb põllumajandustootmisega ka naabrite jaoks häiriv lõhn ning müra. Põllumehed ise leiavad aga täpselt vastupidiselt, et mitmesuguste õigusnormidega piiratakse isegi liigselt nende tootmisvõimalusi ning vahel on kuulda ka arvamusi, et Eestis on looduskeskkonda säilinud piisavalt ning lisaks ei ole siin vaja enam midagi kaitsta.

Siinkohal tekib aga kahe osapoole vahel selge vastuolu, kus põllumeestesse suhtutakse kui keskkonna kahjustajatesse ning looduskaitsetesse kui põllumajandustootmise takistajatesse. Tegelikult on aga see, et mõlemad tegelevad sisuliselt täpselt sama asjaga ning "tõde" on kusagil kahe osapoole vahel olemas. Mitte ükski maaharija ega loomakasvataja ei saa jätkusuutlikult oma ettevõtet majandada eirates tervikliku ökosüsteemi toimimise põhimõtteid ning samuti pole võimalik looduslikku mitmekesisust tagada üksnes läbi range looduskaitse. Laskudes ühte äärmustest teeme kahju nii looduslikule mitmekesisusele kui ka maaviljelusele, kuid keskkonna hävitamise asemel võib põllumajandus seda hoopis kaitsta. Ütleb ju maaharijatelegi teada-tuntud vana-sõna, et "Muld om kallimb kui kuld".

Põllumajandusliku tootmisega kaasneb kahtlemata surve kasutatavatele loodusvaradele – eelkõige mullale, õhule ning veele. Seetõttu on oluline, et ka põllumehed ise suhtuksid loodusvaradesse heaperemehelikult ning säilitaksid neid ka tulevastele põlvkondadele. Võrreldes teiste Euroopa riikidega võime oma looduskeskkonna seisu pidada heaks, kuid alati tasub õppida teiste vigadest ise neid kordamata. Terviklikult pole oma looduskeskkonda võimalik kaitsta pöörates tähelepanu vaid põllumajandusmaadest väljapoole, ka põllumajandusmaastike elurikkus peab siinkohal andma oma osa – näitena võib tuua poollooduslikud kooslused, kui ühed liigirikkaimad alad parasvöötmes, mille tekkeks ning ka säilimiseks on just inimene oma põllumajandustegevusega andnud aluse. Kui sellised alad jätta nüüd inimese poolt puutumatuks seisma ehk hooldamata, siis peagi need kogu Eesti maastikku ilmestavad elemendid kaoksivad koos sealse iseloomuliku floora ja faunaga.

Bioloogiline mitmekesisus on põllumajandustootmise alustala. Elurikkus aitab kaasa erinevate loodusprotsesside või ökosüsteemi teenuste toimimisele, mis on olulised ka põllumajandustootmise jätkumise ning seega laiemalt inimeste heaolu kriteeriumide täitmiseks. Põllumajandusmaastikega kaasnev elurikkus aitab tagada mitmeid olulisi ökosüsteemi teenuseid nagu tolmeldamine, taimekahjustajate bioloogiline tõrje, mulla- ja veekaitse, toitainete ringlus, jne. Näiteks suur osa meie igapäevasest toidust saadakse tänu tolmeldajatele, umbes kolmandik inimeste tarbitavast toidust on otse või kaudselt seotud tolmeldajatega ja enamus Euroopa Liidus kasvatatavatest kultuurtaimedest vajab putukate tolmeldamist. Seega on ökosüsteemi kui terviku toimimise kaitsmine ka põllumehe otsene huvi.

Keskkonnahoidu on võimalik tagada kahel erineval meetodil: karistades rikkujaid või toetades neid kes oma tegevusega soovivad sobitada keskkonda. Meie oleme valinud põllumajanduskeskkonna arendamiseks teise tee ning asunud toetama neid põllumehi kelle tegevus tagab keskkonna säilimise või paranemise. Praeguse põllumajanduskeskkonnapoliitika ning toetuste eesmärk on edendada põllumajanduses keskkonnasõbralike tootmisviiside kasutamist ning hüvitada põllumajandustootjaile saamata jäänud tulu ja lisakulu, mis tuleneb keskkonnale kasulike tegevuste teostamisest. Sisuliselt on tegemist ühiskondliku lepinguga, kus riik ning selle kodanikud "ostavad" põllumeestelt jätkusuutliku arengu jaoks vajalikku teenust. Kasu saavad sellisest tehingust aga kõik osapooled kuna keskkonnasõbralikum põllumajanduse tulemusena jõuab tarbija lauale ka kvaliteetsem ning tervislikum toit.

Eesti riik ning tema kodanikud on ühe enam lähenemas heaoluühiskonna standarditele ning tõekspidamistele. Viimaste aastate ühiskondlik suundumus on selgelt olnud mahedama, ökoloogiliselt puhtama ning tervislikuma toidu poole, aga seeläbi tõuseb tootjate huvi ka keskkonnasõbralike majandamisviiside vastu. Tulevikukonkrentsis saavad võrreldes tavatootjatega eelise just need tootjad, kes juba täna on asunud tegelema keskkonnasõbralikuma põllumajandusega. Praegusel hetkel suunab riik ise läbi toetuste tootmist keskkonnasõbralikumaks, tulevikus peaks aga just tarbijate poolne surve ning tarbimissoov olema see, mis tagab keskkonnasõbraliku tootmise toimimise ka ilma riigipoolse lisatoetuseta. Keskkonnasõbralike võtetega tootmine peaks olema igale põllumehel tema maine ning au küsimus. Kasu keskkonnasõbralikust tootmisest saavad kõik maapiirkondades tegutsevad ettevõtjad, keskkonnakaitsjad ning loomulikult ka tarbijad.

Põllumajandustoetused on põllumajanduspraktikate säilimisel ja suunamisel käesoleval hetkel üheks olulisemaks teguriks, kuid tuleb silmas pidada, et tootjapoolne tugev majanduslik suutlikkus saab käia käsikäes vaid looduvarede säästva kasutamisega. Keskkonnaga arvestamine on oluline kogu Euroopa Liidu ühises põllumajanduspoliitikas ning tulevikuaruteludes räägitakse järjest enam toetuste sidumisest ühiskonnale pakutava avaliku hüvega, mille üheks näiteks on just elurikkus. Iga-aastaselt antavad keskkonnatoetused on põllumeeste jaoks vabatahtlikult võetavad kohustused, millega põllumehed ise näitavad üles soovi ning tahet, et nende tootmine oleks loodusrütmi-dega paremini kooskõlas.

Praeguseks on alustatud arutelusid Euroopa Liidu järgneva põllumajandustoetuste programmiperioodi keskkonnatoetuste teemadel. Seetõttu vajab Põllumajandusministeerium varasemast enam tagasisidet põllumeestelt, nende esindusorganisatsioonidelt ning ka teistelt ettevõtjatelt maapiirkondadest, et mida nad ise on senisest enam nõus tegema keskkonnatoetuste saamiseks vee- ja mullakaitse, elurikkuse ning maastiku mitmekesisuse valdkondades.

Keskkonna ja paikkonna säilitamine on ka praeguse Eesti maaelu arengukava üks prioriteete, mille raames toetatakse põllumajandustootmist nii ebasoodsamatel kui ka keskkonkaitseliste piirangutega aladel, panustatakse põllumajanduskeskkonda läbi keskkonnasõbraliku majandamise, mahepõllumajandusliku tootmise, ohustatu tõugu loomade pidamise, kohalikku sorti taimede kasvatamise ning poolloodusliku koosluse hooldamisega. Lisaks toetatakse ka kiviaedade, kui traditsiooniliste maastiku elementide, taastamist ja keskkonkaitselistel aladel asuvate metsaalade hooldamist. Lisaks panustavad keskkonnahoidu ka maaelu arengukava teiste telgede meetmed.

Keskkonnaseisundi ning põllumajanduspoliitika toimimise kontrollimiseks viiakse regulaarselt läbi seiret, mille alusel antakse hinnang maaelu arengukava meetme rakendamise tõhususele ning eesmärkide täitmisele. Seire eemärgiks on programmi rakendamise kohta informatsiooni kogumine ning selleks kogutakse andmeid tegevuste läbiviimiseks kasutatud sisendite kohta – näiteks kasutatud rahalised vahendid, projektide arv, toetuse all olev pindala jms. Seireandmete kogumise ning analüüsiga põllumeestele antava keskkonnatoetuse osas tegeleb Eestis peamiselt Põllumajanduse Registrite ja Informatsiooni Amet. Hindamise tulemusena on aga võimalik teada saada, kui efektiivsed on teostatud tegevused olnud. Selleks kogutakse infot programmi tulemuste ja mõju kohta keskkonnale, põllumajandusele ja maaelu arengule tervikuna ning hinnatakse kokkulangevust seatud eesmärkidega. Saadud andmeid kasutatakse juba rakendunud meetmete parandamiseks, uute meetmete väljatöötamiseks ning spetsiifiliste toetusmeetmete vajaduste (sh toetussummade) põhjendamiseks. Keskkonnameetmeid hindavad Põllumajandusuuringute Keskuse spetsialistid, kes teostavad oma uuringuid valdkonniti: muld, vesi, maastik, bioloogiline mitmekesisus ja sotsiaalmajandus. Senised tulemused näitavad selgelt, et võetud suund keskkonnasõbralikumaa põllumajanduse poole õigustab end.

13. ELUKESKKONNA ARENDAMINE EESTI MAAELU ARENGUKAVA 2007–2013 RAAMES

Kristine Hindriks, põllumajandusministeeriumi kohaliku algatuse ja elukeskkonna büroo peaspetsialist

Ettevõtlus maapiirkondades on väga oluline. See annab inimestele tööd ja tegevust, tõstab koha mainet ja väärtust. Näiteks võib tuua 10 000 elanikuga Hiiumaa, kus ettevõtte AS Dagoplast on toonud kaardile väikese Käina valla Hiiumaal plasti- ja koostetööstusega. Maapiirkondade ettevõtluse – nii põllumajandusliku kui mitte-põllumajandusliku – toetamiseks on Eesti maaelu arengukava 2007–2013 raames välja töötatud eraldi toetusmeetmed.

Elada maapiirkonnas on mitmeid eeliseid. Garanteeritud on puhas loodus (tasuta!) ja stressivabam atmosfäär. Sageli aga maapiirkonna elanik ei adu seda eelist, sest peale tööaega ei ole midagi teha – teenuseid jääb järjest vähemaks, kooskämiskohad lagunevad ära. Tänapäeval väheneb Eesti maarahvastik nii rahvusvahelise kui ka riigisisese rände ning loomuliku iibe tõttu. Ääremaalistes maakondades on rahvastik oluliselt vähenenud, kuid suurte linnade (Tallinn, Tartu ja Pärnu) ümbruse valdade rahvastik on kasvanud või vähenenud minimaalset.

Selliste rahvastikumuutuste tagajärjeks on maapiirkondades teenuste kättesaadavuse ja kvaliteedi jätkuv halvenemine ning keskus–perifeeria jaotuse süvenemine. Töökohad, sissetulek ja kaunis loodus pole piisav, et inimesi maapiirkonnas hoida. Oluline on ka elukeskkond ja kultuurivõimaluste olemasolu.

Nii kohaliku kogukonna kui toetusmeetmete abil on hakatud seda tühimikku täitma. Maapiirkondade inimesed on väga tegusad. Eesti 4435 külast on 1219-l külal valitud külavanem, kes on ühenduslüli küla elanike ja kohaliku omavalitsuse vahel esindades küla ja vahendades informatsiooni omavalitsusega. Paljud külad või külade grupid on valmis saanud arengukavad. 2010 EMÜ poolt läbi viidud MAK 2007–2013 meetme 3.2. taotluste analüüsist selgub, et ligi poolel taotlejatel on olemas küla või külade arengukava. See, et piirkonnad (külad või külade grupid) lepivad kokku arengusuundades arengukava koostamise näol näitab küla ja väikelinnade elanike endi kõrget initsiatiivi kaardistada oma piirkonna arenguvajadusi tegevuste suunamiseks ja erinevatest allikatest raha leidmiseks ning teisalt aitab kaasa ka kohalikul omavalitsusel paremini kasutada olemasolevaid ressursse.

Elukeskkonna parandamist on asunud riigi poolt toetama juba aastast 2003. Tookordsest SAPARD programmi meetmest 6 on nüüdseks välja kasvanud MAK meede 3.2 Külade uuendamise ja arendamise investeringutoetus. Toetuse saajaks võivad olla mittetulundusühingud, sihtasutused ja ettevõtjad. Selle toetusmeetme raames toetatakse:

- avalike kooskämiskohtade nagu seltsimaja, kultuurimaja, spordisaali ehitamist ja sisustamist; sinna sporditarvikute, muusikariistade ja sellega seotud vahendite ning eesti rahvariiete soetamist;

- parkide, haljasalade, puhkealade, mängu- või spordiväljakute, külaplatside (lõkkeplats, kiigeplats vms), matkaradade, terviseradade või õpperadade, paadisildade, ujumiskohtade rajamist või parendamist ning küla tutvustava püsiviida ja –kaardi ostmist;
- multifunktsionaalse teeninduskeskuse ehitamist;
- avalike infopunktide ehitamine ja sisustamine.

Külade välisilme parandamiseks on lisaks võimalik toetust taotleda tühjaks jäänud peamiselt 1960. aastate alguses ehitatud **põllumajandushoonete lammutamiseks**.

Infotehnoloogiliste võimaluste suurendamine maapiirkondades

Olulisel kohal elukeskkonda parandava tegevusena on veel infotehnoloogiliste võimaluste suurendamine. Olgugi, et vähemalt põhivajadusi rahuldav internetiühendus on kättesaadav praktiliselt kogu Eestis ei suuda kasutatav tehnoloogia teenuste ja vajaduste arenguga sammu pidada.

Suuremates linnades on alustatud uue põlvkonna valguskaablitel põhinevate lairiba-võrkude rajamist. Suurel osal Eestist ei ole aga kiirete internetiühenduste rajamine teenuseosutajatele majanduslikult tasuv. Prognoositava klientide arvu tõttu on erasektori operaatorid seni otsustanud neis piirkondades kiirete lairibaühenduste ehitamise mitte investeerida ning selle tulemuseks on "digitaalne lõhe" linna- ja maapiirkondade vahel. Et digitaalset lõhet kaotada soovib Eesti riik toetada uue põlvkonna lairibavõrgu laiendamist maapiirkondadesse. Selleks toetatakse valguskaablitel põhineva baasvõrgu (andmeedastuskiirusega vähemalt 100 Mbit/s) ehitamist, mis hakkab katma Eesti territooriumit nii, et 98% majapidamistele, ettevõtetele ja asutustele oleks kättesaadav kiire interneti-ühendus. Digitaalse lõhe kaotamine linna- ja maapiirkondade vahel aitab kaasa ettevõtluse arengule ning on oluline tegur ettevõtete maapiirkonda meelitamisel, kaugtöö võimaluste, tervishoiuteenuste osutamise, hariduse ja muude avalike teenuste osutamise parandamisel. Lisaks Põllumajandusministeeriumile rakendab sarnast meetet veel Majandus- ja Kommunikatsiooniministeerium ning Siseministeerium.

Põllumajandusministeeriumi poolt ettevalmistatud toetusmeede avaneb 2011. aasta kevadel.

Külade uuendamise ja arendamise investeeringutoetuse meetme rakendumine aastatel 2007–2010

Meetme raames oli 2010. aasta lõpuks esitatud 1635 taotlust, milles taotleji toetust 67 miljoni euro ulatuses, neist rahuldati 973 taotlust toetuse summaga 37 miljonit eurot. Nagu näha on meetmest toetuse taotlemise aktiivsus suurem, kui on eelarves

rahalisi vahendeid. Tänapäevaks on ellu viidud 582 projekti, mille kogu investeeringute maht on 19 miljonit eurot. Elukeskkonna parandamisse on panustanud ka ettevõtjad, kuid seda vähesel määral. Seni moodustavad vähem kui 6 % toetuse saajatest ettevõtjad.

Maapiirkondades on sotsiaalse infrastruktuuri objektidest ülekaalus kultuuriteenuseid ja vaba aja veetmise võimalusi pakkuvad objektid, mille sisustamist, renoveerimist ja ehitamist on kõige enam toetatud. Vaba aja veetmise võimaluste loomise kõrval on investeeringuobjekti vajalikkuse märksõnaks tõusnud looduslik ja sotsiaal-majanduslik aspekt.

Investeeringute tegemise eesmärgiks on olnud ennekõike luua võimalused veeta vaba aega väljaspool kodu (mänguväljaku, külakeskuse ja skate pargi rajamine, seltsimaja loomine vanasse hoonesse vms). Samas on oluliseks kujunenud investeeringuobjekti roll muuta piirkonda atraktiivsemaks, väärtuslikumaks ja konkurentsivõimelisemaks.

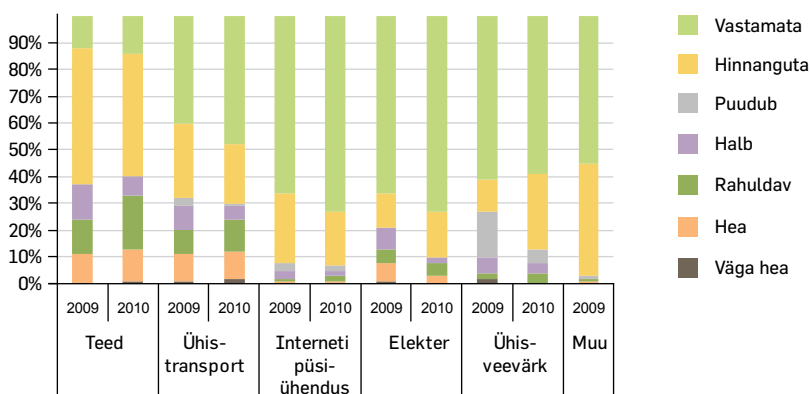
Investeeringuobjekt on tihtipeale traditsioonide, identiteedi ja ühtekuuluvuse kandja ehk teatud rajatisel või rahvapärandil on kogukonnale oluline väärtus ja kohalike elanikke ühendav lüli. Ühtlasi leitakse ka vahel, et investeeringuobjekt aitab ära hoida kuritegevust. Silmas peetakse eelkõige noortele suunatud suhtlus- ja tegevuskohtade loomist.

Hinnang maapiirkondade elukeskkonnale.

Maaelu arengukava ei ole ainus võimalus elukeskkonna olukorra parandamiseks. Ka struktuurifondide raames püütakse erinevatel viisidel regionaalseid erinevusi vähendada panustades maapiirkonna erinevate osiste parandamisse, nagu teed, transport, koolid, tervishoid ja palju muud.

Eesti Maaülikool viis Põllumajandusministeeriumi tellimisel läbi uuringu, kus hinnati tehnilise infrastruktuuri objekte. Tulemused näitasid võrreldes varasemate uuringutega olukorra paranemist. Eelkõige ollakse varasemast rohkem rahul ühistranspordiga, kõrgelt hinnati veel teede olukorda ning elektri kättesaadavust ja kvaliteeti. Halvim oli olukord interneti püsiühenduse ja ühisveevärgiga, kuna mõlemad pakutavad teenused on tarbijate arvates maapiirkonnas madala kvaliteediga või ei ole kättesaadavad.

Joonis 1. Hinnang tehnilisele infrastruktuuri objektidele, %

Kokkuvõtvalt võib öelda seda, et rahuloluks ei ole veel põhjust, kuid mõningast elukeskkonna paranemist on märgata. Lisaks peaks kvaliteetse kiire interneti laialdasem levik maapiirkondades looma uusi võimalusi ettevõtluseks ja kaugtööks. Loodetavasti annab see maapiirkondade elanike kaasabil ka peatselt tulemust, ning maapiirkonnast saab lähimas tulevikus eelistatud töö- ja elukoht paljudele Eesti elanikele.

14. KOHALIKU ALGATUSE ARENDAMINE EESTI MAAELU ARENGUKAVA 2007–2013 RAAMES

Konstantin Mihhejev, põllumajandusministeeriumi kohaliku algatuse ja elukeskkonna büroo peaspetsialist

Maapiirkonna arendamise üheks võtmeteguriks on kohalike inimeste algatusvõime ja aktiivsus. Ettevõtjate algatusvõime suurendamist toetatakse nii läbi Eesti maaelu arengukava 2004–2013 erinevate investeringutoetuste kui ka MAKi raames rahastava spetsiaalse programmi (Leader), mis võimaldab ettevõtjatel ise otsustada investeringute ja vajalike kulutuse üle.

Leader on Euroopa Liidu poolt algatatud programm maaelu arengu ja kohaliku initsiatiivi toetuseks. Leader programmi toetuste abil innustatakse maapiirkondi leidma uusi viise, et olla konkurentsivõimeline, kasutada maksimaalselt ära kohalikke ressursse ning lahendada tekkivaid probleeme, mis tulenevad näiteks vananevast elanikkonnast, teenuste osutamise viletsast tasemest või töökohtade puudumisest.

Sel viisil aitab Leader tõsta põllumajandustootjate ja laiemalt kogu maarahvastiku elukvaliteeti. Leader meetme üldeesmärgiks on kohaliku algatuse edendamine, põllumajanduse ja metsanduse konkurentsivõime, keskkonna ja paikkonna ning eriti maapiirkonna elukvaliteedi parandamine ja majandustegevuse mitmekesistamine läbi maapiirkonna sisemiste arenguvõimaluste parema kasutamise.

EL kontekstis alustati Leaderi programmiga kui meetodiga 1991. aastal, et kaasata kohalikke koostööpartnereid nende piirkonna tulevase arengu juhtimisse. Eesti alustas Leader meetme põhimõtete rakendamist veidi enam kui neli aastat tagasi Eesti riikliku arengukava 2004–2006 (RAK) meetme 3.6 Kohalikul initsiatiivil põhinevate arendusprojektide elluviimine – Leader kaudu 2006. a sügisel.

Alates uuest programmiperioodist 2007–2013 liideti Leader-programm EL poolt toetatavatesse riiklikesse ja piirkondlikesse maaelu arengukavadesse kõrvuti teiste maaelu arengu meetmetega. Eesti on otsustanud Leader-programmi raames jagada 10% maaelu arengukava 2007-2013 eelarvest. See on 85,8 mln eurot, mis teeb keskmiselt üle 12 miljoni euro aastas kohalike tegevusgruppide osalusel jaotatavaid toetusi. Eestis tegutseb hetkel 26 kohalikku tegevusgrupp, mis katavad ligi 99,9% maapiirkonnast. Kõigil kohalikel tegevusgruppidel on oma tegevuspiirkonna kohta koostatud kohaliku arengu strateegia ja neid on asunud rakendama alates 2009. aastast.

Leader programmist võib toetust taotleda kohaliku tegevusgrupi tegevuspiirkonnas tegutsevad ettevõtjad, sihtasutused, mittetulundusühingud, seltsingud ja kohalikud omavalitsusüksused. EAFRDst finantseeritavate projektide valiku teeb kohalik tegevus-

grupp, kes on välja töötanud tegevuspiirkonna arengu strateegia ja kes vastutab selle elluviimise eest. Selleks, et välja valida parimad projektid korraldab kohalik tegevusgrupp taotluste vastuvõtu ja hindamise, kel on õigus iseseisvalt otsustada vastuvõtu tähtaegade ja hindamiskriteeriumite üle. Tegevusgrupi poolt heaks kiidetud projekt esitatakse PRIA-le selleks, et hinnata kulutuste abikõlblikkust ja vastavust õigusaktidele ning teha lõplik projekti rahastamise otsus.

Kokku on 2010. a lõpuks esitatud PRIA-sse 2825 projektitoetuse taotlust, millest heakskiidu on saanud 2539 taotlust. Mitterahastatavaid taotlusi on 67 ja menetlemata taotlusi 219. Leader tegevusgruppide poolt heakskiidetud taotlustest on kõige rohkem mittetulunduslike ühenduste taotlusi, moodustades 67,8% kogu taotluste arvust. Ettevõtjate taotlusi oli 499, neist enamus (80,8%) kuulus osaühingutele (403). Ettevõtjate taotlused moodustasid kogu taotluste arvust 17,7% (tabel 1).

Tabel 1. Leader projektitoetuse taotlemine tegevusvormide lõikes

	Esitatud taotlused	Heakskiidetud taotlused	Rahuldamata jäetud taotlused	Ilma määramise otsuseta taotlused
Aktsiaselts	11	9	0	2
Füüsilisest isikust ettevõtja	85	67	8	10
Mittetulundusühing	1 914	1 739	29	146
Osaühing	403	348	14	41
Riigiasutus	244	220	11	13
Seltsing	28	26	1	1
Sihtasutus	138	128	4	6
Tulundusühistu	1	1	0	0
Usaldusühing	1	1	0	0
LEADER projekti-toetus kokku	2 825	2 539	67	219

Vahetult enne Leader-programmi rakendamist Eestis viidi BDA Estonia OÜ ja Saar Poll OÜ poolt 2006. a läbi uuring – “Kohaliku initsiatiivi arendamine – Leader-tüüpi meede”, uuringu üks ettepanekutest oli jälgida uuringus käsitletud näitajate muutusi ajas. Lisaks nimetatud uuringule viis Eesti Maaülikooli Majandus- ja sotsiaalinstituut **kui** “Eesti maaelu arengukava 2007–2013” 1., 3. ja 4. telje püsihindaja 2010. aastal läbi uuringu “Eesti maaelu arengukava 2007–2013 Leader meetme hindamisküsimuste analüüs ja teadlikkus Leader meetmest kohalikul tasandil”. Käesolevas artiklis antakse ülevaade, milline on tegevusgruppidega kaetud piirkondade ettevõtjate, kolmanda sektori esindajate ja kohalike elanike informeeritus Leader meetmest ning kesken-datakse Leader-programmi tulemuslikkusele ja mõjule maapiirkonna ettevõtluses tuginedes nimetatud uuringute andmetele.

Nagu 2006. aastal, oli ka 2010. aastal suurim osatähtsus primaarsektorisse kuuluvatel ettevõtjatel (uuringus küsitleti 51,5% äriregistris registreeritud viie maakonna viie valla ettevõtjaid). Mõnevõrra vähem oli sekundaarsektorisse kuuluvaid ettevõtjaid (peamiselt oli tegemist osaühingute, aktsiaseltsidega vms) ja veelgi vähem tertsiaarsektorisse kuuluvaid ettevõtjaid (süü kuuluksid valdavalt FIE-d). Uuring näitas, et primaarsektorisse kuuluvate ettevõtjate osatähtsus maapiirkondades kahaneb ning seega maamajandus mitmekesisust (tabel 2).

Tabel 2. Ettevõtjate jagunemine sektorite lõikes 2006. ja 2010. aastal, %

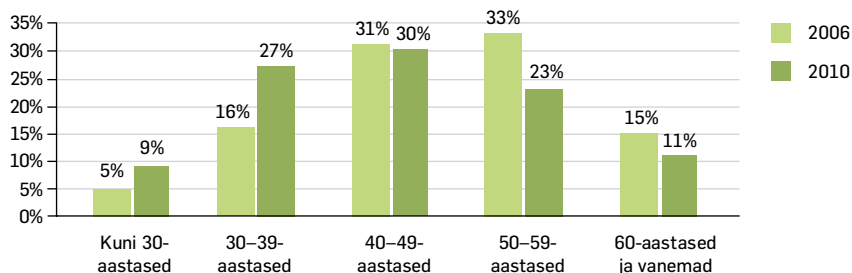
	2006, %	2010, %
Primaarsektor	50	43
Sekundaarsektor	14	30
Tertsiaarsektor	36	24
Vastamata	-	3
Kokku	100	100

Vastupidiselt 2006. aasta tulemustele oli kõige enam küsitletud ettevõtjate seas neid, kes olid tegutsenud viis või vähemgi aastat (tabel 3). Siia kuulusid enamus FIEdest ja ettevõtjatest. Järgneva suure grupi moodustasid ettevõtjad, kes olid tegutsenud enam kui 10 aastat. Kõige vähem oli ettevõtjaid, kes olid tegutsenud 6–10 aastat.

Tabel 3. Ettevõtjate jagunemine tegutsemise aja järgi 2006. ja 2010. aastal, %

	2006, %	2010, %
Kuni 5 aastat	14	49
6–10 aastat	36	19
11 ja enam aastat	50	30
Vastamata	-	3
Kokku	100	100

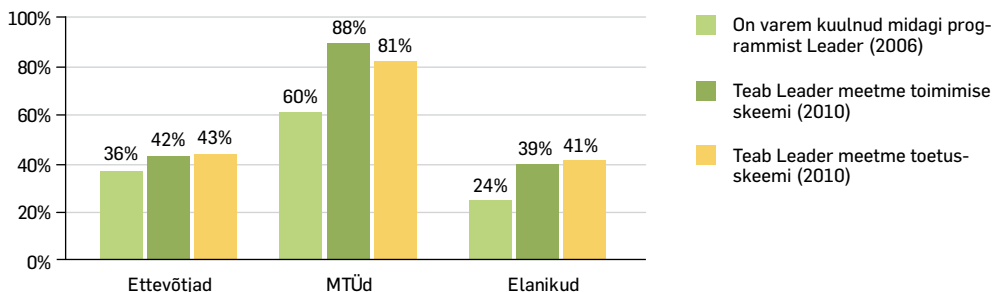
Ettevõtjate töötajate arvu näitajatest ilmses, et sarnaselt 2006. aasta uuringu andmetele enamus vastanutest esindasid väikesi ja keskmise suurusega ettevõtjaid. Neist kuni üheksa töötajaga mikroettevõtjaid oli 79% ning kuni 19 töötajaga väikeettevõtjaid oli 4%. Mõlemal küsitlusaastal enam kui poolel ettevõtjatel jäi müügitulu alla ühe miljoni krooni (63 912 eurot). Keskmiselt oli küsitletud ettevõtja vanus 43,7 aastat (joonis 1).

Joonis 1. Küsitletud ettevõtjate vanuseline jagunemine 2006. ja 2010. aastal, %

Aastatega on Leader meetmest teadlike ettevõtjate osatähtsus tõusnud vaid 6–7%, jäädes 42–43% osatähtsuse juurde. See võib tuleneda kahest põhjusest. Esiteks võib arvata, et vastupidiselt MTÜdele ei ole ettevõtjad ise olnud huvitatud teadmaks Leaderist kui võimalusest (mõned aastad tagasi said ettevõtjad pangast kiiremini ja rohkem raha) ja teiseks ei ole Leaderi KTGD suutnud Leader meetme infot suunata ettevõtjateni. Ettevõtjate teadlikkuse erinevus Leader meetme toimimise- ja toetusskeemi vahel puudus.

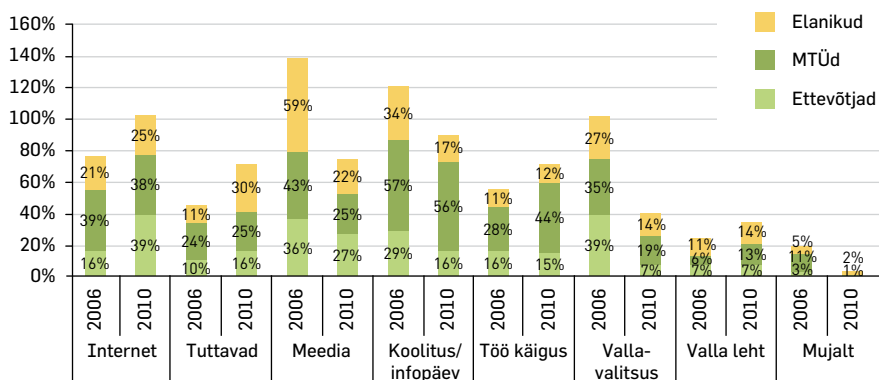

Joonis 2. Ettevõtjate, MTÜ esindajate ja elanike teadlikkus Leader meetmest 2006. ja 2010. aastal

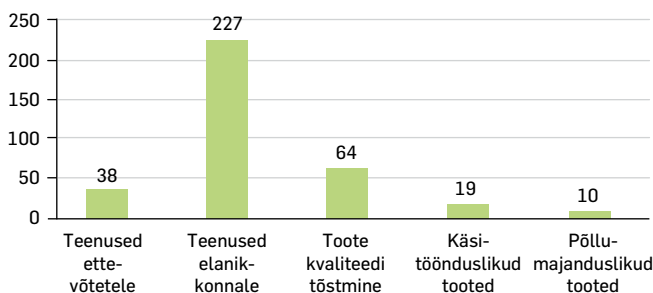
Kui 2006. aastal oli ettevõtjatele olulisimaks infoallikas vallavalitsus, siis 2010. aastal hoopis internet (39% vastanuid), mille kõrval olid olulisemad infoallikad meedia (27%), aga ka koolitused, infopäevad ja tuttavad. Siit võib järeldada, et ettevõtjad saavad kiiremini vajaliku info kätte just internetist, näidates seega üles omaalgatuslikku huvi Leader meetme vastu.

Joonis 3. Allikad, millest on ettevõtjad, MTÜ esindajad ja elanikud Leader meetmest kuulnud 2006. ja 2010. aastal, %

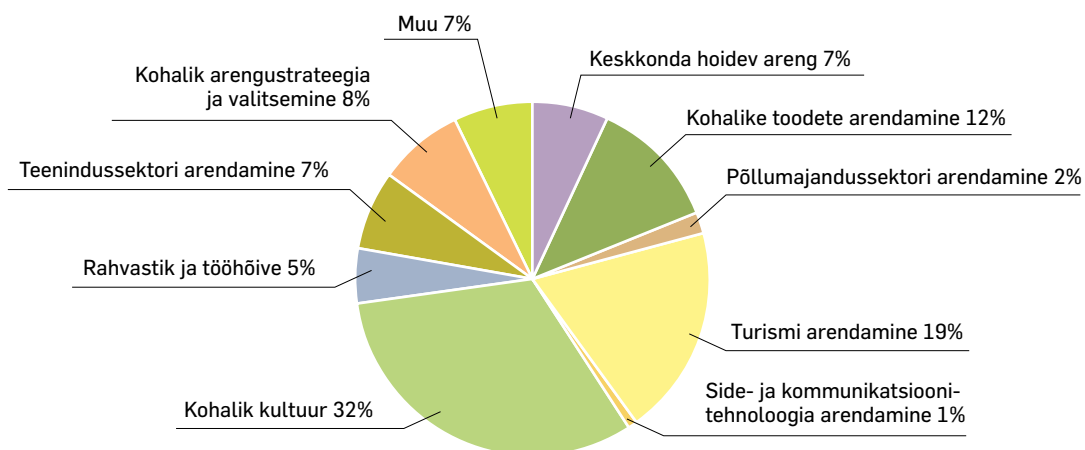

Leader tegevusgruppide sõnul on tänu Leader lähenemisele kodanikeühendused aktiveerunud ning neid on isegi juurde tekkinud. Algusel aktiveerusid kohalikud elanikud, avalik ja kolmas sektor. 2010. aastal on aktiveerunud ka erasektor. Põhjus võib peituda selles, et ettevõtjad nägid alles peale esimest strateegia rakendamise aastat Leader lähenemises oma ettevõtte seisukohast uusi arenguvõimalusi ning lisaks sellele on nad üha enam huvitatud oma töö- ja elukeskkonna arengust.

Leader lähenemisest loodetakse ka kohalike probleemide lahendamist piirkonnas. Näiteks Leader meetme raames on võimalik maapiirkondades arendada kohalikke teenuseid ja tooteid. Leader tegevusgruppide küsitlusest selgus, et kõige enam väljamakstud projektidest olid suunatud elanikkonna teenuste kvaliteedi ja kvantiteedi parandamisele ja parendamisele.

Joonis 4. Kohalike teenuste ja toodete arendamist toetavate projektide arv

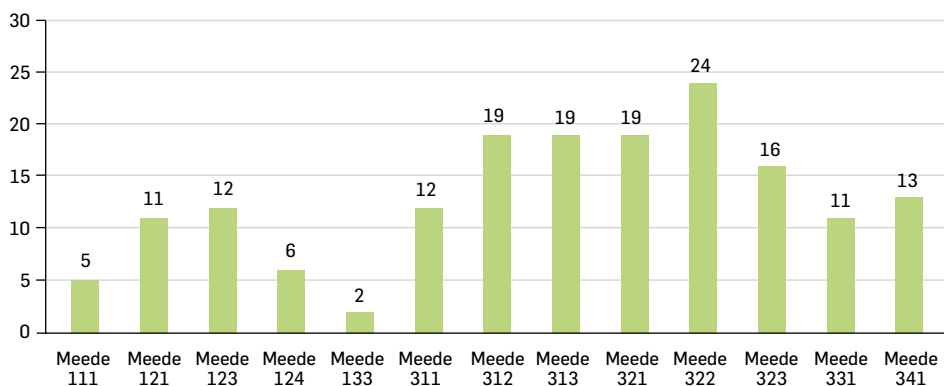
Analüüsidest PRIA poolt heaks kiidetud ja välja makstud projekte nende sisu järgi, selgus, et 33% projektidest toetab kohalikku kultuuri (kultuuriürituste korraldamine, kultuurivahetus, kultuuripärandi taaselustamine ja väärtustamine vms), 19% turismi (temaatiliste “teede” loomine, uute turismiobjektide loomine, võrgustus vms) ja 12% kohalike toodete arendamist. Ülejäänud projektide osatähtsus oli väiksem.

Joonis 5. PRIA poolt heaks kiidetud ja välja makstud projektide jagunemine projekti sisu järgi, %

Tegevusgrupid kinnitasid, et senisest enam tuleb hakata ja hakataksegi panustama MAK I telje prioriteetidele ja väike-ettevõtlusesse (joonis 6). Sellel on mitu põhjust. Esiteks on ettevõtjad ise aktiivseks muutunud ning üldise majandusliku muutuse foonil on Leader meede muutunud ettevõtjatele võimaluseks.

Joonis 6. Leader tegevusgruppide arv, kelle kohalikesse arengustrateegiatesse on integreeritud MAKi erinevad meetmed (EK kood)

Teiseks oma kohalike arengustrateegiatega soovivad KTGD ise senisest enam toetada kas piirkonna traditsioonilist põllumajandust või selle puudumisel majandustegevuse mitmekesistamist. Kolmandaks, et tekiks piirkonda uusi töökohti, on vaja enne panustada ettevõtluse arendamisse.

Vähesel määral toimis koostöö era- ja kolmanda sektori vahel – ettevõtjatel on vahendeid finantseerimiseks, kuid puudus on inimestest, samas kolmandal sektoril on olemas inimesed, kuid puudus on rahalisest vahenditest.

Leader lähenemine on kaasa aidanud maapiirkondade sisemise arengupotentsiaali (nii inim-, finants- kui ka loodusressursside, aga ka kultuuri- ja ajaloopärandi) mobiliseerimisele, olles seda kasutanud oma arengustrateegiate koostamisel ja rakendamisel, kuigi nende ressursside kasutamises ja kaasamises on olemas veel suur potentsiaal.

15. MAAETTEVÕTLUSE ARENGUD EUROOPA LIIDU ÜHISE PÕLLUMAJANDUSPOLIITIKA VALGUSES PEALE 2013 AASTAT

Marko Gorban, põllumajandusministeeriumi maaelu arengu osakonna juhataja asetäitja

Käesolevast Euroopa Liidu (EL) eelarveperioodist (2007–2013) enam kui pool on praeguseks selja taga ning alanud on aktiivsed arutelud nii EL eelarve kui sellest rahastavate poliitikate tuleviku teemadel. 2010. aasta lõpus avalikustas Euroopa Komisjon teatise Ühise põllumajanduspoliitika eesmärgid 2020. aastaks: toidu, loodusvarade ja territooriumiga seotud tulevikuprobleemide lahendamine¹⁴, kus ta pakub omapoolse visiooni EL ühise põllumajanduspoliitika (ÜPP) võimalikest arengutest.

Euroopa Komisjoni põllumajandusvolinik Dacian Ciolos on ÜPP teatist tutvustades öelnud, et „ÜPP ei ole mõeldud ainult põllumajandustootjatele, vaid kõigile EL kodanikele kui tarbijatele ja maksumaksjatele. Seetõttu on oluline, et me kujundame oma poliitikat selliselt, et see oleks arusaadav laiemale avalikkusele ning tooks selgelt esile avaliku kasu, mida põllumajandustootjad ühiskonnale pakuvad. Euroopa põllumajandus ei pea olema mitte üksnes majanduslikult, vaid ka keskkondlikult konkurentsivõimeline”.

See tsitaat võtab endas väga hästi kokku ÜPP tulevikuarutelude võtmeküsimused. Siin peegeldub ÜPP senine areng, mis on läbi erinevate etappide liikunud järjest enam ühiskonna ja tarbija ootuste ja väärtuste suunas. Samuti on siin välja toodud ÜPP tuleviku oluline suund põllumajanduse poolt avaliku hüve pakkumise väärtustamisele. Lisaks võib ridade vahelt aimata ka mõtet, et ÜPP on EL eelarve kontekstis üks paljudest poliitikatest, mis konkureerib piiratud ressursside pärast ja mille mõõdupuuks on panus EL laiematesse eesmärkidesse.

ÜPP kui arenev ja kaasaegne poliitika

Õeldakse, et kes minevikku ei mäleta, elab tulevikuta. Seega ei saa ka selles artiklis üle ega ümber väikesest tagasipõikest ÜPP ajalukku ning selle erinevatesse etappidesse.

ÜPP juured peituvad eelmise sajandi 50–60-ndates aastates, kui Euroopa oli II Maailmasõja järgselt silmitsi tõsise toidupuudusega. Rooma lepingu sõlmimine 1957. aastal ja selle raames ühisturu loomine, mis hõlmas endas ka põllumajandust, kalandust ja põllumajandustoodetega kauplemist, oli esimene samm ühise põllumajanduspoliitika suunas. Lepingu raames lepiti kokku ÜPP eesmärkides, milleks tollast konteksti

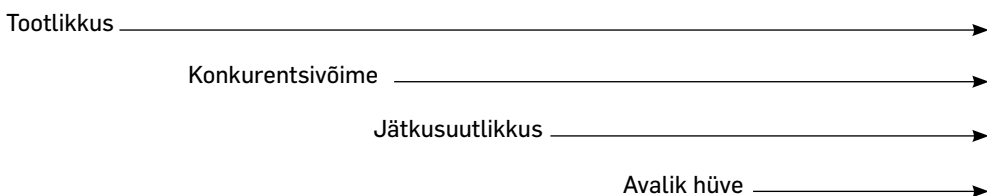
¹⁴ Komisjoni teatis Euroopa Parlamendile, Nõukogule, Euroopa Majandus- ja Sotsiaalkomiteele ning Regioonide Komiteele Ühise põllumajanduspoliitika eesmärgid 2020. aastaks: toidu, loodusvarade ja territooriumiga seotud tulevikuprobleemide lahendamine, KOM(2010) 672 lõplik

silmas pidades olid tõsta põllumajanduse tootlikkust, kindlustada põllumajandusega tegeleva rahvastikuosa rahuldav elatustase, stabiliseerida turud, tagada varude kättesaadavus ning tagada mõistlikud tarbijahinnad. ÜPP põhimõtted lepiti kokku 1958. aastal Stresas toimunud konverentsil ning reaalsetl jõustus ÜPP 1962. aastal.

Käesoleva artikli teemat ja mahtu silmas pidades ei ole otstarbekas igasse ÜPP enam kui 50-aastase ajaloo jooksul toimunud reformi detailidesse minna, seetõttu püüan lihtsustatult ja skemaatiliselt ÜPP senise ajaloo läbi märksõnade kokku võtta. Nagu ka jooniselt 1 selgub, on ÜPP oma ajaloo jooksul teinud läbi olulisi muutusi nii oma eesmärkides, sisus kui meetmetes. Selle algsetele, eelkõige toidu tagamisele, turu stabiilsusele, põllumajandustootjate sissetulekutele, tootlikkusele ja tarbijahindadele suunatud eesmärkidele on lisandunud mitmeid uusi mõõtmeid, mis eelkõige lähtuvad ühiskonna muutunud ootustest – konkurentsivõime ja jätkusuutlikkus. Tuleviku debatte silmas pidades võib eeldada, et samavõrd olulise koha võtab nende kõrval sisse avalik hüve.

Joonis 1. ÜPP ja ühiskonna ootuste areng

Algus (60–70-ndad)	Kriis (80-ndad)	1992 Reform	Agenda 2000	2003 Reform	2013 +
<ul style="list-style-type: none"> Toidu tagamine Tootlikkuse parandamine Stabiilne turg Sissetuleku toetus 	<ul style="list-style-type: none"> Ületootmine Kasvavad kulud Rahvusvaheline vastasseis Struktuuri meetmed 	<ul style="list-style-type: none"> Ülejääkide vähenemine Keskkond Stabiilsed sissetulekud Stabiilne eelarve 	<ul style="list-style-type: none"> Reformi protsessi süvendamine Konkurentsivõime Maaelu areng 	<ul style="list-style-type: none"> Turule orienteeritus Tarbija huvid Maaelu areng Keskkond 	<ul style="list-style-type: none"> Ühine põllumajandus- ja maaelu poliitika Avalik hüve Strateegiline lähenemine

Allikas: DG BUDGET Reforming the Budget, Changing Europe, autori mugandused

2009. aasta lõpus viidi läbi Eurobaromeetri uuring¹⁵, milles analüüsiti avalikku arvamust põllumajanduse, ÜPP ja poliitika arengute suhtes. Uuringust selgus, et:

- 90% kodanikest peab põllumajandust ja maapiirkondi tuleviku seisukohast olulisteks;
- 65% olid seisukohal, et keskkonnakaitse teemadega tuleb tegeleda EL tasandil;
- 59% pidas ÜPP peamiseks prioriteediks ohutu, kvaliteetse ja tervisliku toidu tagamist;
- üle 85% vastanutest toetas ÜPP uusi eesmärke nagu paikkonna säilitamine, kliimamuutustega võitlemine, maapiirkonna majanduse edendamine, toetuste võrdsem jaotamine põllumajandustootjate vahel, toetuste sidumine teatud keskkonna, toiduohutuse ja loomade heaolu nõuete täitmisega, põllumajandustootjate julgustamine toota turu nõudlusele vastavaid tooteid;

¹⁵ Special Eurobarometer 336: Europeans, Agriculture and the Common Agricultural Policy, 2010

- 46% arvates on põllumajandus andnud olulise panuse kliimamuutustega võitlemisse, 82% leidis, et EL peab aitama põllumajandustootjatel oma tootmisviise muuta, et kliimamuutustega toime tulla, 58% oli valmis toodangu eest maksma 10% enam, kui see on toodetud viisil, mis ei suurenda kliimamuutusi;
- 56% vastanutest arvab, et põllumajandustootjate peamine ülesanne ühiskonnas on ohutu ja tervisliku toidu tootmine;
- 77-84% pidas vajalikuks julgustada põllumajandustootjaid rohkem mahesaadusi tootma, panustama taastuva energia tootmisesse ning haarama kinni biotehnoloogia pakutavatest võimalustest;
- 83% leidis, et põllumajandustootjate sissetulekute toetamist tuleks jätkata ning 68% vastanute arvates on praegune põllumajanduse ja maaelu arengu poliitika eelarve kas õigustatud või pigem ebapiisav.

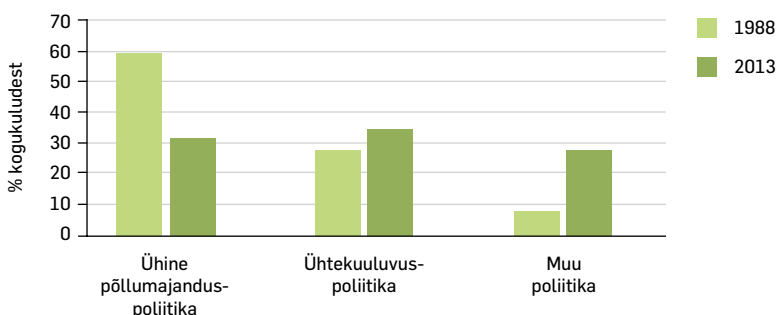
Kui kõrvutada neid tulemusi eelpool toodud ÜPP arengu etappidega, siis võib väita, et ÜPP on kaasaegne ja ühiskonna ootustele vastav poliitika.

ÜPP EL eelarve osana

ÜPP-d kritiseeritakse tavaliselt selle eelarvelisest ning eelkõige selle I samba (otsetoetused ja turukorraldus) vahendite mahu aspektist. Seetõttu kasutan käesolevat artiklit ka kui võimalust ümber lükata paar ÜPP eelarvega seotud müüti.

Kui 1965. aastal moodustasid ÜPP maksed 35,7% EL eelarvest ja tõusid 1985. aastaks 70,8%-ni ning 1988.-1992. aasta finantsraamistiku esimesel aastal moodustasid ÜPP veel 60,7% eelarvest, siis 2013. aastaks vähenevad ÜPP kulutused (v. a maaelu areng) peaaegu poole võrra (32%-ni eelarvest). Samal ajal on võrreldavates proportsioonides kasvanud ühtekuuluvuspoliitika kulutused, mis 1965. aastal moodustasid 6% EL eelarvest, kasvas 1980-ndatel 10,8%-ni ning 1988. aastaks 17,2%-ni. 2013. aastaks jõuavad ühtekuuluvuspoliitika kulud aga juba 35,7%-ni eelarvest. Muude poliitikavaldkondade (nt konkurents, välismeetmed) maht on samuti järjepidevalt kasvanud, kui esimeses finantsraamistikus oli see alla 10%, siis 2013. aastaks jõuavad need 26%-ni¹⁶.

Joonis 2. EL eelarve kulude struktuur

Allikas: Komisjoni teatis: Muutuv Euroopa vajab eelarvereformi (avalikku konsulteerimist käsitlev dokument aastatel 2008/2009 tehtava eelarve läbivaatamise kohta)

Seega ei ole ÜPP enam peamine EL eelarve kuluallikas ning ühtekuuluvuspoliitika kulud kasvavad käesoleva eelarveperioodi lõpuks sellega võrreldavale tasemele. Lisaks sellele ei saa jätta tähelepanuta, et ühiseelarve on suurusjärgus 1% EL SKP-st,

¹⁶ Komisjoni teatis: Muutuv Euroopa vajab eelarvereformi (avalikku konsulteerimist käsitlev dokument aastatel 2008/2009 tehtava eelarve läbivaatamise kohta), SEC (2007) 1188 (lõplik)

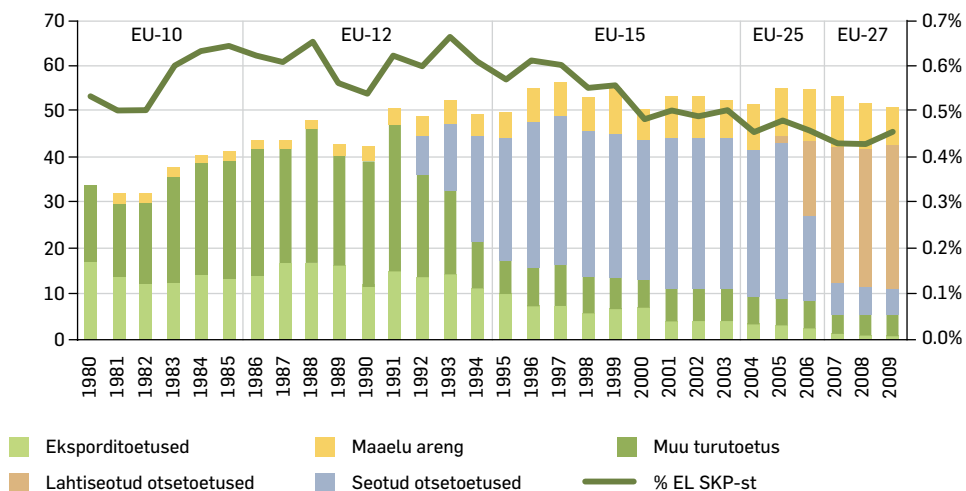
mis tähendab, et ÜPP-le kulutatakse üksnes 0,3–0,4% EL SKP-st. Kuivõrd põllumajanduspoliitikat rahastatakse suuremalt jaolt just ühiseelarve kaudu, mis on piiratud, siis pigem on see siiani aidanud põllumajanduse kulusid kontrolli all hoida, kuivõrd eeldada võib, et paljud liikmesriigid oleksid valmis oma põllumajandussektorit toetama suuremas mahus, kui seda tehakse läbi ühiseelarve.

Maaelu arengu poliitika ÜPP osana

Maaelu arengu poliitikast ÜPP eraldiseisva sambana saab rääkida alates 1999. aastal toimunud Agenda 2000 reformist, mille tulemusel lisandusid ÜPP-sse mitmed maaelu arengu meetmed, nt mitmekesistamine mittepõllumajandusliku tegevuse suunas, tootjarühmad ning noorte põllumajandustootjate tegevuse alustamine, ning põllumajandusliku keskkonnatoetuse skeemid muutusid liikmesriikide jaoks kohustuslikuks. Teatud maaelu arengu meetmed olid ÜPP-sse lisatud juba 1970-ndatel aastatel (põllumajandusettevõtete moderniseerimine, põllumajandustegevuse lõpetamine ja koolitus), kuid need olid eelkõige suunatud põllumajanduse restruktureerimisele. Agenda 2000 reformi ja maaelu arengu samba ÜPP-sse lisandumise tulemusena on põllumajanduse käsitus ÜPP raames saanud multifunktsionaalse mõõtme ning põllumajandust käsitletakse osana laiemast maaelu arengust.

Euroopa Liidu toimimise lepingu kohaselt tuleb ÜPP ja selle erimeetodite väljatöötamisel arvesse võtta põllumajandusliku tegevuse eripära, mis tuleneb põllumajanduse sotsiaalsest struktuurist ning põllumajanduspiirkondade struktuurilistest ja looduslikest erinevustest.¹⁷ Seega ühelt poolt on maaelu arengu poliitika ÜPP muude instrumentidega kaasnev ja neid täiendav, samas võtab maaelu arengu poliitika arvesse ka muid EL toimimise lepingus toodud eesmärke, sh majandusliku ja sotsiaalse ühtekuuluvuse valdkonnas. Selle läbi on ÜPP saanud ka senisest selgema territoriaalse mõõtme ning senisest enam seotud muude poliitikavaldkondadega, kuivõrd maaelu arengu poliitika on just peamine instrument ÜPP siseselt, mille kaudu panustatakse ka laiematesse EL eesmärkidesse, nt konkurentsivõime või tööhõive valdkondades.

Joonis 3. ÜPP kulud

Allikas: DG AGRI Communication on the future of the CAP „The CAP towards 2020: meeting the food, natural resources and territorial challenges of the future”

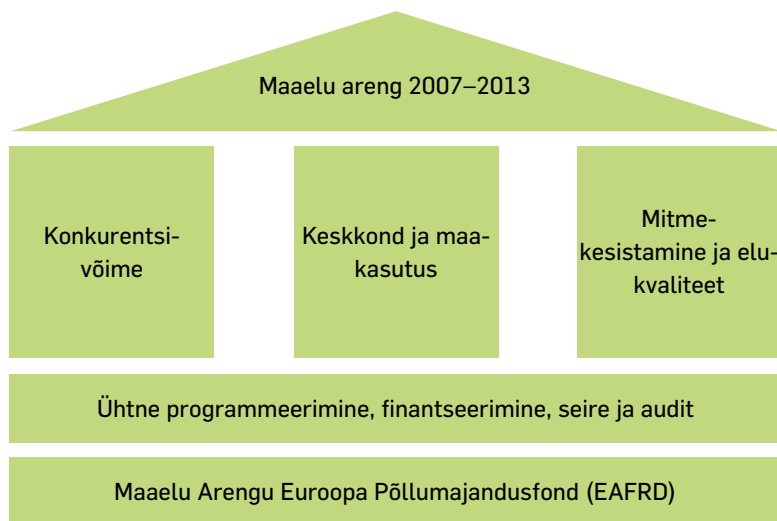
¹⁷ Euroopa Liidu Teataja, C 83/01, 30.03.2010

Kuigi maaelu arengu poliitika roll ÜPP siseselt on alates 2000. aastast kasvanud ning väljakutseid, mis ÜPP-sse on lisandunud (kliimamuutused, taastuv energia, veemajandus, bioloogiline mitmekesisus, piimandussektori restruktureerimine), adresseeritakse eelkõige just läbi maaelu arengu poliitika, siis selleks kulutatavate maht ÜPP siseselt sellele vastavat kasvu siiani näidanud ei ole, kuivõrd üldjoontes võib öelda, et I samm moodustab 80% ning II samm (maaelu areng) 20% ÜPP eelarvest (joonis 3). Sellest tulenevalt võib eeldada, et 2013+ eelarveläbirääkimistel ei kujune arutelu-teemaks mitte üksnes ÜPP eelarvemaht, aga ka vahendite jaotus selle siseselt.

Tänane maaelu arengu poliitika

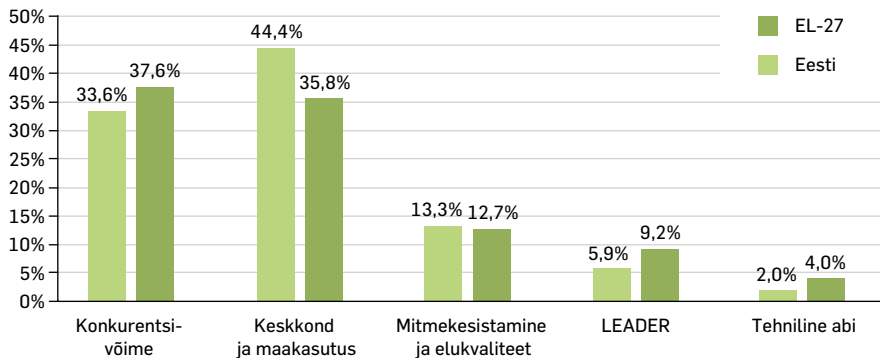
Maaelu arengu poliitika läbis käesolevaks eelarveperioodiks olulise muudatuse, mille tulemusel kõik maaelu arengu poliitika instrumendid koondati ühte fondi – EAFRD (Maaelu Arengu Euroopa Põllumajandusfond).

Joonis 4. Maaelu arengu poliitika arhitektuur

Joonisel 4 on kogu tänane maaelu arengu poliitika arhitektuur püütud skemaatiliselt kokku võtta. Maaelu arengu poliitikat rahastatakse läbi EAFRD. EL tasandil on kokku lepitud maaelu arengu poliitika ühised eesmärgid (põllumajanduse ja metsanduse konkurentsivõime parandamine, keskkonna ja paikkonna parandamine, maapiirkondade elukvaliteedi parandamine ja majandustegevuse mitmekesistamise soodustamine) ning programmeerimise, rahastamise, seire ja auditi reeglid. Maaelu arengu poliitikat viivad liikmesriigid ellu läbi oma maaelu arengukavade. Arengukavad on üles ehitatud telgede põhisel, kus iga telg on kogum meetmeid, mis on suunatud konkreetse eesmärgi saavutamisele. Lisaks neile on ette nähtud LEADER-telg, mis on muude telgede ülene horisontaalne lähenemine, mis põhineb kohalikul otsustusprotsessil ja kohalikel arengustrateegiatel.

Maaettevõtluse käsitlemisel käesolevas artiklis lähtun teguritest, mida ÜPP kujundades silmas peeti, s.t põllumajandusliku tegevuse eripära ning põllumajanduse läbipõimimine muu (maa)majandusega. Kuigi maaettevõtjate seisukohast omavad olulisust nii ÜPP I samba sissetulekutoetused, maaelu arengu poliitika keskkonnatoetused, aga ka muud poliitikalaiemalt, nt infrastruktuur, transport, haridus jne, siis teema hoomatavuse mõttes keskendun siinkohal eelkõige maaelu arengu poliitika arengutoetustele.

Joonis 5. Maaelu vahendite jaotuse võrdlus EL-s ja Eestis

Allikas: Eesti maaelu arengukava 2007–2013, DG AGRI, autori arvutused

Nagu jooniselt 5 selgub, siis panustab Eesti rohkem kui EL-s keskmiselt konkurentsivõimesse – 37,6% Eesti maaelu arengukava 2007–2013 vahenditest (võrreldes 33,6% EL-27 keskmine) ja LEADER-sse (EL-27 keskmiselt 5,9%, Eesti 9,2%) ning võrreldavas mahus mitmekesistamise ja elukvaliteeti (EL-27 keskmiselt 13,3%, Eesti 12,7%). Kuigi arengutoetustena käsitlet käesolevas artiklis eelkõige konkurentsivõime ning mitmekesistamise ja elukvaliteedi telgede meetmeid, siis oluline on siinkohal ka LEADER välja tuua, kuivõrd kohalike strateegiade raames toetatakse ka ettevõtlusprojekte, sellest aga täpsemalt eraldi artiklis käesolevas kogumikus. Lisaks olgu siinkohal välja toodud, et kui EL-s tervikuna panustatakse mitmekesistamise ja elukvaliteedi telje siseselt enam elukvaliteedi meetmetesse (61,1% telje vahenditest), siis Eesti on rohkem tähelepanu pööranud just maaettevõtluse mitmekesistamisele (56,9% telje vahenditest).

Euroopa Liit aastal 2020

Euroopa seisab silmitsi mitmete suurte ning järjest olulisemate väljakutsetega – globaliseerumine, surve ressursidele ning elanikkonna vananemine. Selleks, et majanduskriisist tugevamana välja tulla ning muuta EL arukaks, jätkusuutlikuks ja kaasavaks majanduseks, mis suudab pakkuda kõrgeid tööhõive, tootlikkuse ja sotsiaalse ühtekuuluvuse näitajaid, on Euroopa Komisjon välja töötanud Euroopa 2020 strateegia (EL2020 strateegia)¹⁸.

¹⁸ Communication from the Commission Europe 2020: A strategy for smart, sustainable and inclusive growth, COM(2010) 2020 final

EL2020 strateegia puhul on tegemist Euroopa uue majanduskasvu ja tööhõive strateegiaga, mis sisuliselt on jätkuks senisele Lissaboni strateegiale. Strateegia peamiseks eesmärgiks on Euroopa Liidu konkurentsivõime suurendamine ning see keskendub kolmele põhivaldkonnale: teadmus ja innovatsioon, ressursitõhusam, rohelisem ja konkurentsivõimelisem majandus ning kõrge tööhõive tase ja sotsiaalne kaasatus. Selle saavutamiseks on Euroopa Komisjon pakkunud välja 5 EL tasandi eesmärki:

- Saavutada vanusegrupis 20–64 tööhõivemäär 75%;
- Saavutada teadus- ja arendustegevuste investeeringute tasemeks 3% EL SKP-st;
- 20/20/20 kliima- ja energia eesmärkide saavutamine (kasvuhoonegaaside vähendamine 20% võrreldes 1990. aasta tasemega, taastuvenergia osakaal lõpptarbimises 20%, energiatarbimise efektiivsuse kasv 20%);
- Õpinguid mittejätkavate noorte osakaal alla 10%, vähemalt 40% uuest põlvkonnast peab omandama kolmanda taseme hariduse;
- Vaesusriskis elavate inimeste vähenemine 20 miljoni võrra.

Nimetatud eesmärkide saavutamiseks koostavad liikmesriigid vastavad arengukavad. Eestis on sel eesmärgil alustatud Konkurentsivõimekava Eesti 2020 koostamist.

Siinkohal võiks küsida, kuidas see ÜPP tulevikuga seotud on. Samas üldist majandusolukorda arvestades on mõisteta, et EL järgmise eelarveperioodi läbirääkimistel on kesksel kohal prioritseerimine, poliitika lisandväärtus ning eelarvekulude kvaliteet. Seetõttu võib eeldada, et eelarveläbirääkimistel saab üheks argumendiks olema just see, kui palju ja kui efektiivselt erinevad poliitikad suudavad saavutada laiemaid EL tasandi eesmärke (sh EL2020 strateegia eesmärke).

Mida on oodata EL eelarve osas pärast 2013. aastat?

Paralleelselt erinevate EL tasandi poliitikate tulevikuaruteludega on alanud diskussioonid ka EL eelarvereformi teemadel. Eelarve arutelude käsitlemisest ei saa siinkohal üle ega ümber, kuivõrd need määravad paljuski selle, milline on vahendite maht erinevate poliitikate elluviimiseks pärast 2013. aastat. Omapoolse nägemuse EL eelarvereformi osas¹⁹ esitas Euroopa Komisjon 2010. aasta lõpus ning selle põhjal toimuvate diskussioonide tulemusel esitab komisjon järgmise eelarveperioodi finantsraamistiku ettepaneku 2011. aasta keskpaigaks.

¹⁹ Communication from the Commission to the European Parliament, the Council, the European Economic and Social Committee, the Committee of the Regions and the national parliaments The EU Budget Review, COM(2010) 700 final

Komisjon on seisukohal, et võttes arvesse majandus- ja eelarvekriisi mõjusid ning pikaajalisi väljakutseid nagu demograafilised muudatused, vajadust tegeleda kliimamuutuste ja loodusressursside piiratuse väljakutsetega, ei saa võtmeküsimus olla mitte selles, kas kulutada rohkem või vähem, vaid selles, kuidas leida võimalused targemalt kulutada. Sellest tulenevalt peaks eelarve põhinema teatud põhiprintsiipidel:

- Võtmeprioriteetide saavutamine – rahastamise osakaal peab peegeldama EL prioriteete ning aitama saavutada EL2020 eesmärke;
- EL lisandväärtus – rahastada tuleks EL avalikke hüvesid, tegevusi, mida liikmesriigid ise ei suuda rahastada või mille rahastamine EL tasandil annab paremaid tulemusi;
- Tulemusele suunatud eelarve – programmide ja investeeringutega kaasnevat mõju peab olema võimalik hinnata;
- Mõlemapoolne kasu solidaarsusest – solidaarsusest võivad kõik osapooled läbi ühisturu kasvupotentsiaali, läbi riigiüleste mõjude ning läbi ettevõtetele EL tasandil avanevate võimaluste;
- Eelarve rahastamise reformimine – kuna side eelarve omavahendite ja poliitikate vahel on kadunud ning süsteem pole läbipaistev, on vajalik EL eelarve omavahendite ümbervaatamine.

Eelarveteatises on käsitletud ka ÜPP-d ning seda on tehtud EL2020 strateegia jätkusuutliku kasvu eesmärgi kontekstis. Selle kohaselt vajab jätkusuutlik EL majandus põllumajandussektorit, mis annaks omapoolse panuse erinevatesse EL eesmärkidesse, sh ühtekuuluvusse, kliimamuutustega tegelemisse, keskkonnakaitsesse ja bioloogilisse mitmekesisusse, tervisesse, konkurentsivõimesse ning toiduga kindlustatusse. ÜPP-d tuleks teatise kohaselt senisest enam suunata laiemate EL eesmärkide suunas, otsetoetustele tuleks lisada roheline mõõde, toetada tuleks senisest nõudlikumaid keskkonnapraktikaid, innovatsiooni ja konkurentsivõimet. Maaelu arengu poliitika peaks keskenduma konkurentsivõimelise põllumajandussektori ja innovatsiooni edendamisele, majanduslikule mitmekesistamisele maapiirkonnas, kliimamuutuste leevendamisele ja nendega kohanemisele, veemajanduse ja ressursiefektiivsusele. Tootmine peaks olema turule orienteeritud ning sellega võiks kaasneda teatud kindlustus- ja riskijuhimisinstrumendid, kombineerituna toidutootmisahela positsioonide parandamisega. Samuti on vaja parandada maaelu arengu poliitika sünergiaid muude poliitikatega, sh teaduse, tööhõive ja infrastruktuuri valdkondades.

Ühtekuuluvuspoliitika tulevik

Eelpool kirjeldatud EL2020 strateegia kohaselt jäävad majanduslik, sotsiaalne ja territoriaalne ühtekuuluvus EL2020 strateegia keskmesse, et tagada selle eesmärkide saavutamine. Ühtekuuluvuspoliitika ja selle struktuurifondid on peamised instrumendid aruka, jätkusuutliku ja kaasava kasvu saavutamiseks. Sellest tulenevalt keskendub ka Euroopa Komisjoni teatis ühtekuuluvuspoliitika tuleviku kohta²⁰ suures osas just sellele, kuidas ühtekuuluvuspoliitika senisest tulemuslikumalt EL2020 eesmärkidesse panustada saaks. Ühtekuuluvuspoliitika tuleviku arutelude kokkupuutepunkt maaelu arengu poliitikaga on seotud ideega erinevate EL fondide ühisest strateegilisest raamistikust, mis peaks aitama tugevdada erinevate poliitikate sidusust. Kuivõrd EL toimimise lepingu kohaselt peaks ühtekuuluvuspoliitika kaasa aitama regioonide arengutaseme

²⁰ Komisjoni teatis Euroopa Parlamendile, Nõukogule, Euroopa Majandus- ja Sotsiaalkomiteele, Regioonide Komiteele ning Euroopa Investeerimispannangale Majanduslikku, sotsiaalset ja territoriaalset ühtekuuluvust käsitleva viienda aruande järeldused: ühtekuuluvuspoliitika tulevik, KOM(2010) 642/3

ühtlustamisele ning asjaomaste regioonide puhul erilist pööratakse tähelepanu maapiirkondadele, tööstuslikust üleminekust mõjutatud piirkondadele ja regioonidele, kus valitsevad rasked ja püsivad ebasoodsad looduslikud või demograafilised tingimused, näiteks väga väikese rahvastikutihedusega põhjapoolseimatele piirkondadele, saartele, piiriülestele ja mäestikualadele, siis on oluline, et EL2020 eesmärke üritataks saavutada regionaalselt tasakaalustatult. Kuivõrd teatise kohaselt tuleks ühtekuuluvuspoliitika rakendamisse senisest enam kohalike ja piirkondlike huvirühmade, sotsiaalpartnerite ja kodanikuühiskonna esindajaid kaasata, siis võib eeldada, et kõigil huvilistel avaneb senisest enam võimalusi erinevate poliitikate kujundamisel kaasa rääkida.

Maaelu arengu poliitika ja maaettevõtluse väljavaated pärast 2013. aastat

Peamised väljakutsed, millega ÜPP teatise kohaselt silmitsi seisab, on toiduga kindlustatus, keskkond ja kliimamuutused ning territoriaalne tasakaal.

Sellest tulenevalt on ka ÜPP peamiste eesmärkidenä tulevikuks pakutud elujõuline toiduainetööstus, loodusvarade jätkusuutlik majandamine ja kliimameetmed ning tasakaalustatud territoriaalne areng. Maaettevõtlust on nende väljakutsete raames käsitletud eelkõige territoriaalse tasakaalu kontekstis. Teatistes tõdetakse, et

kuigi maapiirkondade arengut mõjutavad järjest enam põllumajanduse välised tegurid, on põllumajandus endiselt maamajanduse oluline osa – paljude piirkondade elujõulisus on tihedalt seotud põllumajandussektori konkurentsivõimega, põllumajandus loob täiendavat majandustegevust (nt turism, toidu tootmine) ning paljudes piirkondades on põllumajandus ka traditsioonide ja identiteedi kandja.

Nagu eespool käesolevas artiklis sai kirjutatud, siis EL2020 strateegia määratleb laiemad EL prioriteedid ja on üheks mõõdupuuks, mille alusel hinnatakse erinevate poliitika lisandväärtust ja sellest tulenevalt ka neile eraldatavaid vahendeid. Sellest tulenevalt on teatistes pööratud tähelepanu ka sellele, kuidas ÜPP omalt poolt saab panustada EL2020 strateegia eesmärkide saavutamisse. EL2020 strateegia aruka majanduskasvu eesmärgi kontekstis räägitakse mh teatistes ÜPP potentsiaalset läbi teadmiste ja innovatsiooni konkurentsivõimet suurendada, luua kõrge lisandväärtusega ja kvaliteetseid tooteid, arendada loodussäästlikke tehnoloogiaid, investeerida koolitusse, pakkuda sotsiaalse innovatsiooni stiimuleid ning parandada teadusuuringute võimalusi. Jätkusuutliku majanduskasvu eesmärki saab ÜPP panustada nt taastuvenergia tootmise edendamise, tehnoloogilistel arendustel ja uurimistulemustel põhineva ressursitõhususe suurendamise kaudu. Kaasava majanduskasvu eesmärgi raames seisnevad ÜPP võimalused eelkõige kohalike turgude ja töökohtade arendamises ning põllumajanduse ümberkorraldamisele kaasa aitamises.

Euroopa Komisjon on teatistes tõdenud, et maaelu arengu poliitika on oma väärtust ÜPP osana tõestanud, kuivõrd see suurendab põllumajandussektori ja maapiirkondade majanduslikku, keskkonnaalast ja sotsiaalset jätkusuutlikkust. Sellest tulenevalt peaks maaelu arengu poliitika tulevikus panustama põllumajanduse konkurentsivõimesse, loodusressursside jätkusuutlikku majandamisse ning maapiirkondade tasakaalustatud territoriaalsesse arengusse. Peamiste teemadena, millest maaelu arengu poliitika

peaks juhinduma, on keskkond, kliimamuutused ja innovatsioon.

Maaelu arengu poliitika instrumentide osas on Euroopa Komisjon näinud, et neid võiks teatud määral varasemaga võrreldes kohandada – investeeringud peaksid tõstma nii majanduslikku kui keskkonnaalast tulemuslikkust, keskkonnameetmeid peaks senisest enam suunama spetsiifilistele probleemidele või piirkondadele, meetmeid tuleks senisest enam integreerida (nt koolitus investeeringute osana, koostöö teatud keskkonnateemadega tegelemisel jmt).

Samas on teatise kohaselt mitmed maaelu arengu poliitika instrumendid asjakohased ka järgmisel eelarveperioodil, alustades erinevatest investeeringumeetmetest, põllumajanduse infrastruktuurist, ökosüsteemi teenuste toetamisest, keskkonnatoetustest, innovatsioonitoetusest, koolitustest ning lõpetades maaettevõtluse ja sotsiaalse, institutsionaalse suutlikkuse arendamisega. Lisaks peaks senisest enam tähelepanu pöörama sellistele meetmetele, mis loovad alternatiivseid turustuskanaleid, annavad kohalikele ressurssidele lisandväärtust, arendavad otsemüüki ja kohalikke turgusid ning tegelevad noorte põllumajandustootjate ja uute turulesisenejate erivajadustega.

Eesti on ÜPP tuleviku läbirääkimistel maaettevõtluse osas olnud seisukohal, et põllumajandustootmine vajab jätkuvat tähelepanu uute tehnoloogiate arendamisel ja rakendamisel, selleks on oluline toetada nii EL teaduse raamprogrammide raames põllumajandusega seotud alus- ja rakendusuringuid kui ka ÜPP II samba raames innovatsiooni ning uute tehnoloogiate rakendamist. Võttes arvesse turgude edasist avanemist ning jae- ja hulgikaubanduse järjest kasvavat mõju toidu tootmisahelas, on oluline aidata kaasa põllumajandustootmise tasakaalustatud kasvule toidu tootmisahelas, selleks on vajalik toetada tootjaorganisatsioonide ning majandusliku koostöö ja ühistegevuse arengut, seda nii tootmisahela horisontaalse kui vertikaalse koostöö vormis. Põllumajandustootmise majandusliku konkurentsivõime tõstmiseks rakendatavad tagastamatud investeeringuabid on õigustatud vaid juhul, kui nendega kaasneb selgelt tootmisstruktuuri majandusliku efektiivsuse tõus. Oluline on tagada ka sektori järjepidevus läbi põlvkondade vahetuse ja noorte sektorisse kaasamise. ÜPP raames põllumajandussektori majandustegevuse mitmekesistamisse, mittepõllumajandusliku mikroettevõtluse arendamisse panustamine on meie hinnangul põhjendatud, loomaks hajaasustusega maapiirkonnas kohalikke töökohti ning aitamaks seeläbi kaasa põllumajanduse struktuuriliste muudatustega kaasnevate töökohtade kompenseerimisele.

Kokkuvõtteks

Kannatlik lugeja on praeguseks kindlasti jõudnud küsimuseni, mida on maaettevõtluse osas oodata ÜPP raames pärast 2013. aastat. Kuivõrd diskussioonid erinevate poliitikate tuleviku osas on algsjärgus, siis ühest vastust sellele hetkel veel anda ei saa. Küll aga võib, ÜPP senisele ajaloole tagasi vaadates, EL laiemaid arenguid ja arutelusid EL eelarve ja muude poliitikate osas silmas pidades, anda hinnanguid maaettevõtluse väljavaadetele pärast 2013. aastat.

Kuivõrd maaelu arengu poliitikat käesolevaks eelarveperioodiks oluliselt reformiti, siis pärast 2013. aastat selle osas põhjanevaid muudatusi oodata ei ole, küll aga võivad muutuda teatud rõhuasetused ning eeldada võib osade maaelu instrumentide kohandamist. Arvestades, et paljuski panustab ÜPP eelpool kirjeldatud laiematesse EL tasandi väljakutsetesse ja eesmärkidesse läbi maaelu arengu poliitika ja ka selle maaettevõtluse meetmete, võiks eeldada, et tuleviku läbirääkimisteks on neil hea lähteprintsioon.

Põllumajandus on endiselt oluline maaelu osa, samas ei suuda põllumajandus üksi tagada jätkusuutliku maaelu säilimist. Maaelu arengu poliitika lisandumine ÜPP-sse on muutnud põllumajanduse rolli senisest multifunktsionaalsemaks, hõlmates nii tootmisfunktsioone, keskkonnanfunktsioone, turismi ja vaba aja veetmise funktsioone, kultuuripärandi funktsioone jne. Väljakutsed, millega maapiirkonnad silmitsi seisavad, hõlmavad endas nii jätkusuutliku majanduskasvu saavutamist kui tööhõivevõimaluste loomist. Siinkohal on võtmeroll mängida just maaettevõtlusel. Arvestades EL laiemaid eesmärke aruka, jätkusuutliku ja kaasava majanduskasvu osas, siis jääb ainult loota, et need jõuavad ka läbi muude poliitikate maapiirkonda.

